

ספר

775

שערי תשובה

להחמיר האמיתי

רבינו יונה זצ"ל

עם

פירוש סביב לו הנקרא כנפי יונה הנחפה בכסף
לכוספים ומשתוקקים ללמוד בדברי קדשו ולהתבונן בדבריו

מאת

הרב הג' המפורסם כ"ש מו"ה יוסף אשכנזי ז"ל
בעה"ס ס' אוהל יוסף

יוצא לאור ע"י בן מכבד אב מו"ה לוי יצחק אשכנזי נ"י

ווילנא

בדפוס ר' אברהם צבי נ"י בהרב ר' נחום אליהו זצ"ל קאצינעלינבויגען

שנת תרמ"ד לפ"ק

Дозволено цензурою. — 30 Сентября 1883 г. Вильна.

Ш А А Р Е Т Ш У В О

В Р А Т А К А Я Н І Я.

СЪ КОММЕНТАРІЕМЪ

К А Н Ф Е Й І О Н Е

О Т Ъ

І. А Ш К Н А З И

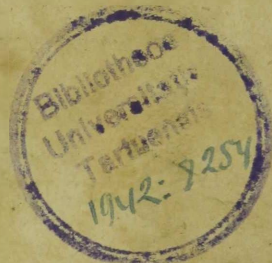
— * —

В И Л Ъ Н А

ТИПОГРАФІЯ А. Г. КАДЕНЕЛЕНБОВЕНА.

Нѣмецкая ул. д. № 379—9.

1883.

Утв А
16682

סימני המפתחות

לעין הקורא למצא דבר חפץ מהחדשות • שנתחדש להמפרש מדברי החסיד • הן באיזה סוגי בש"ס • הן איזה הכרעה בפוסקים ראשונים ואחרונים • אשר בקיצר דבריו רמז לאחד • כולם באים כאן על הרשום באותיות לבית אבותם • וזאת הדברים שהמה פירש לדברי החסיד • או הכתובים ומאחזל שמתפרשים לדברי החסיד • אלו לא נאמרים בהרשימה • והחפץ יעיין על מקומם ועל דגלם •

בהקדמה להמפרש

בה יתפרש מה שיש להקשות בשבת דף ק"ב אם הראשונים בני מלאכים כו' • עוד פירש על הפסוק אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה כו' :

בשער הראשון

אות א פי' במדרש בראשית בענין בריאת האדם • עוד פי' בפלוגתא ב"ש וכו' בערובין נוח לאדם שלא נברא כו' הוסיפה על פי' של ע"נ • עוד פירש במדרש אור זה מעשי הצדיקים כו' :

אות ג פי' מאחז"ל ת"ח וודאי עשה תשובה :

אות ה פי' במאחז"ל בעבר ושנה הותרה לו • גם פי' בעבר ושנה מחשבתו הרע מצטרף למעשה וגם פי' בכתובים :

אות ז קושי' ותירץ בנויר דף י"ב וקושי' לדברי החסיד :

בעיקרי התשובה

אות י הסבר במשל חז"ל במרכיב חיגר על הסומא • עוד פי' מאחז"ל בפסוק צופה רשע לצדיק כו' גם פי' בהכתוב לך ה' החסד וגו' • פי' במדרש באהר"ר שהשיב להקדוש

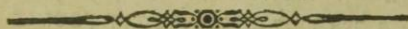
מפת תות

- ברוך הוא האשה אשר נתתה לי • ואוכל ואכלת ואוכל גם תירץ אשתו :
- אות יא** קושי בדברי חז"ל ג' מעבירים על דעתו ועל דעתו • ותירץ על קושי המהרש"א בח"א • גם תירץ לקושי התוס' שם :
- אות יג** פ' מאחזיל הכל בידו שמים חוץ מ"ש כו' • אין לגבי משה צמילתא וזוטרטא כו' • גם פ' במדרש בשעה שעלה משה למרום הראה לו הקב"ה אוצר גדול שהוא לאותן שאין להם משלהם נותן להם מאותו אוצר :
- אות יד** פ' הכתוב נגדך כל תאותי לדברי החסיד ודלא כסברת רבינו בחי' בספרו כהק"ם :
- אות כא** פ' בדברי ריב"ז שאמר יהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם • ומה שהקשה המהרש"א בח"א ע"ז מתורץ :
- אות כב** קושי ותירץ בדברי חז"ל שאמרו כל העובר עבירה ומתבייש בה מוחלין על כל עונותיו • ועוד פ' בענין שאול המלך ע"ה שנתבייש מפני שמואל • ותירץ על קושי המהרש"א בח"א :
- אות כז** פ' בענין ה' גאות לבש • ונתפרש בזה המדרש נתעטף הקב"ה בטליתו והוציא אור • עוד מפרש כמה פסוקים :
- אות כט** פ' בדברי חז"ל אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילבש שחורים כו' ויעשה מה שלבו חפץ :
- אות ל** הובא מספר כד הקמת של רבינו בחי' פ' נחמד בהכתוב יורע צדיק נפש בהמתו כו' :
- אות לח** פ' כמה שכתב החסד לאברהם • מי שעבר בשוגג ד' פעמים נעשה זרין • ומי שעבר במזיד ג' פעמים נעשה פשע • ופי' ביומא דף ל"ז בענין הפלוגתא של ר"מ וחכמים בענין כיצד מתודה קושי' על האלשיך ז"ל ותירץ ע"ז • עוד הובא ענין בשם הגאון מהור"פ מהמבורג במאחזיל גול עולה בראש כולם • גם פ' ע"ז מהמפרש גם להחסד לאברהם יובן פ' רש"י בהכתוב דברי עונות גברו נו' :
- אות מ** פ' מאחזיל בנים לא ימותו בעון אבותם כו' • גם פ' הכתוב אבותינו חטאו ואינם ומה שיש להקשות וליישב בזה :
- אות מז** פ' במדרש בהמשל לרופא לפי כוונת הפסוקים :
- אות נב** פ' מאחזיל כ"ד דברים המעכבים התשובה :

בשער השני

- אות א** פ' מספר ע"ג בענין צדקת הצדיק עלי' תהי' • עוד נוסף ע"ז כמה פסוקים מפורשים :
- אות ב** פ' הכתוב ואם באלה לא תוסרו • פ' היעיד בענין אבשלום :
- אות ד** פ' בספרי לראבי' כל זמן שאדם שרוי בשלוחה אין מתכפר לו מעונותיו כלום כו' :
- אות ה** פ' בנחום איש גם זו שה' אומר על כל דבר גם זו לטובה :

- אות י** פי' מאחז"ל מחשבה טובה מצטרף למעשה • עוד פי' האדר"נ • כל שמעשיו מרובין מחכמתו • וגם פי' הכתוב נעשה ונשמע :
- אות יב** פי' הכתוב על זה אבינו • כו' יחרד על דבריו גם מהכתוב ויהי כשמוע המלך את דברי הספר וגו' •
- אות טז** פי' במאחז"ל שוב יום אחד לפני מיתתך • כו' ומה שיש לדרק בדבריו ותירץ מורווח ע"ז ואנב פי' הכתוב ימינו כצל עובר מאחז"ל ע"ז ולא כצלו של כותל :
- אות טז** מאחז"ל כל העושה מצוה אחת סמוך למיתתו כו' • פי' ע"ז :
- אות יז** מונת המדרש בהא דכתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ומאחז"ל טוב זה החיים מאוד זה המות • גם המדרש טוב זו מדת הטוב מאוד זו מדת היסורים ועוד עניינים :
- אות יח** פי' המדרש כשרצה הקב"ה לבראות האדם אמרו מה"ש מה אנוש כי תזכרנו • והשיב להם הקב"ה חכמתו מרובה משלכם • גם הסבר איך האדם ע"ז נשמתו יכול להפוך החומר לצורה גם ענין סוף הקלע :
- אות יט** הובא בספר הישר לר"ת למה נקראו הרשעים כסילים :
- אות כ** מאחז"ל אלו אדם אחר ה' אומר אנהב כסף לא ישבע כסף כו' ולמה דוקא על כסף ולא בעניינים אחרים :
- אות כד** פי' הכתוב כי מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטחון כו' • גם הקתוב ושבת אני את המתים :
- אות כה** פי' מאחז"ל הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לירי עבירה :
- אות כו** פי' הכתוב לך ה' החסד וגו' :

התנצלות המעתיק

כתיב בן יבבר אב ואנכי המעתיק דברי אדוני אבי בפירושו על הסדר הספר והפנים ואולי הוספתי או חסרתי דבר וע"י זה יהיה סתירה בהכוונה נמצאת לא די שלא אהיה מכבד אלא שעל ידי יגיע חלילה קלון בחסרון הבנה אי לזאת באתי בהתנצלות בדברי אחרי שההושבים מסעים את האדם כמבואר בהקדמת אדוני אבי ובפנים והנה גם אנכי רק איש הנתון תחת ההושבים ומיועד ליפול בפת היקשים וכמאמר דוד המלך ע"ה שניאות מי יבין ובפרט בהעתק דברי אחרים שהוא עלול יותר לפסות כידוע להעושים המלאכה הזאת וכל מקום שהמצא תמצא שגיאת אתי תלין משונתי וה' יכפר בעדי ;
דברי המעתיק בן המפרש בנציון בהרב פתור יוסף אשכנזי

הזמן של הגאון רבינו יונה ז"ל

כתב הרב פרי מגדים על י"ד בהקדמתו וז"ל תלמידי רבינו יונה הם מסתמא הרמב"ן והרשב"א כי שניהם למדו אצל רבינו יונה והרשב"א למד אה"כ אצל הרמב"ן עכ"ל . והנה הרמב"ן ה' באלף השישי בשנת עשרים ושמונה כמבואר בספר צמח דוד . הגם שבספר שם הגדולים פליג על הפמ"ג וכתב דהיותר מוסכם דרבינו יונה ה' תלמיד הרמב"ן כמ"ש בספר יוחסין עוד הוכיח דאחרי שהפירש להר"ף בברכות שהוא רבינו יונה בפי' ג' שאכלו שכתב ומורי הרמב"ן . ואם הוא לשון ר' יונה בעצמו מוכח שהוא תלמיד של הרמב"ן . ואם הוא לשון תלמידיו של ר' יונה הרי הרמב"ן לאו מכלל תלמידי ר' יונה כו' . ולא ידעתי השנתו בזה על הפמ"ג הרי הפמ"ג כתב שהרמב"ן והרשב"א שניהם למדו אצל ר' יונה והרשב"א אה"כ למדו אצל הרמב"ן א"כ כמו כן שארי תלמידיו של ר' יונה יכול להיות שלמדו אצל הרמב"ן אה"כ כמו הרשב"א לכן כתבו על הרמב"ן מורי . אכן יהי' איך שיהי' אם רבינו יונה ה' רבו של הרמב"ן או חבר לו או תלמיד או ה' בהתחלת אלף השישי כ"ח שנת וזה מוסכם שהי' רבו של הרשב"א . והרשב"א הוא רבינו בחי' שהי' בשנת נ"א לאלף השישי על כל פנים הוא קודם ומנינו . קרוב לשש מאות שנה כנ"ל . לפי החשבון הנ"ל

הקדמת המפרש

גרסינן

במסכת שבת (ד' ק"ב ע"ב) קרי עליה לית דין בר אינש • ופירש"י אלא מלאך • איכא דאמרי כגון דין בר אינש • ופירש"י גברא בכולא אמר ר' זורא אמר רבא ב"ר זימנא אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים ולא כחמור של ר' חנינא בן דוסא ושל ר' פינחס בן יאיר אלא כשאר חמורים • ולפע"ד יש להבין בדר"ז עדיין למה לא נסתפק אם הראשונים בני מלאכים אנו כחמורים • הגם שר"ז קאי על ערך שני הלשונות לית דין בר אינש ואיכא דאמרי כגון דין בר אינש • לזאת קאמר ללשון ראשון דהראשונים לית דין בר אינש אלא מלאך • אוי הדור האחרון נתמעט בו אלא כא"ד כגון דין בר אינש ואם הראשונים כבא"ד אוי הדור האחרון כחמורים • מ"מ מנ"ל לר"ז שדור הולך ודור בא לפי ערך שני הלשונות הנ"ל • והנלפע"ד בזה דהני יש הפרש גדול בין המלאכים לבין אנשים • דהמלאכים המה שכלים נבדלים • המשכילים לדבר אמת בלא שום נמיה לצד המעות והאמת דרך אחד יש לו לזאת לא מצינו מחלוקת אצל המלאכים • רק כולם לדבר אחד מכוונים והיינו מצד ששכלם ע"ד אמת והאמת דרך אחד לו כנ"ל • הגם שאמרו בענין הכתוב ישפה פליגי בה תרי מלאכי ברקיעא ותרי אמוראי במערכה כו' י"ל דפלוגתי' הוא ע"ד שפירש הר"ן בדרשותיו על הענין המחלוקת של הקב"ה עם מה"ש • ולקחו לדבה בר נחמני למכריע כדאיתא בפ' השוכר את הפועל • שהוא באמת תמיה איך שייך הפלוגתא עם הקב"ה אחרי שהתורה הוא רצון הקב"ה ומי יאמר לו שלא כך רצונו והוא הנותן התורה ופירש הוא ז"ל שעיקר הפלוגתא שלהם לא הי' בערך שכלים נבדלים אפס בערך שכל אנושי איך הדין בזה ע"פ שכל אנושי שהקב"ה נתן התורה לשפוט לפי שכל אנושי ולפי ערך שכל הנבדל ולזאת במחלוקת של ר"א אעפ"י שיצא בת קול שהלכה כר"א אעפ"כ אמרו לא בשמים היא והיינו שכבר ניתן התורה לשפוט לפי שכל אנושי והאריך קצת בזה • עכ"פ כמו כן י"ל הפלוגתא בהני תרי מלאכי ברקיעא לפי ערך שכל אנושי למי האמת מהני תרי אמוראי דפליגי במערכא משפט שכל אנושי • אבל בערך שכלם הנבדל לא שייך מחלוקת כי אין בו שום עקשות ופתלתל רק

הקדמת המפרש

כולם מקשיבים לדבר אמת על דרך אחד כנ"ל • אכן שכל אנושי אינו מנוקה מכל
 סיג להיות כי אדם יסודו מעפר • והרכבות שלו המה מטעים אותו כי כל עיקר
 התבונה של אדם נובע מצד ההרגש כי ההרגש מביא לידי דמיון ודמיון מביא לזכרון וזכרון מביא
 לידי הבנה כמשי"כ הרמב"ם • אי"כ שהתבונה בא לו ע"י החושים כנ"ל והחושים עלולים
 למעות וזהו החילוק שבין מלאך שרעת צלולה לו בלי שום תערובות טעות כלל ובין
 אדם שישפלו תרעובות טעות מצד יסודותיו • אכן בענין סוגי אנשים נמי יש הפרש
 בין דורות הראשונים לדורות האחרונים כי זה ידוע לנו מצמיחת האילן וגדוליו שאנו
 רואים בחוש כל עוד שהענף שהוא רחוק הרבה מהשרש יחלוש כחו כפי הערך
 ההתרחקותו • וכל הקרוב יותר לשרשו יתרבה יותר בכחו וכמו כן גבי אנשים בכח
 שכלם שהשרש השכל ועיקר הכח היה משה רבינו ע"ה אשר נחה עליו רוח חכמה
 ובינה והוא היה שער התורה והבאים אחריו מעתיקי שמוע הן המה ה' נאצלים מדעתו
 הרחבה כי הוא השפיע אל הזקנים והזקנים אל הנביאים וכן דור אחר דור הלכו בקבלתם
 כיניקת זית הדור • וכל דור הקרוב אליו היה קרוב לשרש החכמה ביותר • וזה ידוע
 דכל עוד שהוא גדול בחכמה יותר או הוא מוכך חלקי יסודותיו ומטהר אותם והתרעובות
 הטעות מתמעט ביותר • משא"כ הדור המתרחק ביותר או הוא מתמעט בחכמה ביותר
 ויכך יסודותיו ג"כ מעט יותר לפי שכלו כנ"ל וכל עוד שהוא אינו מוכך כ"כ מתרבה
 לו תרעובות הטעות ביותר ויתרבה מחלוקת בין שכלו לשכל אנשים כל אחד לפי
 תרעובות הטעות שלו כנ"ל • אי לזאת מצינו מחלוקת הרבה בימי האמוראים יותר מבימי
 התנאים • כי התנאים היו קרובים יותר לשרש כנ"ל ונתמעט אצלם התרעובות הטעות
 כנ"ל ובוה הסיגנון שדור אחר דור מתמעט והולך • פירש ההפלאה בהפלאה את דברי
 רז"ל דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים • ופירש
 הוא ז"ל דמשה רבינו ע"ה וכל הנביאים שהי' אחריו היה להם עינים לראות והיו נקראים
 רואים כדכתיב כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה • ואח"כ בשפסקת הנבואה מישראל
 היו משתמשים בבת קול כשאמחו"ל על פסוק ואזניך תשמענה דבר גי' ואח"כ בדורות
 אחרונים שלא זכו לשמיעת אוזן וראו שהתורה משתכחת התיירו לכתוב דברים שנאמר
 בע"פ משום עת לעשות לה' • וזהו שאמרו דע הערך שלמעלה ממך היינו הערך של
 דורות הראשונים עין רואה שהיו נביאים כנ"ל ואוזן שומעת שהיו משתמשים בבת קול
 ועתה ראה איך נפל והושפל הדבר אשר כל מעשך בספר נכתבים כנ"ל עיי"ש •
 ומעתה שהדורות מתמעטים והולכים דור אחר דור והכל מצד שמתרחק מהשרש החכמה
 וכמו הענף האילן הרחק יותר יחלש יותר והקרוב ביותר מקבל יניקתו ביותר • אי לזאת
 אמרו על הדורות הראשונים לית דין בר אינש אלא מלאך והיינו מצד שכלם הגדול
 שהיו קרובים ביותר להשרש עי"ז נורכך גופם והי' כמו שכלים נבדלים בלא שום תערובות

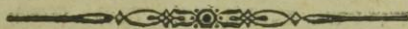
שעות כלל • וא"ר כגון דין בר אינש גברא בכולא היינו שהי' שכלם שלם בכל מיני מדע כפי שמגיע לאדם שלם עפ"י שכל אנושי • וע"ז קאמר ר"ו אם הראשונים בני מלאכים אז הדור שאחריהם נתמעט וירד חד דרגא והמה כבני אדם • דהא הדורות הולכות בדרגא כנ"ל • ואם הראשונים כבני אדם היינו כבני אדם שלם במדע וזכך הגוף אז הדור האחרון ירד עוד דרגא בלא זיכך הגוף והמה כחמורים • ולא כחמורו של ר"ת ור"פ • והיינו שחמוריהם הי' להם זיכך הגוף כנ"ל • וכן אמרו בעירובין נרף נ"ג אמר ר' יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל • אמר אבוי אמן כשיכתא לגידא לגמרא • אמר רבא ואנא כאצבע בקיר לסברא והיינו הכל שהולך דור אחר דור בהדרגא וכנ"ל • ואמרתי לפרש בזה הפסוק אל תאמר מה הית שהימים הראשונים הי' טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה • אשר לכאורה אין מובן הלא בדברי תורה אמר שלמה ע"ה ענה כסיל וכאן אחרי שהכנים השאלה בדברי תורה מדוע דחה אותו בהשיבו שלא מחכמה • וה"ל לפרש לו המעות שלו וללמוד לעם דעת בדרכו אכן לפי האמור שפיר יהי קצת מובן לנו שמרמז לו בתשובתו על שאלתו למה היה הימים הראשונים טובים מאלה הימים • שעיקר שאלתו על הימים וכאלו הטוב תלוי בהימים והזמן גורם לזה • ובאמת אין הזמן גורם הטוב אלא המעשים של בני אדם המה הגורמים בדכתיב אם בחוקתי תלכו גוי' ודורות הראשונים שהיו גדולים בחכמה ובתורה לזאת היה אז הטוב משא"כ בדורות האחרונים שירדו הרבה ממקור החכמה • לזאת נתרחקו מהטוב וזה שרמז לו בתירוצו כי שאלתך לא מחכמה • והיינו עבור חסרון החכמה שנתמעטו הרבה לזאת אתה שואל שאלה כזאת על הימים • ובוה יובן המדרש כי' שנאמר ויהי בימי אינו אלא לשון צרה וכו' • ומכילא הוא תירץ ער עיקר שאלתו כנ"ל • עכ"פ דורות הראשונים הקרובים יותר להשרש חכמתם מרובה וזה אני רואים כל שחכמתו מרובה דרכו לדבר בקצרה כי זה בזה תלוי אחרי שהוא משיג הדבר לאמתו מניד דבריו בקיצור כפי חכמתו בלי שום רבוי הסבר ואריכות משא"כ מי שחכמתו נמעט או דבוריו מתרבים כנ"ל כאשר אני רואים "הערך של התנאים שדברו בקצרה עד שאח"כ מחמת מיעוט הלבבות היו צריכים הסבר לירד לדעתם ולכוון כוונת האמת של הראשונים והאחרים האמוראים בפילפולם בדברי התנאים • ואחר האמוראים הבאים אחריהם הי' דברי האמוראים לקיצר ופירשו את דבריהם • ואחר המפרשים האלה דורות שבאו אחריהם הי' לקיצר בדברי המפרשים הראשונים עד שהוצרכו להסביר על דבריהם • וכן ברור הולך ודור הבא אחר הדור הראשון לקיצר לאחרונים והנה זה הספר הקדוש שערי תשובה להגאון אמיתי והחסיד אמיתי של רבינו יונה שהיה מכמה מאות שנה שלפנינו קרוב לשש מאות שנה כמבואר לעיל בסידור הזמן של הגאון ר"י זל"ה • והיה יותר קרוב לשרש החכמה כנ"ל וברוב חכמתו ירד לעמקי החכמה ביראת שמים שהוא ראשית חכמה וראת

הקדמת המפרש

ה' • והעיר לבות בני אדם החפצים ביראת אלהים • וחלק ספרו לארבעה שערים • ובכל שער הציב ציונים על כל פרט וחלק מדברי קדשו • ונתן רווח בין עדר לעדר להתבונן בכל פרט ועמוק עמוק הוא מ' ימצאנה • ודובר בארוכה על הכלל ובקצרה על הפרט • והטעם כמה כתובים בדרך אגב • וגם מאחז'ל לכל ענין • ואין מדרש בלא חידוש • אשר נראה מדבריו הקדושים • איך הוא מחדש פנים בהכתובים או במאחז'ל אכן דיבר לפי רוב בינתו • ובדרך חכמים לדבר בקצרה כגיל וידעתי גם ידעתי טך עדכי אשר לא אלי כתוב לעשות המלאכה הזאת • ולפרש עומק כוונתו • אחר שאני לא ידעתי במחוג ובמחוג אחוג אפס מפאת תשוקתו להבין באמרים הנאמרים בקצרה מפי הקדוש החסיד ז"ל • ועד שידי הכחה מגעת לפי קט שכלי בעת למודי רשמתי בגליון לפני אנשים כגילי וגם אלי יהיה הדברים לזכרון בל אשכח פעם שני וברשומי הדברים עלו לקונטרס נכון • אמרתי אציגם על הסדר וקראתי בשם **כנפי יונה** להיות נחפה בכסף להכופים מבני גילי להבין קצת באמרים • ומידי דברי רשמתי ג"כ קצת ענין מה שראיתי בספרים השייכים לענייני ולא כחדתי גם דבר אשר עלה ברעיוני • ובכלל דבריהם דברי והמבין יבין דבר לאשורו • ואם שגיתי חלילה בכוונת החסיד ז"ל לה' הסליחה אחרי שאין אדם עומד ע"ד תגרה כו ועתה תפלתי לה' המושיע להיות לי לישועה ולהאיר עיני בדברי החסיד להבין אותם ולהבינם • ואחר התבונה להיות הדברים נקלטים ויעשו פרי כאשר כוונת החסיד הי' להשריש דרכי התשובה בקרב איש הישראלי ולהיות סור מרע ועשה טוב כל ימי חייו ולבלות בטוב שנתנו על התורה והעבודה ובתשובה ומעשים טובים כאשר הי' רצון בוראנו

מאתי השפל באמת **יוסף** בא"א מהור"ר **ישראל** זללה"ה **אשכנזי**

מפה נאווה אלכסנדראווסקי :

שערי תשובה

השער הראשון

א (א) בביאור התשובה ועיקריה מן הטובות אשר הטיב השי' עם ברואיו כי הכין להם הדרך

בנפי יונה

קלוגת' ולומ' נוח לו שלא נברא כו' וכי ח"ו חסרון עש
הקב"ה במעשה בראשית • וכ"ש להנוסקא דנמנו וגמרו
שנוח שלא נברא • וכדאמרין במדרש בוראן משבחן
ומי מגנן • עוד מאי קאמר ועכשיו שנברא יפספס
במעשיו • דמשמע אבל באם שהי' נמנו וגמרו שנוח
לו שנברא לא הי' לריך לפספס במעשיו • והנה מלינו
גדול אחד מדבר בזה המאמר • ופירש הוא ז"ל
שהפלוגתא שלהם בזה שנברא אדם ביציר כפיו של
הקב"ה • ולא ע"י השתלשלות ככל מעשי בראשית שיש
בזה מעלה שמקבל תשובתו כדפתיב התמאם ביציר
כפיו • ויש בזה חסרון שבחטא פוגם יוהר מבהמה
וכשהי' נברא כשאר ברואים אז הי' לו המעלה שלא
הי' פוגם כ"כ בחטאו • אכן הי' לו חסרון דלא הי'
שייך גבי התמאם יציר כפיו • ולא הי' מקבלים
תשובתו כ"כ יבזה הי' מחולקים בשקול במאזני' גם יחד
זה לעומת זה המעלות והחסרונות • אם נוח לו לאדם
שנברא ע"י יציר כפיו במעלתו שיקבל תשובתו • או
נוח לו שלא הי' נברא כמו שנברא עתה ע"י יציר כפיו
שלא הי' החטא פוגם כ"כ • אכן עדיין קשה דגם בזה
לא שייך פלוגתא אחרי שבראו ביציר כפיו בוראיו און
חסרון במע"ב • וע"כ נמנו וגמרו שנוח לו שלא נברא
ע"י יציר כפיו • אכן עכשיו שנברא ע"י יציר כפיו
הוא כדי שיפספס במעשיו ויועיל לו תשובה כנ"ל •
ולכאורה לא ילא בזה ידי חובת הביאור שעדיין יקשה
לתחילת הפלוגתא שלהם למ"ד נוח שלא נברא • וכי
חסרון יש במעשה בראשית • הגם שבסוף הודם מ"מ
בתחילה מי הכריח לו לומר כן וכי לא ידע שמועיל לו
תשובה • והנראה להוסיף קלת בזה דמלינו שהמדרש
מחולק עם הגמרא שלנו • דאמרין בגמרא במקום
שבע"ת עומדים לדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד •

חזק

א (א) בביאור התשובה ועיקריה מן הטובות אשר
הטיב השי' כו' • להבין קלת לשון החסיד
ז"ל שכתב מן הטובות ולא כל הטובות היינו משום
דעיקר הטוב בהבורא הוא כדי לזכות במע"ט לקבל
גמול הטוב • כדפתיב עולם חסד יבנה • והיינו
שכוונת הכריאה לקבל הטוב • והתשובה אינו אלא
מניעת הרע שלא יגיע עליו העונש • וא"כ איך הוא
כולל בכלל הטובות מהכריאה • ומה יש לומר בזה
שע"י התשובה הוא זוכה נמי לגמול כמו על עשיית
הטוב וכמאחז"ל דמעשה לו כזכות • והטעם הוא
משום דתשובה הוי נמי מע"ט וככל המלות • וא"כ לא
יובן לנו מדרש בראשית שלא יברא האדם שיחטא •
והפליג הקב"ה מעשי הרשעים והביט במעשי הצדיקים •
וברא את האדם דפתיב יודע הי' דרך לדיקים ודרך
רשעים תאבד • ועדיין מה הי' קיערונים בזה שיחטא
כל עוד שיעשה תשובה יהי' לי' זכות • ולא
יכול לקיים המלות של תשובה עד שיחטא ומה הי'
קיערונים • אכן זולת זה אינו מובן לנו בקיערונים שלהם
שלא יברא האדם והא' כל עולם לא נברא אלא לעשות
חסד עם האדם • דלמי יעשה חסד אם לחי' או לבהמ'
צדיקים להבין מחלוקת של ב"ס וב"ה • אם נוח לאדם
זלא נברא או נוח לו שנברא מנלא נברא נמנו וגמרו
יוח שלא נברא משנברא • ועכשיו שנברא יפספס
במעשיו • ורבו השאלות בזה דאיך שייך נוח לו •
כל עוד שלא הי' נברא וא"ל דקאי על הנשמה • דהא
גבי הנשמה אינו אומרים שנתתה בי עתירה היא • ולא
אמרין שבראתה בי עתירה היא • אע"כ על הנוף הוא
מחלוקת ומשום שיחטא משא"כ הנשמה לא שייך בזה
מחלוקת וא"כ כל עוד שלא הי' הנוף נברא איך שייך
לומר נוח לו • מי הוא לו • ועוד שאלה איך שייך

שערי תשובה

(כ) לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם לחשיך נפשם מני שחת ולהשיב מעליהם אפו ולמדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו לרוב טובו וישרו כי הוא ידע יצרם (ג) שנאמר (תהלים כה ה) טוב ושר ה' על כן יורה חטאים בדרך ואם הרבו לפשוע ולמרוד כבגד בוגדים בגדו לא סגר בעדם דלתי תשובה שנאמר (ישעיה לא ו) שיבו לאשר העמיקו סרה • ונאמר (ירמיה ג כב) שובו בנים שובבים ארצא משובותיכם • והזהרנו על התשובה בכמה מקומות בתורה והתבאר כי התשובה מקובלת גם כי ישוב החוטא מרוב צרותיו כ"ש אם ישוב מיראת השם ואהבתו שנאמר (דברים ד ל) בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו (ה) והתבאר בתורה כי יעזור השם לשבים כאשר אין יד טבעם משגת ויחדש בקרבם רוח טהור להשיג מעלת אהבתו שנאמר (שם לב) ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר

אנכי

כנפי יונה

חזינו ש"י תשובה נעשה יותר מלדיק גמור • ובמדרש מלינו גבי דוד המלך ע"ה קדרש על פסוק טהרני מחטאי שביקש דוד המלך ע"ה שימחק חטאו לגמרי אחר תשובתו וכללו לא חטאו • והשיב לו הקב"ה זה לא יחקן • אלמלא דלין החטא נמחק לגמרי (וא"ל משום דמעוה לא יוכל לחקן זה הבא על א"ל דהא כל היולא למלחמות בית דוד גט כריתות כותב) וי"ל בזה כוונת המדרש בראשית • אור זה מעשה לדיקים • חסך זה מעשה הרשעים • ועדיין לא ידענו באיזה מהם חפץ יותר מדכתיב וירא אלהים את האור כי טוב הוא ואמר שחפץ במעשי הדיקים יותר ואין מובן • איך ה"א שיחפץ במעשה הרשעים יותר עד שהוכיח מהבטוב • אכן להמדרש דס"ל שלדיק מעיקרו הוא יותר במעלה מבט"ה הוי שפיר המדרש שלא ידענו באיזה חפץ יותר אם במעשי לדיקים היינו בלדיקים מעיקרו • או במעשה הרשעים היינו שגשו תשובה • ומסיק שחפץ בלדיק מעיקרו יותר • ויוזן לנו ג"כ הפלוגתא במדרש ויקרא ס"ה אם כשני לוחות הקרובים או כשני כרעי המיטה עיין סס • ולפ"ז וי"ל שב"ש וב"ה נזוי מעיקרו ה' מחולקי' בזה שגמ"ד טהור לו שלא נברא ה' סבר שאחר התשובה אין החטא נמחק לגמרי וכסורו' ה"ל • וזה הכריחו לומר טהור לו יותר שלא נברא ביציר פפיו • שאז לא היה הפגם כ"כ • הגם שה' חסרון במע"ב מ"מ כיון שכן הוא המידה שאין החטא נמחק לגמרי על פי שכל אנושי טהור לו שלא נברא כ"ל • ומ"ד טהור לו שנברא ס"ל שבע"ה נעשה במעלה יותר מלדיק גמור • וגמנו וגמרו טהור לו שלא נברא ע"י יציר פפיו • אכן עכשו שנברא ביציר פפיו הוא כדי שיספסם במעשיו • והיינו שיקבל

אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך ואומר בסוף הענין (שם ו) ומל' ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך להשיג באהבתו • והנביאים והכתובים דברו תמיד על דבר התשובה עד כי באו עוקרי התשובה כולם מפורשים בדבריהם כאשר יתבאר :

ב (א) ודע כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאוד ענישו בכל יום כי יודע כי יצא הקצף עליו ויש מנוס לנוס לו שמה והמנוס הוא התשובה והוא עומד במרדו הנה ברעתו ובירדו רצאת מתוך ההפכה ולא יגור מפני האף והחמה רעתו רבה • וארז"ל על הענין הזה במדרש קהלת משל לכת של ליסטים שחבשן המלך בבית האסורים וחתרו מחתרת פרצו ויעברו ונשאר אחד מהם ובא שר בית הסוהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עורנו עצור ויך אותו בפטוהו אמר לו קשה יום הלא המחתרת חתורה לפניך ואיך לא מהרת המלט על נפשך :

כנפי יונה

כיון שהוא חטא מרלונו וניחא שאמר לחטא בהעצירה אז שפיר לריך לגמור כל התשובה בעלמו שלא יהי' חוטא נשכר שהחטא הי' מרלונו והתשובה יהי' ע"י עזרה • ובזה יהי' מובן לן דברי החסיד בלוח ה' שכתב השונה בחטא תשובתו קשה כי החטא כהיחל וברשותו • ועדיין למה יגרע בתשובתו להיות כבד עליו התשובה כל עוד שכל לשון ולפי המבואר הוי שפיר • דבשלמא בראשונה שהחטא לא הי' לו בהיחל וברשותו • אז לא חטא מרלונו ולא הי' ניחא רק ילדו חסדו ולא הנמידה שיעזרו אותו ככ"ל משא"כ בפעם אחר שהוא כהיחל לו וברשותו והוי ניחא ל' בהחטא וע"כ לריך לגמור התשובה מעלמו בלא עזר • וזה קשה לו :

ב (א) ודע כי החוטא כאשר יאחר לשוב כ"ל ואמרז"ל על הענין הזה במדרש כו' • הנה איחור התשובה שיחשוב לו לחטא הוא לכאורה סבבה פשוטא דהא תשובה היא מלות עשה ככל המלות וכל עוד שאינו שז הוא עובר בהעשה המוטל עליו • אכן עדיין יש להשיב ע"ז הן אמת שהוא מ"ע • מ"מ וכי בכל מ"ע שאינו מקיים חיוב יחשוב לו לעון • והא איני אלא זריון מקדימין למלות ובה החסיד להסביר לן שזה המלות אינו דומה לשאר מלות • מאחר שע"י שאינו שז ויודע שאלה הקצף עליו ויש לו מנוס והוא עומד במרדו מראה בזה שאינו חושש בקצף שלו • והוי מורד בזה מלבד החטא וכינו מאמר המדרש בהמשל שהשר מעלה חמה שלא ברח ומראה א"ע שאינו חושש כלל בהמושלים • והסוף החסיד בסוף דברי המדרש איך לא מהרת להמלט וכוננו בזה לתרץ המשל שיהי' דומה למשל אשר בני חטא שדעתו לשוב לאחר זמן ויהי' מלט

עד ה' • והנה אמרו חז"ל הלא לטהר מסעיין אותו והלא לטמא פותחין לו • וכבר דקדקו • אמאי לא השוה בשניהם בשוה או מסעיין או פותחין • ולפי דברי החסיד שפיר נקט גבי לטהר מסעיין דכך הוא המידה בחורה כדמוכח מקראי אולי שיעזור אותו השם לשוב • משא"כ בלטמא שאין זה מדה לסעיין כי מעליון לא חלא הרעות לסעיין • לידו עוברי עבירה רק אין מעכבין לו והיינו פותחין לו • ולשון פותחין הוא היסך ממסגר • ר"ל שאין הוא סגור ומעוכב • אכן לא ילאנו ליד חובת ביאור • דכיון שנתן הבחירה לאדם לבחור ברע או בטוב עדיין ל"ל שני הדרכים בשוה • וכל עוד שכל אחד בא בעזר זולתו • אין הבחירה שוה • אם לא בשניהם בעזרה או בלא עזרה ובלא עיכוב וגראה דהענין הוא כך כיון שהקב"ה כב"י גרם לאדם שיבא לידו חטא בזה שבראו את היצ"ר כדכתיב ואתה הסבית את לבם אחרנית וכמאחז"ל בזה • וא"כ כשאדם חוטא שלא מרלונו הטוב • רק מלד שילך חסדו אז אין החטא כולו מלד האדם והמופת ע"ז שלא ניחא לו בהחטא אשר חיוב אחר החטא שפסק ממנו היצ"ה הוא מתחרט בזה שחטא • וע"ז הוא המדה שהקב"ה לריך לעזור לשוב בכל לבו משא"כ בהבא לטמא שהוא רוצה לחטא וניחא ל' בהיצ"ר • אז כל החטא מלידו • אז לא שייך לסעיין לו ולא עיכב לו • ויהי' מובן לן בטוב באומרו לחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה • ולשון אין מספיקין היינו שאין מסעיין אותו לגמור התשובה אלא לריך לעשות כל התשובה מעלמו • אשר לכאורה למה אין מסעיין לו כל עוד שכל לשון • ולפי ה"ל הוי שפיר

ג ולא ימצא איחור התשובה (א) וזולת בעמי הארץ אשר הם ישינים שוכבים ולא ישיבו אל לבבם ולא דעת ולא תבונה להם למחר להמלט על נפשם ויש מהם נדחים מעל השם ב"ה כי לא יאמינו לעונש החטא וארז"ל (ברכות יט) אם ראית ת"ח שבעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום כי באמת עשה תשובה :

ד ועוד התבונן ברעת המתאחר מן התשובה כי רבה היא פי לולא התמהמה כי שב איש נאנח במרירות לב ברגזה ובדאגה ודלפה עינו מהוגה כי יפגשוהו חבירו שנית ויודמן החטא לידו יכבוש את יצרו (א) ויזכור אשר עברה עליו כוס המרירות ולא יוסיף לשותותה עוד כמו שנאמר (תהלים ד ב) רגזו ואל תחטאו ביאור רגזו והצטערו על אשר חטאתם ואל תחטאו עוד כי הזכיר חטאה למעלה באמרו תבקשו כוב סלה ויעיד על זה הפירוש אמרו רגזו מלשון (מראשית מה כד) אל תרגזו בדרך (חבקוק ג טו) ותחתי ארגזו וענינם הצער על הדבר שעבר ועל ההווה ולא אמר יראו או גורו וכאשר יאחר לשוב בבא החטא לידו יפול במוקשי כנפול בתחלה ויגדל עונו האחרון מאד ותעלה רעתו לפני השם כי מראשית לא חשב כי פתאום יבא היצר השודר עליו אחרי אשר ראה דלות כחו ואשר גברה יד יצרו עליו וכי עצום הוא ממנו היה עליו לראות כי פרוץ הוא ולשית עצות בנפשו ולהוסיף בה יראת ה' ולהפיל פחדו עליה ולהצילה ממארב יצרו ולהשתמר מעונו . ואמר שלמה ע"ה (משלי כו יא) ככלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו ביאורו כי הכלב אוכל דברים נמאסים וכאשר יקאם נמאסים יותר והוא שב עליהם לאכלם כן ענין הכסיל כי יעשה מעשה וכאשר ישנה בו מנונה יותר כאשר ביארו :

ה השנית (א) כי השונה בחטאו תשובתו קשה כי נעשה לו חטא כהיתר . ובוה כבדה מאד חטאתו כמו שנאמר (ירמיה ג ה) הנה דברת ותעשה הרעות ותוכל כי הרעות נעשה לך כהיתר

בנפשי יונה

ראוי לעונש על שמיטת שמירתו . אלל החטא עלמו בפעם שני למה יגדל . לזאת הביא החסיד את הכתוב ככלב שב בו' וקס' בהפכות למה מדמה כסיל שונה באולתו ולא באולת הראשונה . וע"כ כוונת הכ' שהכלב אוכל דברים נמאסים' וכאשר יקאם נמאסים ביותר והוא שב עליהם כן הכסיל באולתו שפעם שני נמאס ביותר כמו הקיא בפעם שני : וספיר מוכח דכל עוד שאינו שב מתחילה ועי"ז שב שנית לחטא אז חטא השני נמאס ביותר וגדול יותר מן הראשון כנ"ל :

ד (א) כי השונה בחטא תשובתו קשה בו' . נעשה לו כהיתר בו' . כדכס מאד חטאתו כ"ש בו' . ותוכל בו' . שהוא ביכלתך וברשותך . ויש להבין בשלמא תשובתו קשה עליו הוא מחמת שנעשה לו כהיתר ועושה מרגזו בו' לזאת יצרו וז"ל תשובתו גמורה בשלמא בלי שום עוזר כמו שצוהר לעיל באות ח' . אכן כדכס חטאתו מוכן נעשה לו בזה שנעשה לו כהיתר אדרבה יוכל חטא שאין לו הגלה כ"כ כדכתיב מים גבוים ימתקו . עוד יש להבין מר"ל לחז"ל דבעבר ושנס דוקא סותר

נמלט מהעונש משא"כ גבי ליסטים שלא יהי' נמלט מהעונש לכן הוי עליו קלף ע"ז קאמר גבי שלא מהרת להמלט והיינו שמיירי נמי דלכסוף הוי יולא זכאי אפ"ה שלא מיהר להמלט יש עליו קלף כ"כ גבי החוטא :

ג (א) זולת בעמי הארץ אשר בו' לא דעת ולא תבונה להס כו' . ויש מהס כו' . כי לא יאמינו בו' ואמרז"ל אם ראית ת"ח כו' החסיד מסביר לן אגב למה ת"ח צודאי עשם תשובה . והוא שמלך חומר איחר התשובה לא יתכן להתאחר אם לא מפאת שמים אלה או שהוא בלא תבונה . או שלא יאמין . משא"כ ת"ח שיש בו תבונה וגם הוא מאמין (כל עוד צדק ת"ח יבונה) ואז צודאי ע"ת :

ד (א) ויזכר אשר עבר עליו כוס המרירות ולא יוסיף בו' ויגדל עונו האחרון בו' אחרי אשר ראה זולת כחו בו' ועדיין לא ידענו עלם החטא השני שהוא שום באיכותו לראשון . למה יגדל ביותר . ואי משום שהי' לו לשמור ח"ע ביותר אחר חטא הראשון ע"ז הוא

בְּהִתְקַר וּכְדַבֵּר שֶׁהוּא בִּיכְלָתְךָ וּבִרְשׁוֹתְךָ מִלְשׁוֹן (דברים יב יג) לֹא תֹכֵל לֵאכּוֹל בְּשַׁעֲרֶיךָ שֶׁתִּרְגְּמוּ לֵית לֶךְ רִשּׁוֹ וְאִמְרוּל כִּיֹּן שַׁעֲבֵר אֶדָם עֲבִירָה וְשִׁנָּה בָּהּ נַעֲשִׂית לּוֹ כִּהְיִתָּר וְאִמְרוּל עַל הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה עֲבִירָה וְשִׁנָּה בָּהּ כִּי מִכָּאן וְאִילָךְ אִם יִחְשׁוֹב לַעֲשׂוֹת הָעֲבִירָה וְנִאֲמַם וְלֹא עָשָׂה מִחֲשַׁבְתּוֹ הָרַעָה מִצְטַרֶּפֶת לַמַּעֲשֶׂה וְעָלָיו נֶאֱמָר (ירמיה ח ה) הִנֵּה אֲנִי מֵבִיא רָעָה עַל הָעָם הַזֶּה פְּרִי מִחֲשַׁבְתָּם :

י (א) וְעַתָּה בִּנְיָה שְׁמַעָה זֹאת כִּי הוּא עֵינֶךָ גְּדוֹל אִמֶּת כִּי יֵשׁ מִן הַצְדִּיקִים שְׁנֹכְשִׁים בַּחֲטָא לַפְעָמִים כְּעִנְיָן שְׁנֹאֲמַר (קהלת ז כ) כִּי אֶדָם אֵין צְדִיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחֲטָא אֲבָן כּוֹבָשִׁים אֶת יֶצֶרָם מֵאֵת פְּנִיהֶם וְאִם יִפְּלוּ בַּחֲטָא פַּעַם אַחַת לֹא יִשְׁנֻ לּוֹ וְנִקְטָפוּ בַּפְּנִיהֶם וְחוֹזְרִים בַּתְּשׁוּבָה אֶךְ כָּל אֲשֶׁר אֵינוֹ נֹזֵחַ מִחֲטָא יִרְדֵּעַ וְאֵינוֹ מִקְבֵּל עַל נַפְשׁוֹ לִהְשָׁמֵר מִמֶּנּוּ גַם אִם הוּא מַעֲוֹתָת הַקָּלִים אֵעִיף שֶׁהוּא נֹזֵחַ מִכָּל הָעֲבִירוֹת שִׁבְתּוֹרָה קִרְאוּהוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל מוֹמֵר לְדַבֵּר אַחֵד וְעַם פּוֹשְׁעִים נִמְנָה (ב) וְגְדוֹל עוֹנוֹ מִנְשׂוֹא כִּי אִם אִמֵּר יֹאמֵר הָעֵבֶר לְרִבּוֹ כָּל אֲשֶׁר חָאֲמַר אֵלֵי אַעֲשֶׂה זֹלָת דָּבָר אַחֵד כִּבֵּר שֶׁבֶר עוֹל אֲדוֹנָיו מַעֲלִיו וְהִישָׁר בַּעֲיָנוֹ יַעֲשֶׂה וְעַל עִנְיָן הַזֶּה נֶאֱמָר (דברים כו כ) אֲרוּר אֲשֶׁר לֹא יִקֵּם אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ בִּיָּאֲרוֹ אֲשֶׁר לֹא יִקְבֵּל עַל נַפְשׁוֹ לְקִיִּם כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה מֵרִאשׁ וְעַד סוֹף וְיִוְרָה עַל זֶה אֲשֶׁר לֹא יִקֵּם לַעֲשׂוֹת וְלֹא אִמֵּר אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ :

כִּנְפֵי יוֹנָה

הוֹתָרָה לוֹ . וְהֵא מִקְרָא דְכִתְיָב וְתַעֲשִׂי הִרְעוֹת וְתוֹכֵל שְׁפִיר י"ל רַעוֹת דַּעֲלֵמָא וְלֹא בְּשׂוֹנֵה חֲטָאוֹ אִפ"ה וְתוֹכֵל נַעֲשֶׂה בְּרַשׁוֹתוֹ וְאִפ"י דַּפְעַם רִאשׁוֹן . וְכִמוֹ כֵּן יֵשׁ לְהִבִּין בְּמַחֲזוֹ שֶׁהִבִּיא הַחֲסִיד צַעֲבֵר וְשָׂנֵה מִכָּאן וְאִילָךְ מִחֲשַׁבְתּוֹ הִרְעָה מִלְטָרָף לַמַּעֲשֶׂה אִפ"י נִלָּמַם וְלֹא עָשָׂה מִדְּכִתְיָב פְּרִי מִחֲשַׁבְתּוֹ . דַּלְמָא אַחֵר חֲטָא רִאשׁוֹן נִמִּי מִחֲשַׁבָּה מִלְטָרֶפֶת . וְהַנִּלְפַּע"ד בְּזֵה דִי"ל בְּהִפּוֹךְ כְּשִׁים לוֹ הִנָּה דַּפְעַם רִאשׁוֹן אִזּוּ י"ל יִלְרֻ חֲקָפוֹ . וְאֵין חֲטָא חֲמוּר כ"כ . מִשָּׁא"כ בְּשִׁכּוּחַ כִּהְיִתָּר אֲלָלוּ דִּאִזּוּ אֵין לֹא הִנָּה כ"כ וְהִרִי כִּאלּוֹ עוֹשֶׂה לְהַכְעִים לֶכֶן חֲמוּר דַּפְעַם אַחֵר : וּלְפ"י אִזּוּ מוֹכֵרָחִים שְׁפִיר דּוּקָא מִפַּעַם שְׁנֵי וְהִלָּהָה הוֹתָרָה לוֹ . וְלֹא מִפַּעַם סְרָאשׁוֹן . דֵּהֵא מִפַּעַם רִאשׁוֹן וְאִילָךְ אֲדַרְבֵּה חֲקָפוֹ יִלְרֻ עָלָיו כְּמֵאֲחֻז"ל אֵינוֹ דּוֹמֵה מִי שֶׁטַּעַם טַעַם חֲטָא לְמִי שֶׁלֹּא טַעַם . דְּמִי שֶׁטַּעַם קָשָׁה לוֹ לִפְרוֹשׁ יוֹתֵר וְא"כ ע"כ הַכְּתוּב וְתוֹכֵל שֶׁעָשָׂה בְּרַשׁוֹתוֹ וְהוֹתָרָה לוֹ וְאֵין לוֹ הִנָּה כ"כ מִיִּירִי מִפַּעַם שְׁנֵי וְאִילָךְ לֶכֶן אֲמַחֲז"ל עֶבֶר עֲבִירָה וְשָׂנֵה . וּמִמִּילָא לַעֲנִין הַמִּתְשַׁבֵּה שִׁלְטָרָף לַמַּעֲשֶׂה אִע"פ שֶׁלֹּא עָשָׂה ע"כ אֵין חִילָק לְרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי כָּל עוֹד שֶׁבְּרָאשׁוֹנָה אֵינוֹ מִלְטָרֶפֶת לַמַּעֲשֶׂה כ"כ גַּם בְּשֵׁנִי אֵינוֹ מִלְטָרֶפֶת וְהֵא דְכִתְיָב פְּרִי מִחֲשַׁבְתּוֹ ע"כ מִיִּירִי מִשְׁנֵי וְאִילָךְ שֶׁהוֹתָרָה לוֹ . וְהִיִּינוּ שֶׁהַסְבָּרָא מִחִיִּיבִית כֵּן דַּעֲוֹשׁ הַחֲטָא הוּא מַשְׁנֵי פְּסִים אַחֵד הִכָּלָת הַחֲטָא וְאִזּוּ אֵינוֹ נַעֲשֶׂה עַל הַמִּתְשַׁבֵּה מִשּׁוֹם שִׁלְרֻ חֲקָפוֹ . שְׁנִית

י (א) וְעַתָּה בִּינֵה שְׁמַעָה זֹאת כִּי הוּא עֵינֶךָ גְּדוֹל כו' ר"ל וְעַתָּה לְפִי הַאֲמוֹר בְּאוֹת הַקִּדּוּם מוֹבֵן מִזֶּה עֵינֶךָ גְּדוֹל שְׁכָל עוֹד שֶׁהוּא מֵאֲחֵר הַתְּשׁוּבָה אִפ"י מַעֲוֹתָת הַקָּלִים וְגַם הוּא נֹזֵחַ מִכָּל עֲבִירוֹת שִׁבְתּוֹרָה מ"מ קִרְאוּ חו"ל מוֹמֵר לְדַבֵּר אַחֵד וְעַם פּוֹשְׁעִים נִמְנָה כו' . וְהִיִּינוּ כִּיֹּן שְׁעוֹבֵר וְשׂוֹנֵה וְהוֹתָרָה לוֹ וְעַתָּה בְּלִי הִנָּה דְּהִי כִּלְהַכְעִים כְּמ"ס בְּאוֹת הַקִּדּוּם וְשְׁפִיר נִמְנָה עַם כָּת פּוֹשְׁעִים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּעֶצְרָת זְדוֹן כִּיֹּן שֶׁאֵין יִלְרֻ חֲקָפוֹ כ"כ . כְּנ"ל . (ב) וְגְדוֹל עוֹנוֹ מִנְשׂוֹא כ"א אִמֵּר יֹאמֵר הַעֲבָד כו' . וְהִישָׁר בַּעֲיָנוֹ יַעֲשֶׂה . כ"ל שְׁזֵהוּ עִנְיָן צַפְנִי עֲלָמוֹ לְהוֹכִיחַ חוֹמֵר אֲחִיחֹר הַתְּשׁוּבָה שְׂבִיחָה

ז (א) ועוד הדע כי השונה עבירה אחת עשר פעמים אע"פ שנוחר בכל שאר העבירות הנה היא נחשב כעובר על עבירות חלוקות וכן אמרו"ל כי אם יאמרו לנו"ל אל תשתה והוא שותה אל תשתה והוא שותה לוקה באחרונה על כל א' וא' כמשפט האוכל טריפה בהמה טכאה וחלב דם :

ח (א) וראה ראינו כי רבו עונות הדור על זאת כי יש אנשים רבים מקבלים על נפשם להזהר מעבירות ידועות וכל ימי חייהם אינם נוהרים בהם אבל הם אצלם בחיתר ואילו

כנפי יונה

עבירות כגון בחלב וכיוצא ובמקום אחר דל"ז יהי' נמי נשמע מהיתור שחייב על כל פעם כמו על עבירות חלוקות ולמה נקט דוקא גבי נזיר ציין . וי"ל דנקט גבי נזיר ציין משום דשלשה מינין אסורין בנזיר הטומא' והתגלות ויוצא מן הגפן והטומא' והתגלות אילנות למינקט למילתי' כדפרישית לזאת נקט כמו שתי' יין לנזיר שהוא מן השלשה אסורין של נזיר ולאשמועינן שחייב על כל אחת בחלוקת עבירות אכן ח"כ הוא לא יהי' מוכח מידי לפי' מהא דנזיר לענין חלוקת ב' עבירות . דהא שפיר י"ל דנקט יין לנזיר משום איך תרתי . דהא ב"מ נקט חדא אטו תרתי . ונקט יין בתחלה על סדר הכתוב בנזיר יין וגילוח וטומא' כן הוא בפסוק וכן הוא במשנה . ומנ"ל דחלוקי' בעבירות . ועוד קשה דל"ז על עבירה אחת נחשב לו כחלוקי' על עבירות . ח"כ כשיעשה עבירה אחת פעמים הרבה כמספר עבירות שבתורה יהי' מומר לכל התורה אפי' בעבירה אחת וחז"ל אמרו מומר לדבר אחד בעובר כמה פעמים כמו שכתוב בלוח הקודש ולא נתנו שיעור לכמה פעמים משמע אפי' למספר עבירות שבתורה אפי' לא היו אלא מומר לדבר אחד ולא זכיתי להבין כל זה וד"ל :

ח (א) וראה ראינו כו' . מקבלים על נפשם להזהר כו' . וכל ימי חייהם אינם נזהרים בהם . אבל הם אללם כהיתר כו' ויותר נ"ל האזי בהם לא קאי על עבירות שקבלום על נפשם להזהר . אלא קאי בהם על עבירות שעבר ושנה בהם ושיעור דבריו כך הוא יש אנשים הרבה שעושים גדר לעצמן להזהר מאיזה חטא הידוע באיזה חטא שלא עבר עדיין ובחטא שעבר ושנה אינם נזהרים בהם . ואינם עושים להם גדרים והטעם בזה כיון שנעשה להם כהיתר לזאת אונם משנינים על לבם אודותם ואולי

שבה יבא לעשות כל הישר בעיניו . ולעבור על כל המלות והוכיח כן ממה שכתב אשר לא יקם לעשות ולא אמר אשר לא יעשה :

ז (א) ועוד הדע כי השונה עבירה אחת עשר פעמים אע"פ שזחר מכל שארי העבירות . הוא נחשב כעובר על עבירות חלוקות . ויש להבין בדברי קדשו מקמ"ל בזה דנקט עשר פעמים יותר משני פעמים ועוד מאי נ"מ שהוא נחשב כעבירות חלוקות או שאנו נחשב לעבירות חלוקות רק שחייב על כל פעם ואי' משום דעבירות חלוקות העונשים חלוקים ויש מהם עונשים חמורים . עדיין על מי תדמיונו וישה בכל פעם לאיזה עבירה בתורה . ונ"ל שכוונתו בדרבו המספר וגם בחלוקי' עבירות להורות שיכול להיות מזה אע"פ שהוא נזהר בכל התורה מ"מ כל עוד שירצה לעבור עבירה אחת כ"כ פעמים כמובן כל עבירות שבתורה אז יהי' חשוב כאלו עבר על כל התורה . אכן הראי' שהביא לזה מנזיר שלוקה על כל א' וא' ובאוכל טריפה וטומא' וחלב ודם . לא ידענו מנ"ל זאת דלמא בנזיר שלוקה על כל אחת ואחת הוא נמי כאוכל טריפה כמה פעמים שחייב על כל אבילה . וי"ל שהקשה לי' שס' ד' מ"ב בנזיר במשנה למה נקט כלל נזיר ציין שהוא חייב על כל אח' ואח' פשיטא וכי הוא גרע משארי עבירות כגון חלב ודם וכיוצא בו שהחרו אחרו כל אבילה שהוא חייב על כל אחת בשלמא שנקט שם מגלה או מעומא' למתים שחייב על כל אחת . היינו לאשמועינן דאע"ג שהטומאה והתגלות סותרין . וס"א כיון שנתנו יהי' פטור מפעם ראשון ואילך קמ"ל דחייב על כל אחת . אבל היוצא מן הגפן שאינו סותר כמבואר שם בל' מ"ד מקמ"ל בזה שחייב על כל פעם אע"כ לאשמועינן שחייב על כל אחת ואחת מטעם עבירות חלוקות . אכן עדיין יקשה לן מאי עממא נקט דווקא ציין ובנזיר ולא נקט בשארי

(ג) ואילו לא היו נוהגים כן רק על עבירה אחת חולי רע הוא בנפשם כאשר ביארנו • אף כי נוהגים על אזהרת רבות וכהנה מן החמורות כמו שבועת חנם ומקלל את חברו או את עצמו בשם והזכרת שם שמים לבטלה או במקום שאינו טהור או בידים לא נקיות והעלמת עין מן העני ולשון הרע ושנאת חנם וגבהות הלב ונתינת תחת והסתכל בעריות ובטול ת"ת כנגד כולם ורבות כאלה כתבנו מקצתם אצל בנו הדור להזכירם ולהזהירם וכן ראוי לכל בעלי תשובה לכתוב במגלת ספר הדברים אשר נכשלו בהם והמצות אשר קצרו בקיומם ולקרא בספר זכרונותם בבל יום :

מ (א) והנה מדרגות רבות לתשובה ולפי המדרגות יתקרב האדם אל הקב"ה ואמנם לכל תשובה תמצא סליחה (ב) אך לא תטהר הנפש טוהר שלם להיות העונות כלא היו • וזלתי כאשר יטהר האדם את לבו ויכין את רוחו כאשר יתבאר (ג) וכן כתיב (תהלים לב ג) אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון ואין ברוחו רמיה וכענין הבגד הצריך כבוש כי המעט מן הכבוש יועיל בו להעביר הגעל ממנו אך לפי רוב הכבוש יתלבן וכן כתוב (שם נא ג) הרב כבסי מעוני והוכבש הנפש מן העון כפי אשר תכבס את לבו שנאמר (ירמיה ד יד) כבסי מערה לבך ירושלים ואמרו רז"ל (תהלים ק"א) אשרי איש ירא את ה' בעורו איש רצה לומר כי תשובת האדם המעולה בימי בהרותו בעור כחו עליו ויתגבר על יצרו אכן כל תשובה מעולה כמו

שנאמר

כנפי יונה

עוד מדרגה בכמות ובאיכות אבל לא בכלן עוד מדרגה בכמות ולא באיכות שהוא מדרגה היותר פחותה מכולם • וא"כ מדרגות הרבה לתשובה • בכל זאת לתשובה אפי' במדרגה הפחותה תנולא סליחה • (ב) אך לא תטהר הנפש טוהר שלם להיות העוונות כלא היו • ר"ל שיהיה הנפש להיות כבדאשונה לא יתכן אם לא שייב על רבוי העונות • ועל חומרן • והמשל מהבגד דאם מעוט הכיבוס אפי' בכל הבגד מ"מ לא נטהר אלא שהעביר הגיעול ממנו וכ"כ שלא כיבס רק מקלת הבגד במיעוט כיבוס • ואפי' אם כיבס הרבה כל עוד שלא כיבס כל הבגד עדיין אותו מקלת שלא כיבס לא נטהר ולא נתלבן • ה"ל לענין כבוש הרע ולהפוך הנפש

(ב) ואולי לא ה' נהגים כן רק על עבירה אחת כו' • אף כי נהגים על אזהרות רבות • וכהנה מן החמורות כו' ר"ל דאלו בעבירה אחת שגוה כמה פעמים חולי רע הוא שעולה לו למספר גדול בחלוקי העונות • וכ"כ כשעובר הרבה עבירות חלוקות בפועל • ובכל אחת מהם שגה כמה פעמים ובשגוה נעשה אחת חלוקה להרבה עבירות • א"כ לא יחשוב כמה וכמה חלוקי עבירות יתקבלי לו כל עוד שלא ישוב • והנה לא די בסתם עבירות שעובר על הרבה ושגה על כל אחת כ"ל אלא יותר כזה שעובר על הרבה עבירות החמורות ושגה בהם • שנעשים צאלו רבות ורעות מולד עלם אכזב צודאי ירע לנפשו :

מ (א) הנה מדרגות רבות לתשובה כו' • ור"ל כיון

דכל עבירה שגוה אחת • נעשה ע"ז עבירות חלוקות • וע"כ כשהוא עושה תשובה ע"ז צריך להתוודות על כל פעם שחטא דק"ל לדרך לפרוט חטא • וא"כ הוא מדרגה אחת לתשובה לכמות העונות והיינו ריבוי העונות עוד מדרגה באיכות העונות היינו בחומר החטא ולפיכך צריך לשב ככל כמו • עוד מדרגה אפי' בכל כמו • אכן לעת זקנותו שחש כמו ואין תשובתו שלמה כמו בילדותו בכל כמו •

אין נטהר עד שייב מכמות ומאיכות כו' • (ג) וכן כתוב אשרי אדם לא יחשוב כו' • ואין ברוחו דמי' א"ל דהמה שני עניינים לה אשרי שאין הקב"ה חושב לו עון • גם לזה אשרי צמי שאין ברוחו רמי' דא"כ למה שבה אותו איש שאין ברוחו רמי' ויהר ממי שאין בידו שאר עבירות • אע"כ כוונת הכתוב דהא בזה חלי' דלמי לא מחשוב עון והי' עונותיו כלא היו' ללואו שייבין את רוחו בלי שום רמי' לשב • והביא החסיד ראו' דלא סגי בתשובה טי

שנאמר (שם צ"ג) תשוב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם (ד) ואמרזל עד דכדוכה של נפש :

עתה נבאר בעיקרי התשובה

י העיקר הראשון החרטה • יבין לבבו כי רע ומר עזבו את ה' וישוב אל לבו (א) כי יש עונש ונקם ושלם על העון כענין שנאמר (דברים לב) לי נקם ושלם • ונאמר (איוב יג) גורו לבם כפני חרב כי חמה עונות חרב ויתחרש על מעשיו הרעים ויאמר בלבבו כה עשית איך לא היה פחד אלהים לנגד עיני ולא יגורתי מתוכחות על עון • וכן השפטים הרעים כי רבים מכאובים לרשע לא חמלתי על גופי ולא חסה עיני על השחתתו מפני הנאת רגע אחד ונמשלתי לאיש שיגזול ויחמוס ויאכל וישבע וידע כי

כנפי יונה

ריצוי עונות לחוד אלא שלריך לזה שיכין את לבו ויעמיק בתשובתו באיכות התומר החטא • דהמיון מהבגד לפי רוב הכיבוס הוא מתלבן • וכמו כן גבי העונות נמי מוליכו כיבוס דכתיב הרב כבסני מעויו וא"כ ח"ל דהרב קאי על ריבוי החטאים ועל הכמות • כיון דחזוינן גבי הבגד שלריך ריבוי כיבוס עד שיתלבן • ה"נ דכתיב הרב כבסני • מיירי בריבוי איכות החטא והיינו שיטבר את לבו מעומק החטא והוא הכיבוס דכתיב כבסני מרעה לבך כו' (ד) ואמרזל אשרי איש ירא את ה' בעודו איש כו' אכן כל תשובה מועילה כו' ולפי הנראה שזה המאחז"ל הוא כולל כל דברי החסיד המתחלת הספר עד עתה צענין אחרון התשובה מחמת הרעות היואלים האחרון התשובה כמבואר מקודם • והנה כשהוא חוזר בצחרותו אז מופלים כל הרעות האלה היינו שאינו נשרש בחטא • ואין ילרו מתגבר עליו • אדרבה הוא • מתגבר על ילרו בכל כחו כמו צחור בכה עוז משח"כ לזקנותו דשתים רעות נעשה בו • שגשר בחטא ואין לו כח לשרש ולחטט אחרי ילרו • אכן כל תשובה מועילה היינו אפי' צוקנותו מדאמר חז"ל עד דכדוכה של נפש היינו עד עת קרוב ליציאת הנפש לעת זקמותו :

י (א) כי יש עונש ונקם ושלם על העון כו' • ורעה מזאת כו' הייתי על הנפש היקרה אכזרי כו' אס רעה צעירי אדוניה כו' • נראה שהחסיד רמז לנו בדברי קדשו לשני מניי תשובה לתשובה מיראה ולתשובה מאהבה והם נקראים יראת העונש ויראת משמע

שערי תשובה

כי אחרי אכלה ואחרי שתה יגרם השופט בחצץ שיניו כענין שנאמר (משלי ו) ערב לאיש לחם: שקר ואחרי ימלא פיהו חצץ ורעה מ זאת כי הייתי על הנפש היקרה אכזרי ונמנמאה בגילולי יצרי ומה הועילה בכל קניניה אם רעה בעיני אדוניא • ואיך החלפתי בעולם חלף עולם עומד לעד לעולם איך נמשלתי בבהמות נרמיתי והלכתי אחרי יצרי כסוס כפרד אין הבין ותעיתי מדרך השכל והנה הבורא נפח באפו נשמת חיים הכמת לב וטובת שכל להכיר וליראה מלפניו ולמשול בגוף וכל תולדותיו: כאשר המשיכה על

שאר

כנפי יונה

וי"ל דזהו כוונת הכתוב לך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעטו: והיינו כאלו הוא עשה בעלמנו בלא עזר ה' (ואנכי אחרתי שיוצן לן בזה כוונת הכתוב והמדרש גבי אדם הראשון שהשיב להקב"ה האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל • וקאמר המדרש אכלתי ואוכל עוד ולכאורה הוא פלא וכי אדם הראשון אמר כן להכניס להקב"ה שיאכל עוד • ומלבד זה יש להבין בהשגיחה של אדם הראשון שהשיב היא נתנה לי ואוכל • ועדיין מה זה תירץ • מה לי אם היא נתנה לו או לקח מעצמו • ועוד עדיין דברי הרב דברי התלמוד דברי מי שומעין • ולמה שמע לה • ולהיפך אם הוא תירץ עדיין למה נענש וכמו כן יש להבין התירץ של האשה שהשיבה שהנחש השיאני • מה זה תירץ כנ"ל • אמנם לפי זה שאמרנו יוצן לן מעט • אשר באמת אדם הראשון לא ראה כלל לאכול רק האשה הנקתהו כמבואר במדרש שהיתה מיללת עליו עד שאכל • וא"כ לכאורה כל עוד שלא ראה לאכול ונתחזק בזה עד שגברתו • מדוע לא ה' אליו עזר ה' שלא לאכול • והתירץ ע"ז דאם ה' לוחם בכל כחו וה' מתחזק נגדה שלא לאכול לא היתה נזכרת עליו כלל • אף אם היה כחם יותר ממנו כי הקב"ה ה' עוזר לו כמדמו אלא שה' מעט חלש בזה ולא לחם בכל כחו לזאת לא בא אליו העזרה • ואדם חשב שיאכל בזה שנלחם ולא ראה לאכול וה' להקב"ה לעזור אותו • וא"כ אינו חייב לזאת השיב לסדרתו האשה אשר נתתה היא נתנה לי והיינו שהכריחה אותו ע"י היללת שלה ולא ה' שום עזרה • וא"כ ואוכל עוד כיון שאין עוזר לי ומי יוכל לו בלי עזרה • אכן שגג בזה אשר לזאת לא מלא עוזר מתחתם שלא נלחם בכל כחו: ולזאת שפיר נענש ולא הספיק

שערי תשובה

שאר בעלי חיים שאינם מדברים מאשר יקרה בעיניו נכבדה ואחריו אשר בעבור זאת נבראתי ויהי בי הפך מזה למא לי חיים כענין שנאמר (משלי כח) אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח ועוד כי כשישפט הבהמה לא עשיתי אבל שפלותי ממנה כי ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ואני לא ידעתי ורא התבוננתי ושלחתי נפשי לחפשי באדונה וטעמתי צופי ונשותי סופי וגולתי וחמסתי ועל דל בוססתי ולא זכרתי יום המות אשר לא ישר לפני נשמתו בלתי אם גויתי ואדמתי והענין הזה אשר ביארנו * הוא אשר דיבר ירמיה ע"ה (ירמיה ח) אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי :

יא (א) השני עויבת החטא כי יעזוב דרכיו הרעים וינמור בכל לבבו כי לא יוסיף לשוב בדרך הזה עוד ואם אן פעל לא יוסיף כענין שנאמר (יחזקאל יג) שובו שובו מדרכיכם הרעים ונאמר (ישעיה נה) יעזוב רשע דרכו * ודע כי מי אשר חטא על דרך מקרה כי התאוה תאוה ויהיוק עליו יצרו ויתקפרו ולא נחלצו רעיוניו הושיים בפנעו בו ולא מיהרו לגעור בים התאוה ויחרב על כן יגרורו היצר בחרמיו ונפל במכמוריו

בנפי יתה

גופה לרץ להיות לאדם קודם החטא ולדחות בהם חלוותו * וכשלא התבונן מחטאו וחטא ועשה המעשה הרע לרץ להתבונן כל זה אחר ששעה הרע * ולהתחרט מחמתם על מעיקרו :

יא (א) השני עויבת החטא כו' * וינמור בכל לבבו כי לא יוסיף בדרך הזה עוד כו' * ר"ל שאין כוונת הכתוב יעזוב רשע דרכו בעת שיבא אותו החטא פעם אחרת לידו שיעזוב אותו ולא יעשה * זהו פשיטא וכי בראשונות מי הסיר לו עד שילטעך הכתוב שלא יעשה פעם שני ועוד אי לכשיבא ליד מיירי הכתוב הל"ל יעזוב רשע חטאו ומדכתיב דרכיו * ע"כ שרץ לעזוב החטא קודם שיבא לידו והיינו שרץ להסכים בדעתו ולנמור בלבו שלא יוסיף עוד בדבר הזה והנה החסיד כפל בלבו כי לא יוסיף לשוב כו' ואם אין פעל לא יוסיף כוונתו לשני עניינים * החטא * אחת שחטא הדבר בצעונות מחולקות * אכן בכל העבירה לא סנה באלותו * שנית שחטא ע"י שגגה באלותו שגשגה לו כל פעם בעבירות חלוקות כמבואר באות ז' * ע"ז ביאור החסיד שני המקראות שובו שובו מדרכיכם היינו בעבירות חלוקות (ואע"ג דבזכו יושב החרטה על העבר כמו שכתב החסיד בסמוך יושב אל השם דקאי על החרטה מ"מ האי שובו מדרכיכם ע"כ מדלא כתוב שוב מחטא חסידים על כרחך על להבא קאי * וכמו שמפרש אח"כ הפסוק

לו תירוטו כ"ל * וכמו כן תשובת האשה נמי י"ל כן אשר בלאת היתה נשמרת מאוד שלא לאכול : ועשה משמרת לזה אף שלא יגע * רק הגחם הדחיה והטעם לזה ע"י לשון הרע שלו וגם שדחשה לזות וגעו בהען והלחה לה כשם שאין בגניעה מיתה כן אין בלילה מיתה כמבואר במדרש (ואע"ג שהיא בעלמה היתה יודעת שלא לזה על הגניעה מיתה וא"ך האמינה להוכחתו * וי"ל משום דלכל מלוא לריכס לעשות משמרת * ובכל מקום המשמרת חמור מן המלוא ע"כ של המלוא ע"כ אינו חייב מיתה ועל המשמרת חייב מיתה * וא"כ חשבה כ"ס במקום של המלוא ע"כ חייב מיתה דעל המשמרת חייב מיתה) והאמינה לנחש * בכל זאת לא הספיק תשובתה שבלאת עדיין היתה לריכס להתבונן בדברי הנחש אם ראוי לסמוך עליהם * ולזאת נעשה * והנה עיקר המלחמה נגד ה"ה"ר ותאוותו * הוא להתבונן בשכלו * יראה העונש ויראה הרוממות כ"ל אז יפול אחר כל תאוותו כי ה' י"ה עוזר לו * משא"כ כשאני מתבונן * ואפי' אם חפץ בעיני מ"מ הרי באלו הלך וישב לו ומטיל על הק"ה כב"י לעזור לו * ואין זה מן המדה כ"ל * ולפ"ז ספיר שניהם חפאי הנוף בתאוותו והנפש היקרה בקרבתה שלא התבונן בשכלו וללחוס ולהפיל תאוותו * והלרץ החסיד בענין ההתבוננות להתחרט על החטא וזהו ההתבוננות

במכשוריו רפי שעתו ועתו (ב) בהיות רוח בהיצר הרע מבעתו ולא מאשר הפצו ורצונו למצוא עתו ולעשות כמות אחר זאת ראשית תשובת האיש הזה החרטה ולישום יגון בלבו על חטאתו (ג) ולהיות נפש נענה ומרה כלענה אחרי כן יוסף בכל יום יראה השם

כנפי יונה

הפסוק אחרי שובי נחמתי דקאי על הענינה . נחמתי דכתיב נחמתי הכי נמי . כן נחמתי דכתוב מדרכיס . והיינו שרריך לגמור בלבו שכל יעשה עוד חטאים האלו כנ"ל . וכן מיירי במתחרט חתלה על העבר ואח"כ הענינה על להבא כמ"ש החסיד אח"כ . ונאמר יעזוב רשע דרכו . מיירי בשונה בלולתו וכמ"ש החסיד אח"כ שרריך מתחלה הענינה ואח"כ החרטה בשונה בלולתו מדכתיב אח"כ וישבו אל ה' ושפיר מדויק כאן דרכו ולא דרכו דכיון דהכתוב מיירי בשונה בלולתו ונעשים עבירות חלוקות . מ"מ אין לריך קבלתו על להבא אלא דרך אחד . היינו שלא יוסף לעשות עוד חטאו זה לכן כתב דרכו . (ב) בהיות רוח הילר הרע מבעתו ולא מאשר חפצו ורצונו כו' . י"ל כוונת החסיד על דרך מאחז"ל אין אדם חוטא אח"כ נכנס צו רוח שטות . והיינו דקאמר רוח הילר הרע מבעתו וכמו כן י"ל כוונת מאחז"ל ג' דברים מעבירין את האדם על הדעת קונו וחושב עניות . ולבאורה אין להבין ובי הילל ור"ע שהיו עניים חיו העבירים ע"ד קונם . וכמו כן הוקם במדרש על פסוק חכמה המסכן בזויה ובי חכמה ר"ע בזוי וחירץ המדרש דהכתוב מיירי שחבמתו בזוי . נחמתי שחמתי מוקים כדורש לא תקח שוחד והוא גנבה . וכן חירץ המדרש לא יספיק לזה אכן . י"ל זה לא קשי' כלל דשפיר י"ל שילולו ע"י הפלגה בדאמר שם למאי ג"מ ליבטי רחמי' . אכן זה יקשה לן בגמרא דקאמר ג' אין רואים פני גיהנם אלו הן עניות כו' וע"י מיירי שעי' רחמים כללו מהחטא ובמ"ש המהרש"א בח"א שם א"כ עדיין יקשה לן והא כל אדם שניל מהחטא ולא חטא מעולם היתכן שיהי' רואה פני גיהנם . ולמה חושב את אלו דווקא ע"כ הייתי אומר דהנה כל עיקר החטא נה שאלם חוטא הוא נחמתי חסרון התבוננות ביראת העונש וביראת הרוממות כמבואר בלוח הקודם . וכמו שכתב החסיד כאן וזה לשונו ולא מיהרו לגמור בים התלואה ויחרבו והנערה בזהלואה

שערי תשובה

השם בנפשו ויתן חתת אלהים בלבו בכל עת עד אשר יהיה נכון לבו בטוח בה' כי אם יוסיף יעבור בו היצר ויפגשוהו בפעם בפעם ורבה עליו תאותו כמשפט הראשון לא יהיה נפתה לבו עליו ועיוזב דרכו כמו שנאמר (משלי כה) ומורה ועוזב ירוחם הזהיר תחילה ומורה על החרטה והיורדי ואח"כ עוזב אך האיש המתניב על דרך לא טוב תמיד וגבר על חטאיו דורך בכל יום ושונה באולתו ושב במרוצתו גם פעמים רבות וכל עת אוהב הרע ומבטול עונו ישים נוכח פניו רצה לומר התאוה והיצר וחפצו ומגמתו אשר לא יבצר ממנו כל אשר יום לעשות ראשית תשובת הזה לעוזב דרכו ומחשבתו הרעה ולהסכים לקיים לקבל עליו בל יוסיף לחטוא אחרי כן יתחרט עד עלילותיו הנשחתות אל ה' כמו שנאמר (ישעיה נה) יעוזב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' ורחמיהו והמשל בזה למי שאוחז השרץ ויבא לטבול ולטהר כי יניח השרץ תחילה ואח"כ יטבול ויטהר וכל זמן שהשרץ בידו עוד טומאתו בו ואין הטבילה מועילה והנה עויבת מחשבת החטא היא השלכת השרץ והחרטה מאשר חטא והיורדי והתפילה במקום הטבילה (ו) והיה כי יבאו יסורים ומכאובים על הרשע אשר תמיד כל זממו להתהלך באשמו יוסר בתחילה וישיב מחשבתו הרעה אשר חשב ויכרית מעבדיו מידי והמשל בזה לעגל אשר יבוהו במלמד הבקר לכון תלמו כן המתניב על דרך לא טוב יקה המוסר תחלה לעוזב דרכי מות ללכת דרך ישר כמו שנאמר (ירמיה לא) שמוע שמעתי אפרים מתנודד יסרתני ואוסר כעגל לא למד ועוד נאמר אחריו (שם יב) כי אחרי שובי נחמתי רוצה לומר כי אחרי אשר יסרתני ואוסר ושבתי מדרכי הרעה נחמתי אחרי כן ואתחרט על מה שעבר מדברי עונתי (ה) והנה נתבאר לך מזה כל הענין אשר בארנו :

העיקר

כנפי יונה

ד' וז"ל כי שז איש נאמן צמיריות לב כו' . ויזכיר אשר עברה עליו כוס המרירות ולא יוסיף לשחוח עוד כו' להוסיף ירא ה' ולהפיל פחדו כו' עכ"ל והיינו הך ושפיר מהני לו החרטה מתחילה . והענינה אח"כ כי הענינה יתקיים כי אח"כ כנ"ל אחרי ששז בראשונה לא יוסיף לחטא עוד כנ"ל וע"ז כתוב ומודה אח"כ ועוזב . ועוד ירוחם היינו שיעזרו לו מן השמים שלא יחטא כנ"ל . משא"כ צמי שעבר הרבה פעמים אותו החטא בעלמא ואז הותרה לו ולא יועיל לו החרטה מתחילה אחרי שבשונה באלותו אינו מועיל לו החרטה כנ"ל שלא יחטא עוד אם לא שיגמור בלבו מתחילה שלא יחטא עוד על להבא ואח"כ יתחרט על מה שעבר אז תשובתו שלמה וע"ז נאמר בתחילה יעוזב רשע דרכו ואח"כ ישוב אל ה' ויהי השובתו שלמה ואז ירחמיהו והביא המשל ע"ז לאחוז השרץ וטובל היינו כל עוד שלא עבר ושנה לא הותרה לו ואין עבירה בידו וצרכותו לא הוי אחוז השרץ וטובל ושפיר מועיל

לו החרטה מתחילה משא"כ בעבר ושנה שחזר לו ונעשה בידו וצרכותו כמ"ש החסיד בלאת ה' אז צריך להניח מתחילה השרץ מידי היינו ענינה ואח"כ יטבול היינו החרטה והיורדי שחזר במקום טבילה : (ד) וה' כי יבאו יסורים ומכאובים על הרשע אשר תמיד כל מזמנותיו כו' . והמשל בזה לעגל אשר יכחו כו' ר"ל ברשע ששנה באלותו כנ"ל בלש שבלים עליו יסורים המה כמי בלש כדי שישוב ממחשבתו רשעים על להבא שלא יחטא עוד . ולא על העבר וצמי העגל שמכין אותו לכיון תלמיו מכאן ולהבא ולא ההכאה הוא בלש על מה שלא כיון תלמיו על העבר כן הוא יקה האוסר על להבא ואח"כ יתחרט על העבר כדכתיב אחרי שובי נחמתי וע"ז אחרי שובי מיירי צרכי מדרכי שלא יחטא עוד ולא חרטה על העבר כמו גבי וישב אל ה' דא"כ נחמתי שהוא לשון חרטה ולא יתפרש לן אע"כ שובי הוא על להבא . ונחמתי על העבר (ה) והנה נתבאר לך מזה כל הענין אשר בארנו . ר"ל בזה האות

יב (א) העיקר השלישי היגון ישתונן כליותיו ויחשוב כמה רבה רעת מי שהמרה את יוצרו ויגרול יגון בלבבו וסער מתחולל ברעיוניו ויאנח במרירות לב כי יתכן שיתחרט וירע בעיניו על חטאתו אשר הוא ולא השלים חקו בזה * כי גם הפסד דינו או איסר קשה בעיני האדם אף אם אבד עשרו בענין רע ויצא נקי מנכסיו נפשו עליו תאבל והכבד אנתתו נפשו מרה לו וכן על צרות רעות ורבות כואבות נצח ויגון בלבבו יוכסם ויותר מהמה ראוי שיצטער ויאנח כי שהמרה את השם יתברך והשחית והתעב עלילה לפניו ולא זכר אשר בראו יש מאין וחסד עשה עמו ובידו ינחהו בכל עת נוצר נפשו בכל רגע ואיך מלאו לבו להכעיס לפניו ואיך טח מראות עיני החוטא מהשכיל ללבבו והמשכיל אשר נפקחו עיניו יחקו הדברים האלה בלבבו ויבואו חרדי רוחו :

יג (א) במדריגות התשובה ומעלותיה לפי המרירות ועוצם היגון והיא התשובה אשר תבא מדרך טוהר

כנפי יונה

כולל כל האמור בפרקאות הקודמים וכמ"ס וד"ל
טובה שעשה לו הקב"ה והוא נמי יראה הרוממות
והיא חמורה ביותר כזה שמסלם רעה תחת טובה :

יב (א) העיקר השלישי היגון כו' . כמה רבה רעתו מי שהמרה את יוצרו כו' . ויותר מהמה ראוי שיצטער כו' . ולא זכר אשר צראו יש מאין כו' . הנה בפרק יו"ד העיר החסיד צענין המרמק מחמת יראת העונש של הנוף והנפש . וגם רמז שם מעט לראות הרוממות שכח שם אס רעה צענין אלוהים כמ"ס שם ועתה הוא בא לבאר ולהוסיף יגון על יגונו . אשר מלבד העונש שמצואר שם כתב אפי' אס לא ה' עונשים איתו על חטאיו מ"מ לדרך להיות יגון ע"ז אשר המרה את יוצרו כו' ולא השלים חוקו ע"י שחטא וממילא סתר כל כוונה היוצר בצריאותיו כדי שיקבל החסד והטוב . והוא בהמרתו הפסיד הון רב שה' צידו לקבלם ואבד צענין רע . וכמשל אס יפסיד דינו או איסר קשה לו . כ"ס אס יאבד כל עשרו נפשו מרה לו ולרדת רעות ורבות נצח ויגון בלבבו יוכסם (כ"ל) דכן ז"ל ומה שכתוב וכן על אלו שני תיבות אין להם פירוש) וכמו כן בחטאתו שלא השלים חוקי רעות שהים עשה . אחת שמפסיד הון רב והוא כמו יראת העונש . שנית יותר מזה שהמרה את יוצרו והוא כיראת הרוממות . והוסיף החסיד וכתב ויותר מהמה ראוי שיצטער כו' . ולא זכר אשר צראו כו' . והיינו מלבד הרעה שהמרה את יוצרו ומפסיד הון רב יותר רעה גדולה שלא זכר אשר צראו יש מאין וגורל נפשו בכל רגע . ואיך מלאו לבו להכעיס לפניו והיינו שהוא משלם רעה תחת

יג (א) במדריגות התשובה כו' . לפי המרירות היגון והוא התשובה אשר תבא מדרך טוהר הנפש וזכות שכלה כי לפי שכלו כו' . הנה לא כל השיכלים טובים ויש אדם ששכלו גדול ויש ששכלו קטן . וכמאלו"ל בנ' דברים אין א' דומה לחבירו בשכלו וכן מאלו"ל לא כל הדעות שוות וא"כ יכול להיות לפ"ז צענין ההתבוננות היגון לא יהי' דומה דמה שהוא מתבונן ומתמרח בכל יכולתו עדיין אלל הגדול ממנו בשכל אינו נחשב לו זה ההתבוננות לכולם אחרי שיש שכל גדול מזה להתבונן . מ"מ עיקר התשובה לכל אדם הוא רק לפי ההתבוננות שכלו וכחו ובזה תשוב נפשו ציגונו . והנראה שהי' מובן לן כזה מאמר בצרכות אמר ר"ח הכל צדידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר מה ה' אלהיך שואל מעמך כ"א ליראה . אטו יראה מילתא זוערתא והא אמר ר"ח משום רשב"י אין להקב"ה צדיק גמיו אלא אורב י"ג שנאמר יראת ה' היא אורו (ור"ל כל' עוד שהיא גמולא צדיק גמיו ע"כ הוא דבר גדול) אין לגבי משה מילתא זוערתא דאר"ח משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן . קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול . ויש להבין כהא דמשני אין לגבי משה מילתא זוערתא עדיין כל עוד שלגבי משה מילתא זוערתא כ"ס שהיא זוערתא לגבי הקב"ה ולמאן היא גמולא צדיק גמיו (כ"ס)

יגוניו

אנב אחרתי שיה' מוצן לן מדרש בשעה שעלה
משה למרום הראה הקב"ה חוליות של שבר ושאל
לו משה אללו למי ואמר לו למי שעשה המצות •
ואח"כ הראהו חול' גדול ושאלו זה למי ח"ל
מי שיש לו משלו אני נותן לו מחוליות הראשונים
ולמי שאין לו משלו אני נותן מהחול' הגדול שהוא
חול' של מתנות חיים עכ"ל • וביים חמו צזה
המדרש איך נותן למי שאין לו משלו • ח"כ לשוא
עמל אדם בעמלו אחרי שיתנו לו חיים כפלא יהי'
לו משלו • ולפי האמור מוצן שפיר דנוחנים לכך
אחד משלו מהחוליות אשר הכין לו לפי כחו • אכן
אם הקב"ה מזה חיותו לאהבה וליראה כהפלתו
ליותר מהשגתו אשר לפי כמו תבונתו • אללו יש
שבר מהחול' הגדול והוא מתנת חיים אשר לא בכחו
פעל רק בעזרת ה' אותו ויחד מתנת חיים לשלון
מה • היינו שהיראה לכל אחד יותר ממה ששגי •
אין זה דבר גדול בעלם אחרי כדכתיב והוא דבר מה
קטן • גם ה' שהוא גנוז בחול' והוא דבר גדול
גמ' הוי שפיר • דבאמת סוף היראה כדכתיב וחיותי
את אשר אחין ואח"ל ח"פ שאינו הגון היינו כי כמו
אין הגון לזה ח"פ וחיותי והוא מתנת חיים רק
מלך חנינה • ובזה י"ל המדרש גבי ההסתלקות של
ר"א שהראו לו שכרו הרבה מאוד ואמר כל הני
לאביה ואני אחרתי לריק יעניתי כו' כמבואר במדרש
ולכאורה תמוה איך ה' ה"א אללו שיגע לריק
וה' כחוב הדר הוא כי אתה תשלם לאיש כמעשהו
אכן הענין הוא שר"א כל מה' שהשיג ה' אללו
לדבר קטן וכשהמשל כלי גדול ויש לו דומה לו ככל
קטן ומה שלא השיג ה' אללו דבר גדול וידע
ש' להשיג יותר וא"כ כל מה שיגע סבר שהיה
לריק אחרי שהוא רק דבר קטן ולדבר גדול לו
בא והרי הוא מקצר בעבודה על כן תמה כל הני
לאצוה (ב) וכפי אשר הפסק עיני כו' כמ"ס כי לו
לעולם חריב כו' • ונרמזה צזה יותר מאשר הרצו
כרוב יסורי הגוף כו' החסיד מוכזר איך הינו
והנפש פועלות ההשגות יותר מיסורי הגוף וקאמרו
מעטם שה' היותר קרובה להקב"ה לזאת יגמור
מתקבלת יותר ורצוהו מהכחוב והמשל צזה • ר"כ
מי

עוד יש להצין בזה דלגבי משה מילתא זוערתא - ס' תינה אם ה' מבקש אלל אנשים בערכו שנבם נמי הוא זוערתא משא"כ שהוא מבקש אלל כלל ישראל אשר לנבם מילתא רבחא היא - ואיך אמר מה ה' שואל תעמך כי אם ליראה - ועוד יש להצין בהמשל גמלה מסיים קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול אצורה הוכחה הוא אמר זה - ולפי המבואר יהי' כל זה שפיר דהנה להשיג ההתבוננות עד סוף היראה אין בזה סוף כי השגה של הגדול היא קטנה אלל היותר גדול ממנו וא"כ היראה הוא דבר גדול לכן מקשה אטו יראה מ"ז וברא' שהיא גנוזא בגנוזי - וע' הירך לו אין לגבי משה מ"ז ובר' דאם יראה באתא דבר גדול הכ"מ לאותו שאין בידו ההשגה אז היא גדול אללו - אבל מה שמשיג אין אף גדול אללו - ומדרגות היראה של כלל ישראל היא מילתא זוערתא בעיני משה מחמת סה' בידו ערך השגתם - וכמו כן גבי כל אחד נמי מקרא מ"ז אותו ההשגה מה שמשיג אשפ"י שלגבי הקטן ממנו הוא דבר גדול והשתא שפיר מביא המשל בשני אופנים דכשיש לו דומה לכלי קטן לעיני שלגבי משה מדרגת ישראל מ"ז מחמת שיש לו - וכל קטן ואין לו דומה לכלי גדול הוא לעיני שלגבי הקטן מדרגת הגדול ממנו הוא גדול אללו אשפ"י שהיא מדרגה קטנה לגבי הגדול ממנו מ"מ אללו הוא גדול מחמת שאין לו מוכן לנו איך דבר אחד לפעמים הוא קטן ולפעמים הוא גדול ח"כ סוף היראה אשר לא השיג אפי' היותר גדול מכולם הוא באתא דבר גדול - והוא בגנוזי גנוזי - ומעתה מהורץ כל הקושי' בזה שהביא המשל בשני אופנים גם מה שביקש משה מישראל כשישיג היינו סוף השגה זהו גנוזא בבית גנוזי וד"ל - ויהי' מוכן לו נמי מה שאנו מתפללים בכל יום ברא"י ויחד לבבנו לאהבה וליראה שמך - אשר לכאורה נגד הגמרא ה"ל שהכל בידי שמים תוך ימ"ש - אכן לפי המבואר הוא שפיר שאנו מבקשים שיחד לבבנו ליראה שמו היינו בהיותר ממה שאין בכוחנו להשיג בהתבוננות שלנו ואנו מקלרים בזה אשר הוא מושג להגדול ממנו -

יגוניו ברעיוניו על רוב עוניו כמו שנאמר (ישעיה נז) כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי ביאורו כאשר יעטף ויצטער הרוח שהוא מלפני כי הוא מן העליונים ויעטפו נשמות אשר אני עשיתי לא אריב עוד ולא אקצוף כי איך לא אחון וארחם על נפש יקרה אשר היא מלפני ונשמות אני עשיתי על כן יקל העון כפי אשר תכבד העבודה והאנחה עליו כי היגון יבא מאת טוהר הנשמה העליונה ונרצתה בזה יותר מאשר תרצה ברוב יסורי הגוף ומכאוביו והמשל בזה כי המלך יתמול על חניכיו ילידי ביתו הקרובים אליו והם מאצילי ארץ הנכבדים ויתן להם חנינה יותר מחמלתו על הרחוקים והפחותים ואמר ונשמות אני עשיתי לקרבתן אל העליונים אע"פ שהגוף והכל מעשה ידיו וכמוהו (שמות לב) והלוחות מעשה אלהים המה ועוד אמר'ל שלשה שותפים יש באדם אביו ואמו והקב"ה ולפי שאין לאב ולאם שותפות בנשמה ע"כ אמר ונשמות אני עשיתי אמרו ונשמות אני עשיתי יורה על אמרו כי רוח מלפני כי ענינו כאשר ביארנו :

יד (א) ואמר דוד המלך ע"ה (תהילים לב) ה' נגדך כל תאותי ואנחתי ממך לא נסתרה ביאורו גלויה לפניך כל תאותי כי איננה זולתי לעבודתך ואתה יודע אנחתי כי איננה על עסקי עולם והדברים הכלים זולתי על חטאי ועל קוצר ידי בעבודתך ואמר אחד מן המתנפלים בתין ערכו אנחתי מפחדך הרחיקה ממני האנחות דאגתי מקוצר ידי בעבודתך הרחיקה ממני הדאגות :

הרביעי

בנפי יונה

לנגדו יתברך ע"ל נראה מביאורו דמילת תאותי קאי על תאוות דברים הכלים לזאת המה נגד הקב"ה אכן החסיד בזה תאותי שאמר דוד לא קאי על זולת עבודה וכן אנחתי לא קאי על עסקי עולם אלא כל תאותי ה' בעבודת ה' בכל זאת קאמר שהמה נגדך היינו לנגדו יתברך מחמת קילר העבודה - והסגר לן החסיד כ"ז בדברי האחד המתנפל בחין ערכו שאמר אנחתי מפחדך הרחיקה ממני האנחות היינו האנחות שבאים לו מחמת שנקר בפחד הקדוש ברוך הוא ירחיק ממני ויתן לו שלא יקלר ויהי' רחוק מאלו האנחות וכ"כ הדלות שבאים לו מקילר העבודה כ"ל וכמו כן המה דברי דוד ע"ה באמרו ה' נגדך כל תאותי ואנחתי היינו ששניהם נגדך אע"פ שהמה בעבודת ה' מ"מ המה נגדו מחמת שהוא מקלר כ"ל אכן לפי מה שבארנו לעיל דמי שיש לו כלי גדול דומה עליו ככלי קטן וכל ההשגה שהוא משיג היא קטנה אלא ח"כ הא"ך התפלל המתנפל להרחיק ממנו האנחות ממה שנקר בפחד והעבודה והא כל עוד שרחק ממנו זה הקילר יהי' עדיין נאנח על מה שלאו

מי הגיד לנו שהפירש בהכתוב כי לא לעולם אריב הוא מחמת רוח מלפני שהיא יקרה יותר מהגוף ודילמא לא לעולם ויב מחמת שרוח מלפני יעטוף שהיינו שהיא מנטערת לפני ולא מחמת יקרה - וכ"כ בלער הגוף ע"י יסוריו ע"ז מסיק החסיד בנשמות אני עשיתי יורה על אמרו כי רוח מלפני - והיינו דאי לענין כל עיקר משני שנטערת עדיין מה אשמועינן בנשמות אני עשיתי הלא הגוף נמי הוא עשה אע"כ לאשמועינן בנשמות אני עשיתי והמה יקרים - ממילא מורה גם ברוח מלפני נמי הוא מעטם שהוא מלפני והוא יקרה :

יד (א) ואמר דוד המלך ע"ה ה' נגדך כל תאותי גו' ביאורו גלוי לפניך כל תאוות כו' כי איננה זולת לעבודתך ואתה יודע אנחתי כו' המה רבינו בחיי בספרו כה"ק כתב בזה ח' בענין אהבה ה' בכל נפשך כלומר שתאבד אותו גם בנפש המתאבד לפי שהנפש המתאבד תכריח את האדם בעצב התולדות לבעוט באהבה ה' יתעלה וזה בספר ממה שאמר דוד המלך ע"ה ה' נגדך כל תאותי בזה כי כל תאותי לא היה אלא

דלית

טז (א) הרביעי הצער במעשה כמו שנאמר (ויאל ב) וגם עתה נאם ה' שובו עדי בכל לבבכם ובצום ובבכי ובמספד ואמרו ז"ל הלב וחעינים שני סרסורי החטא וכן כתיב (במדבר ט"ז) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם לכן בזאת יכופר עון הסרסורים במדת התשובה. כנגד מדת משובתם כי יתכפר עון לבב החטאים במיריותם ואנחותם בשבר אשר הם שוכרים אותו כמה שכתוב כי רוח מלפני יעטוף. ונאמר (תהלים נא) לב נשבר וגדלה אלהים לא תבוה והמשל על זה מן הכלים הטמאים אשר הנשברים מטמאותם נטהרו כמ"ש (ייקרא יא) תגור וכירים יותץ ועון העינים יכופר בדמעות כמו שנאמר (תהלים קיט) פלגי מים ידרו עיני על לא שמרו תורתך לא אמר על לא שמרתי תורתך אבל אמר לא שמרו כי הם סבבו החטא ע"כ הורדתי פלגי מים :

טז החמישי הראגה כי יראג ויפחד (א) מעונש עונותיו כי יש עונות שהתשובה תולה כפרתן

כנפי יונה

ביותר מהמחשבה והחמוד דאלו עשה עבירה אפי' בלא חמדה מ"מ חייב ד' מיתות ב"ד - ועל מחשבה וחימוד בלא מעשה אינו חייב מיתה (ואעפ"י שהחסיד כתב לעיל בזה"ה' בעבר ושנה מאלך ואילך אם יחשוב לעשות עבירה וגאנס ולא עשה מחשבתו מלטרפת למעשה היינו בידי שמים - וכ"כ אחז"ל הרשורי עבירה קשה מהעבירה - אבל צדיק אדם לא מלינו שמעש על המחשבה רק בעשייתו העבירה) ח"כ למה אינו חושב תקנת הגוף בתשובתו במעשה ונראה שהחסיד הציא הכתוב שובו עדי וגו' אשר הוזכר בקרא ב' עניינים לוס וצכי ומספד והנה הצכי הוא על תקון עינים - והספד והיגון הוא תיקון ללב כמ"ש החסיד - ממילא מובן שהלוי למה הוא צא חלל לתקנת הגוף בתשובתו וחושב הכתוב לוס מקודם ח"כ שהוא מאוחר בחטא וכמאחז"ל עין רואה ולב חומד והגוף עושה - היינו משום דע"י הלוי יכנס ויבא לידי צדי והספד והא דתפס הכתוב עיקר התשובה של הלב חמלה דקאמר שובו עדי בכל לבבכם והלא הלב בכלל ה"ה' אלו למה פרט צפני עלינו משום שהתשובה של הגוף ועין המה תלוים בתשובת הלב דכל עוד שלא ישוב בלבו ולא ירצה לשוב אז לא ילוס ולא יתמרמר בצכי כלל - ולזאת חושב החסיד כאן ענין מיריות הלב ויגווע פעם שני ח"כ שכתב כתב זאת בזה"ה' היינו משום על סדר הכתוב שנאמר בכל לבבכם :

טז (א) מעונש עונותיו כי יש עונות שהתשובה חולה כפרתן ויסורין ממקדן כו' נראה דכוונתו

שאינו משיג יותר כי כל מה שמשיג יחי' קטן אלו כלל - וי"ל שבאמת להרחיק ממנו כל הדאגות וכל האנחות זה לא יתכן כלל רק התפילה של המתפלל להרחיק ממנו הדאגות והאנחות אשר הוא עשה בזה ואחר ששיג מה שאינו משיג עתה ויחי' דואג ונאנח אין ה"ה' מהתפלל ואח"כ עליהם ג"כ להרחיק ממנו - נמלא שח' כל ימיו בתפלה בזה ולהשיג השנה בזה השנה - ויש לפרש בזה הכתוב אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני אשר לכאורה אין זה דבר והספור - והול"ל אמרתי אחכמה ולא חכמתי אכן לפי האמור הוא נכון - דזה ידוע דיראה נקראת חכמה כדכתיב הן יראת ה' חכמה - וח"כ ה"ה' אמרתי אחכמה היינו להיות ירא והיא רחוקה ממני ר"ל שזה גופה היא היראה בזה שהיא רחוקה ממני שכל עוד שמשיג השנה אז יודע יותר איך שקילר בעבירה ובהספד ממלא בזה שהיא רחוקה ממני הוא היראה כלל :

טז (א) הרביעי הצער במעשה כמ"ש כו' ואמרו"ל הלב והעינים שני סרסורי החטא כו' והנה החסיד לענין תשובה במעשה אינו מדבר כאן רק בתשובת המעשה של הסרסורים - וענין תשובת המעשה בהגוף שעשה העבירה לא מזכיר מזה וא"ל דעיקר החטא הוא מלד הסרסורים בזה שהעין רואה והלב חומד - אבל הגוף בלא חמדה לא הי' עושה מאומה וא"כ העיקר הוא חטאת הלב והעין ז"ל והא אמרו חז"ל שמרכיבין החיבור על הסומא ודנס ביחל - היינו הגוף והשקמה - ועוד הא חזינן שהמעשה של הגוף הוא חמורה

בפרק י' ויסורין ממרקין כמו שנאמר (תהילים לה) כי עוני אניד אדאג מחטאתי וענין היגון על עבר וענין הדאגה על העתיד ועוד שנית ידאג אולי הוא מקצר בחובת התשובה בצערו במרירות ובצום ובכי וגם כי הרבה צער והרבה בבי יוחל ויירא אולי לעומת זה הרבה אשמה ולא השלים חוקו את כל עונותיו ובאשר יבכה בצום נפשו ומי שהתכוון בגדול טובת הבורא על יצוריו וכי אין קץ לרעת הממרה את פיו כל אשר יוסף בעבודה ובדרכי התשובה הלא מצער הוא והנה למעט בעיניו ואמר שלמה ע"ה (משלי יד) חכם ירא וסר מרע ביאורו החכם אע"פ שהוא סר מרע בכל מאמצי כחו ירא ויחל אולי לא כלה חוקו ולא נזהר כדת מה לעשות וכמוהו (שם כה) מעקש דרכים והוא עשיר אע"פ שהוא עשיר כן אמרו רבותינו ז"ל בילמדנו אל תפרש חכם סר מרע וירא וסוף הפסוק מוכיח עליו (שם יד) וכסיל מתעבר ובטח אמר על מדות הכסיל שהוא בהפך ממדות החכם כי הכסיל מתעבר ועם כל זאת בוחה שלא יקרהו עון ונזק ובעל הכעס עלול לפשעים ומפקד לנזקים שנאמר (משלי כט) ובעל חמה רב פשע ונאמר (שם כה כח) עיר פרוצה אין חוכמה איש אשר אין מעצר לרוחו :

יך (א) ועוד ידאג בעל תשובה פן יתגבר עליו יצרו בשאמרוז"ל אל תאמין בעצמך עד יום מותך כל שכן האיש אשר נצחו לבו כבר כי ראוי להשמר מן היצר האורב בכל

בנפי יונה

וסר מרע שהכונה אע"פ שהחכם סר מרע מ"מ הוא ירא מחמת ריבוי התשובה שלריך לזה הוא ירא דילמא קילר ורליתו ע"ז מסוף הפסוק וכסיל מתעבר ובטוח שלא יקרהו עון מנזק היינו שהוא סובר שהשלים חוקו לזאת הוא בטוח שלא יחטא עוד משא"כ החכם שהוא ירא דילמא לא השלים החוק ויכול לבוא לידי חטא ובטחון של הכסיל היינו ע"כ שבטוח ששכר כראוי דלי בטוח וחוטא בלזיז ענין יש לו בטחון לעבור אע"כ בטוח שהשלים חוקו והרי הוא כמו מי שהוא כועס דלא ימלט שלא יחטא כדכתיב בעל חמה רב פשע ה"נ בטחון שהשלים חוקו לא יתכן שלא יחטא עוד כי כל עוד שסובר שהשלים אז וודאי לא השלים והרי הוא פירש מה חובתו שאחז"ל :

יך (א) ועוד ידאג בע"ת פן יתגבר עליו יצרו כמ"ס חז"ל אל תאמין כו' כ"ס האיש אשר נלח לבו כבר כו' הנה כבר כחצו לעיל מאחז"ל דלולא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לו וכ"ז בלשון כשאלם לוחם כנגד יצרו בכל כחו אז הקב"ה עוזר לו משא"כ כשהוא חלש מעט במלחמתו אז אין עוזר לו ועיקר המלחמה היא ההתכוננות וכל עוד שיתכוין יותר יודע יותר איך שהוא מחסר בעבודה וז"ל איך יכול להאמין בעלמו שלא יחטא והא אין סוף להסתכנות

דכוונתו שיתעורר אדם בהסתכנות על עונותיו אשר יש עונות שאפי' אם לא קילר בהם די יגון ואנחה ובלים ובכי • בכל זאת לא יכופר עונו • עדי ר"ל יסורים בלזין אליו וממרקין אותם והנה בעונות כאלה באם שקילר בלזין ולזם ובכי אז אפי' יסורין לא ימרקו לו • וא"כ לריך לדאוג אולי קילר בלזינו וע"ז הביא הכתוב עוני אניד אדאג שהוא בלזינו על העבר היינו על שעבר העון אדאג מחטאתי הוא על העתיד היינו דילמא מקלר בהסתכנותו ונחשב לו זה לחטא אשר חינו שב כראוי ומאחר שהסתכן כמבואר בלזין ב' • וכתב החסיד ועוד שנית ידאג אולי הוא מקלר בחובת התשובה כו' וגם כי הרבה צער כו' אולי לעומת זה הרבה אשמה כו' • ר"ל שיתכוין דלפי' אם הרבה בלזין כראוי בכל זה אולי לעומת זה ריבוי העונות וע"י לא השלים חוקו • וכתב החסיד עוד ומי שהסתכן בגדול טובת הבורא על יצוריו וכי אין קץ לרעת הממרה את פיו כו' • ר"ל אחרי כל אלה שיבכה הרבה לערך העון וגם לערך ריבוי העונות בכל זה יתכוין עדיין בטובת הבורא • וגדל זה המרתו שהוא כמשלם רעה תחת טובה כמבואר בלזין ב' • שזה נחשב לחטא יותר א"כ כל אשר יוסף בעבודה בדרכי התשובה הלא מצער היא • וע"ז הביא הכתוב חכם ירא

שערי תשובה

בכל עת ולהוסיף בנפשו יראת השם יום יום ותהי לו למענו בעבור עליו כל משברי היצר המתחדש לעתיד :

יה (א) ודיבר שלמה ע"ה על דבר התשובה ופרט בו הענין הזה ופתח פתח דבריו ואמר (שם כה) בעלון צדיקים רבה תפארת בקום רשעים יחופש אדם פירוש הצדיקים מפאדים ומכבדים בני אדם על כל מעלה טובה הנמצא בהם והרשעים מחפשים מומי בני אדם ושנואות להשפילם ואף על פי שכבר הוניהו המעשים ההם וחזרו בתשובה (ג) אח"כ אמר (שם יג) כמסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם כי אפי' שאין לבעל תשובה לגלות עונותיו לבני אדם כמו שיש להבין כמה שנאמר ובקום רשעים יחופש אדם אבל חייב להתודות עליהן כענין שנאמר (תהלים לג) חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי ונאמר (ירמיה ג) הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (ג) וחכמי ישראל ז"ל פירשו

בפני יונה

לא ילליח ומודה ועוזב ירוחם כו' אעפ"י כו' ר"ל אעפ"י שמתחילה אמר ובקום רשעים יחופש בני אדם - משמע דווקא הרשעים מחפשים ולא מגלים לסם מ"מ לפני הקב"ה חייב להתודות בפירוש דהא נאמר ועוני לא כסיתי - ונאמר הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי והנה לכאורה אינו מובן הראי' מזה הפסוק דהא מתחילה כתב גם כנפך נמלא דם נפשות נו' ותאמר כי נקיתי אך שב אפי' מנני ע"י מסים הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי משמע מזה סיחיו נשפטים על זה שאומרים היפוך האמת - שחטא והוא אמר לא חטא - אבל כל עוד שאינו אמר כלום לא שמענו ונ"ל שהקשה להחמיר בזה שכתב שישפט אותם על אמרם לא חטאתי - למה עזב עיקר החטא שכתב מתחילה גם כנפך נמלא דם נפשות - ותפס המשפט בהטפל בזה שאמרו לא חטאתי אע"כ כוונתו הוא לדיוקא אמת לאשמועינן דווקא באמרך לא חטאתי אז הוא נשפט על החטא עצמו - אלא באם שח"י אומרים חטאתי אז לא היה נשפטים דהיינו וידוי אלמא לדרך לומר חטאתי בפירוש (סן אמת אלו לא אמר חטאתי ולא התודה ה"נ דהי' נשפט - מ"מ לא ה"י ידענו שדרך להתודות משא"כ כשנקט על אמרך לא חטאתי לאשמועינן ההיפוך כשאומר חטאתי דהוי וידוי כנ"ל - (ג) וחכמי ישראל ז"ל פירשו פעמים שמכסה פשעיו לא ילליח כמו בעצירות שבין אדם לחבירו כו' הנה לפי דעת חז"ל א"ל שאינו לרין להתודות בפה כלל אלא בהקד שחשבו דא"כ יקשה הכתובים חטאתי אודיעך

להתבוננות כמ"ס לעיל וביון שאינו יכול לומר התבוננתי על מקומי עד הסוף כן איני יכול להאמין א"ע שלא יחטא - וזהו דקאמר אל תאמין בעלמך עד יום מותך כי עד יום מותו אינו מגיע לסוף ההתבוננות כנ"ל - וממילא אין עוזר לו שלא יחטא מחמת שחשד לו ההתבוננות וכ"ס הש"ס אשר נלחו לבו כבר והוא עלול לחטא יותר כתובאר לעיל דוודאי לדרך להוסיף בנפשו יראת השם יום יום :

יה (א) ודיבר שלמה המלך ע"ה ע"ד התשובה - ופרט בו הענין הזה ופתח פתח דבריו ואמר בעלון צדיקים רבה תפארת בקום רשעים יחופש אדם כו' הנה מדרך הצדיקים לפאר בני אדם על כל מעלה טובה הנמצא בהם - והוא מלך שהלדיק המתבונן תמיד לידע בעלמו איך שמחבר בתשובה ובעבודה וכל מה שיתבונן יותר יודע שחסרון שלו יותר ואינו מחזיק עבודה לפסול להיות נחשב בעיניו מעלות שלו ואזרי שידע שהכרונות לואת כשרואה במה טובה בחבירו הוא מפאיר את חבירו באותו המידה - כי אין יודע בחבירו שחשך ואולי חבירו לא חסר - והנה השמא של חבירו יותר עדיף מהבני שלו משא"כ הרשעים המה בסיף אשר מחזיקים א"ע שהלדיק חוקם כראוי ואין שום חסרון אללם - ובחבירו אינו יודע ויכול להיות שלא השלים הוי הבני שלו עדיף אללו משא"כ של חבירו לואת מחפשים ומשפילים בני אדם - וזהו כוונת החסיד בפירושו להכתוב שהבירא וכתב עליו ופרט בו הענין הזה והיינו שהלדיק מחזיק א"ע שחשך והרשע מחזיק ע"ע שהשלים כנ"ל - (ב) אח"כ קאמר מכסה פשעיו

פירשו פעמים שהמכסה פשעיו לא יצליח כמו בעבירות שבין אדם לחבירו כי אין לו כפרה עד אשר ישיב הגוילה והחמס והעוֹשֶׁק ועד אשר יבקש מחילה מאשר הציק לו או הלבין פניו או סיפר עליו לשון הרע או בעבירות שבין אדם למקום ונספרסמו לבני אדם כי העושה עבירות בפרהסיא מחלל את השם נורשׂי וז"ל בפרק יוה"כ כפרש בענין אחר ע"ש והייב להתאונן ולהתאבל עליהם לפני בני אדם לקדש את השם וזהו שכתב (ידימה לא) כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הורעי ספקתי על ירך * ענין נחמתי החרטה והצער כי עיקר התשובה במרירות הלב כאשר בארנו ואחרי הורעי ספקתי על ירך אחרי שנודעתי לבני אדם והתפרסמו עונותי. דהאבלתי במעשים נראים לבני אדם כמו (יחזקאל כא) ספוק על ירך ונאמר (איוב לב) ישור על אנשים ויאמר הטאתי וישר העותי :

י (א) ומגדה ועוֹב ירוחם פירוש אע"פ כי יסודות התשובה ג' החרטה והיורוי ועוֹבת החטא החרטה והיורוי בכלל מודה כי המתודה מתחרט ואין תשובה פחותה משלש אלה * כי המתחרט ומתודה ואיננו עוֹב החטא דומה למי שטובל ושרץ בידו אבל מודה ועוֹב ירוחם כי הוא בעל התשובה אע"פ שיש לתשובה מדריגות רבות כאשר בארנו :

אמר

בנפשי יונה

השם והאחרים המה בחדש בלא חטא * ועל ידו בל להם הרעה לפי הנראה שרץ להודיע ולהתוודות כנ"ל :

י (א) ומודה ועוֹב ירוחם פירש אע"פ כי יסודות התשובה ג' כו' ולכאורה יותר

הל"ל להקשות אע"פ כי יסודות התשובה ג' ואיך קאמר הכתוב מתחילה מכסה פשעיו לא ילליח דמשמע כל עוד שאינו מכסה פשעיו רק מתודה אז הוא מללית והא' ג' יסודות הן * ומלבד זה מתחילה קאמר מכסה פשעיו לא ילליח * ומסיק ומודה ועוֹב ירוחם * מתחיל בחדא וסיים בחרתי * וי"ל דהללחה וירוחם הם שני ענינים מולשון ילליח הוא כמו עלה והללח * היינו כשיעלה ויעשה מלחמה אז ילליח * ה"כ מכסה פשעיו לא ילליח היינו כל עוד שהוא אינו מתוודה לא ילליח בהתשובתו * משא"כ מודה ועוֹב ירוחם היינו שירחמו עליו בתשובתו * וע"ז מקשה החסיד והא' עדיין בשמים אלה נמי לא ילא ידי תשובתו אחרי שיחסור לו יסוד שלישי * ותיכף דהרעה הוא בכלל מודה כי המתודה מתחלע ומסיק אע"פ שיש לתשובה מדרגות רבות כאשר בארנו * ר"ל שרץ להוסיף אומץ בכל יום ויום * ולהשיג מדרגות בהתבונן על העבר וגם יפחד על העתיד מ"מ בשלום אלה המה יסודות התשובה :

אמר

כו' * וכן על אמרך לא חטאתי כנ"ל * ועוד הוא מאחז"ל שרץ לפרוט חטא * אלא כוונתו מאחז"ל שפעמים לריך לגלות חטאו לפני בני אדם נמי כמו בגזל לריך לבקש מחילה ממנו * וכן אפי' בעבירות שבין אדם למקום נמי לפעמים לריך לגלות לפני בני אדם כגון בעבירות שנתפרסמו כיון שחטא בפרהסיא וחילול השם * כ"כ לריך לקדש השם ברבים וענין המתודה ברבים הוא כדי שיחזיק ויתכפר לו כדאמרו חז"ל בסוטה ד' ל"ב ניכסוף ויזיל כי היכי דנכפר ואע"ג דבסוטה ד' ח' מוכח דזה דוקא בע"ז * מ"מ בגזל ובעבירות שנתפרסמו יש לו לפרש ברבים נמי כי היכי דחילל השם ברבים כן לריך לקדש השם ברבים * ושאר עבירות חסור לו לגלות לאחרים * וכדאמרו חז"ל חייך עלי מאן דנפרש חטא * והיינו דזהו שיגלה עונו לאחרים יחלל השם כנ"ל * ואע"ג שמלנו שיהודה הודה חטאיו אע"פ שלא נתפרסמו שחטא * וי"ל יהודה הודה כדי להליל את תמר ובניה * אכן יש לנו לדקדק בזה * בעצירה שלא נתפרסם עליו דווקא ויש חשד על אחרים שלא חטאו בזה נמי לריך הוא להודיע שהוא החוטא כדי להוילא את האחרים מהחשד וכמו יהודה שהודה ואע"ג שהחסיד כתב כי העושה עבירות בפרהסיא מוחלל השם משמע דוקא בידוע לו שהוא עשה העבירה מ"מ כל עוד שנתפרסם שגשעה עבירה והיו חילל

שערי תשובה

ב (א) אמר אחרי כן (משלי כח יד) אשרי אדם מפקח תמיד ומקשה לבו יפול ברע פירוש אע"פ שהוא מודה ועווב יש עליו מפקח תמיד ואולי לא השלים חוק התשובה כי היא צריכה למדרגות רבות ויוסיף אומץ בכל יום להשיג המדרגות גם יפחד אולי יתחדש עליו יצרו וישמור ממנו בכל עת ויוסיף יראת השם בנפשו תמיד ויתפלל תמיד אל השם לעזרו על התשובה ולהצילו מיצרו ומקשה לבו יפול ברעה האומר בלבו השלמתי חוק תשובתי ואיננו משתדל תמיד להשיג מדרגות התשובה ולהוסיף בנפשו ויראה יענש על זה כי הוא רם לבב ואינו מכיר גודל חובו להבשיר דרכיו ביתרון הבשר לפני השם גם איננו נשמר מיצרו האורב לו תמיד ע"כ יפול ביד יצרו :

בא הששי (א) הבושה כענין שנאמר (ירמיה לא) בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי והנה החוטא יבוש מאוד לעבור עבירות לפני בני אדם ויכלם אם ירגישו ויכירו בעבירותיו ואיך לא יבוש מן הבורא יתברך ואין זה כי אם לפי היות הש"י רחוק מבלויותיו ע"כ יבוש מן הנבראים ולא מן הש"י ואמר'ל כי בשעת פטירת רבן יוחנן בן זכאי אמרו לו תלמידיו רבינו ברבנו אמר להם יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר

בנפי יונה

ב (א) אמר אחרי כן אשרי אדם גו' . פירוש אע"פ שהוא מודה ועווב יש עליו לפחד כו' . ר"ל שצ"ע עתה לבאר מה שכתב החסיד בזה הקודם דג' אלו מיקרי בע"מ . מ"מ לא יא' בהם ידי חובתו ותשובתו . אלא א"כ מפחד דילמא קי"נ בתשובתו וגם יפחד שיחטט יצרו עליו בזה שצ"ע חטא לידו הוא עלול ולחטא עוד . ומקשה לכו היינו לבו נשבר באלה אלא חושב שהשלים חוקו יענש כי רעות שהם עשה כי הוא רם לבב שאינו שצ"ע כראוי כי אינו מכיר גודל חובו והרי הוא כמעט בכלל לומר לא חטאתי . שנית שאינו נשמר על להבא מילצו ויפול ברעה היינו בעבירה אחרת . והנה חמשה אחיות מאות ט"ז עד אות כ"ח המה בזה להוסיף ולבאר דבריו הראשונים ולאוקמי כ"ז בקראי כל דבריו צענייני תשובה :

בא (א) הבושה כ"ס בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי . והנה החוטא יבוש מאוד לעבור עבירות לפני אדם ויכלם אם ירגישו ויכירו בעבירותיו . ואיך לא יבוש מן הבורא כו' לכאורה ה"ל לומר ואיך לא יבוש ולא יכלם מן הבורא היינו בשעת עבירה . ולאחר עבירה כמו גבי בני אדם . וכן מוכח מהכתוב שהציא דנכלמתי קאי אלאחר עבירה דהא כי נשאתי חרפת נעורי קאמר שהמה לאחר העבירה . ובשתי ע"כ קאי אשעת עבירה . וי"ל

משום דגבי הקב"ה לא שייך למנות לשמים אלו . לשתי בוש דשעת עבירה ואחר העבירה . דהא בעת שחטא ולא בוש לפני הקב"ה ע"כ הוא משום ששכח אל וס' הקב"ה רחוק ממנו וא"כ לאחר העבירה אם נזכר את הקב"ה והוא בוש . ע"כ הוא בוש בזה ששכח אל אכן הכלימה שהוא בוש שני . מבאר החסיד בזה שאלו שאלו זה . והנה בזכרו כשחטא אז הוא נזכר שעשה רעות שהם אמת העבירה עאלמה והוא יראת העונש . שנית יראת הרוממות בזה ששכח אל וס' רחוק ממנו הקב"ה לזאת חטא כמ"ס החסיד . והנה הציא ע"ז מאמר של ר' יוחנן ב"ז שאלו להם יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם . והקשה המהרש"א בח"א והא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים . ותיקן שדרכך תוכתה אמר להם עי"ס ולפי הנראה שתיירו אינו מספיק דאם ראה להוכיחם למה לא הוכיחם אינו זולת בקשת צרכתם . ועוד יש להבין ג"כ זולת זה בדברי ר' יוחנן ב"ז שאלו כמורא בשר ודם עדיין הא תינה נגב . גזקן מא"ל שעשה עין של מעלה כעין של מעלה כמאמר חז"ל גבי תשלומין ד' וס' . אכן לפי דברי החסיד שהירא כבשר ודם הוא יראת העונש שמציאתו לידו יראת הרוממות . וס' כל זה שפיר דאם זאת הקשה לתלמידיו

בשר ודם • אמרו לו רבינו עד כאן ולא יותר • אמר להם הלאי תדעו שהרי אדם עובר עבירה בסתר ואומר לא יראני אדם :

כב (א) המדריגה העליונה בזה שיכלם האדם על עונותיו מלפני השי' וענין ההכלמה ההרגשה בבושה והשתנות זיו פניו כענין שנאמר (תהלים מט) כסתה כלמה פני ובכל מקום תראה • והכלימה נזכרת אחר הבושה כי היא יתירה מן הבושה (יהוקאל לו) בושו והכלמו (ירמיה לא) בשתי וגם נכלמתי ובראות החוטא כי השי' מעביר על עונו מאריך לו ואינו נפרע ממנו ולא כעונותיו גמל עליו ויסיף בלבבו בושה הלא החוטא למלך ב'ו ובוגד בו והוא מכפר לו יבוש ממנו וכן כתיב (יהוקאל יו) למען תזכרי ובשת מכל עלילותיך בכפרי לך לכל אשר עשית ואמרד'ל העושה דבר ומתבייש ממנו מוחליק לו על כל עונותיו וכן מצינו בשאול שאמר (ש"א כט) ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלומות ולא הזכיר אורים ותומים כי נתבייש להזכירם מפני שהרג נוב עיר הכהנים

ואמר

בנפי יונה

ק'לור לשון הכחצו) חלמא דכלמא אחר הבושת • חכן לכאורה קשה הא הגמרא ר"ל להוכיח מזה הפסוק שכל העובר ומתבייש מוחליק לו על כל עונותיו • ק'אמר הגמ' דילמא ליבור שאני • ח"כ איך מוכח החסיד מזה על הכלימה של יחיד • דילמא של ליבור שאני • וי"ל כיון שהגמרא מוכיח ח"כ דאפי' ליחיד המתבייש מוחליק לו מהא דשאל • ח"כ מה אשמועינן הכתוב גבי ליבור • ח"כ לשאמועינן דבבושת לא סגי אס לא ע"י כלימה לזאת הביא החסיד המאחז'ל ח"כ מהא דשאל היינו לשאמועינן דע"כ הכתוב למען תזכרו כו' היינו דווקא כלימה וכי"ל מה שלא שמענו משאל • והנה הגמרא קאמר העושה דע' ומתבייש צו מוחליק לו על עונותיו ע"כ אשמועינן הגמרא על כל עונותיו דאי על ארתו עון פשיטא למה לי הוכחה לזה הא חין לך דבר העומד בפני התשובה • חלא קמ"ל דמוחליק לו על כל עונותיו • וקשה חמאי מוחליק לו עדין על כל עונותיו ע"י מסיק החסיד יסיג אדם למדריגת הבושה כהתבדד בגדולת הש"י וכמה רעת הממנה את פיו כו' • ור"ל שאין הבושה כלימה מנעת לו אס לא שיתבונן ביראת הרוממות כ"ל • ואז ממילא ע"כ מתחרט על עונותיו ושפיר מוחליק על כל עונותיו • וח"ע גבי שאל שנתבייש מפני שמואל לא כתוב כלימה ולא מוכח יראת הרוממות • מ"מ כיון שאמר לי' שמואל מחר אתה כו' בחמלתו והיינו שנתחל

לתלמידיו עד כאן ולא יותר היינו כנ"ל • שעדיין הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים • וגם גזלן • וע"ז השיב להם דשפיר הוא צרכה שהרי אדם עובר עבירה בסתר ואומר לא יראני אדם וח"כ גבי הקב"ה דלא שייך זה דלא כתוב אס יסתר איש בנסתרים גו' • וע"כ הוא חוטא משום שסכה אל וסור רחוק ממני וח"כ צזכרו אז יהי' יראת הרוממות ג"כ • וע"ז שייך שפיר לבקש מהקב"ה על יראת הרוממות כי גם זה אנו מתפללין לארצה וליראה את שמך כמ"ס לעיל דקאי על יראת הרוממות כנ"ל :

כב (א) המדריגה העליונה בזה שיכלם כו' וענין הכלימה והשתנות זיו פניו כו' • ובראות החוטא כי השי' מעביר על עונו מאריך לו כו' • ר"ל דהכלימה יותר גדולה מבושה אשר מגדל הרגשת הבושה נשתנית זיו פנים זהו כלימה חכן ההתבוננות שיבא לזה המדריגה • הוא בראות החוטא שהשי' מאריך לו • עי"ז יוסיף בושה היינו כלימה [ושמעתי בשם גדיק אחד שהי' אומר אך עוב חסד ירדפוני כל ימי חיי • היינו שהקוב והחסד שהקב"ה עושה עמו המה רודפים אותו • כי אני אינו כדי להם ואין לי מקום לנוס מהמה מפני הבושה עד כאן שמעתי ושפ"ן] והביא רא' ע"ז דכלימה נזכרת אחר הבושה כי היא יתירה מן הבושה מהא בושו והכלמו כו' • וכן כתוב למען תזכרי בושת ולא יהי' לך עוד פתחון פה מפני כלמתך בכפרי לך לכל אשר עשית גלוס ה' אלהים (בספר

ואמר לו שמואל (שם יט) מחר אתה ובניך עמי • עמי במחיצתי • וישיג אדם מדרגות הבושה בהתבודד לחשוב בגדולת השם וכמה רבה רעת הממרה את פיו ובזכרו תמיד כי השם רואה מעשיו ובוחן כליותיו וצופה מחשבותיו :

בג השביעי (א) הכנעה בכל לב והשפלות כי המכיר את בוראו ידע כמה העובר על דבריו שח ושלל ונגרע מערכו בענין שנאמר (תהילים טו) נבזה בעיניו נמאס ונאמר (איוב ט) אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה (ירמיה ו) כסף נמאס קראו להם על כן יבנע ויהי שפל בעיניו ודוד עליו השלום אמר בהתבודדותו על חטאו בבוא אליו נתן הנביא אמר בסוף דבריו (תהילים נא) זבחיו אלהים רוח נשברה לב נשבר ונרכה אלהים לא תבוה רוח נשברה רוח נמוכה למדנו מזה כי ההכנעה מעיקרי התשובה כי המזמור הזה מוסר מוסר לעיקרי התשובה ובהכנעה יתרצה האדם אל השם שנאמר (ישעיה טו) אל עני ונכה רוח ונאמר בענין התשובה (שם נ) ואמר סלו סלו פנו דרך וגו' כי בה אמר רח ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים

כנפי יונה

שנמחל לו על כל עונותיו ע"י הצושה ע"כ ה' ב' צושה הרוממות כנ"ל • אכן עדיין לא ידענו מנין שנמחל לו מחמת הצושה דלמא מחמת שיהרג ומיתתו יכפר עליו • וי"ל דא"כ למה דווקא לשאול אמר צנחתי • והא גם מחמת ישראל נהרגו עמו אע"כ משום דשאול נחביים והנה המרש"א בחד"א הקשה כ"כ דמהיכא משמע ל' דמשום הריח צושה נהכפר לו • ותיקן כיון דלא ה' לשאול רק שני חטאים חטא אגו וחטא נוב • והריח חטא דאגו

בג (א) ההכנעה בכל לב והשפלות כי המכיר את

בוראו ידע כמה העובר על דבריו שח ושפל ונגרע מערכו ור"ל כל עוד יותר שהוא מכיר רוממות בוראו אז הוא יכיר יותר עון המירה • כי אינו דומה העובר על דברי השר לעובר על דברי המלך וכל עוד שהמורה עליו גדול יותר • תגדל עון המרתו וספיר בהכרת את בוראו יכיר איך שח ושפל בהמרתו • והנה לכאורה הן אמת שהממרה להגדול חמור עונו מאוד • אכן כ"ז כשהממרה הוא נחשב קלה • משא"כ כשהממרה הוא הפחות שבפחותים אז ודאי לא שייך להגדיל המרתו אחרי שהוא לא נחשב מנוולא המרתו נמי לא נחשב • וכמאחז"ל אינו דומה גדול המצויים לקטן המצויים וכמו כן נאמר בהממרות של אדם כב"י להקב"ה כי אדם בזה נחשב הוא ומה אלוהים כי תזכירו • ע"ז כתב החסיד ונגרע מערכו והיינו שיש ערך גדול לאדם כל עוד שלא יגרע ערכו בחטאיו כי אדם נזכר הברואים

שפלים ולהחיות לב נדבאים למדנו כי ההכנעה מעיקרי התשובה וכן שאר כל הפרשה מדברת על בעלי התשובה (שם נז) כי לא לעולם אריב וגו' בעון בצעו קצפתי וגו' דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו וגו' פירוש דרכיו ראיתי בהכנעה כמו שנאמר ואת דבא ושפל רוח ובמרירות הלב כמו שאמר כי רוח מלפני יעטוף * וארפאהו כי אסלה לעונו כמו (הושע יד) ארפא משובתם (ישעיה ו) ושב ורפא לו ואנחהו אעורהו על עויבת החטא ואגבירהו על יצרו :

כד ודע כי מעלות ההכנעה רבות כאשר יתבאר בשערי הענוה בע"ה (א) והמדריגה העליונה בהכנעה המחויבת מדרך התשובה שיגדיל ויאדיר עבודת השם ולא יחזיק טובה לעצמו * כי יוקמן הכל בעיניו כנגד מה שהוא חייב בעבודת השם * על כן יכנע ויעבוד בהצנע ולא יחמוד כבוד על מעשיו הנבבדים ולא יבקש תפארת אדם על פעליו המפוארים ויסתירם מרעתם כפי היכולת :

עוד

בגמי יונה

מוטב לו שלא הי' נותן * ואפי' לנבאי לדקה כל עוד שנותן לשם תפארת מבני אדם אסור לו לעשות וכן בשארי מלות לריך הלנע לכת הגס שים לומני כוונת החסיד אשר בע"ה לריך להגדיל ולהאדיר ולהתחזק יותר מסתם אדם שאינו בע"ה * מ"מ והא' בכל אדם נמי ע"כ לריך להתחזק בזה בכל אפשרי בהלנע לכת * וכי גבול יש לדבר עד כאן לכל אדם * ויותר מזה לבע"ה * ולולי יחאמי מלהרחיק מהפסע הייתי מעמם קלה כוונה אחרת בדברי החסיד האלו * ולומר לפי האמור באות הקודם בשפלות וגרעון ערכו של העובר על דברי הקב"ה * עדיין אולי ימלא אדם מקום להתחזק בל יפול מערכו מחמת שים לו מעשים ובהם יחזיק ערכו * ע"ז כתב החסיד שהמדריגה העליונה

בהכנע המחויבת מדרך התשובה שיגדיל כו' * ור"ל שלא יחזיק טובה לעצמו בזה שים לו מעשים טובים ולסיות מחשב למאומה ובל יפול מערכו * ע"ז כתב כי יקמן הכל בעיניו כנגד מה שהוא חייב בעבודת השם וסייעו אפי' אם יש לו מעשים טובים בכל זה וודאי לא ילא ידי חובתו במה שהוא חייב * וה"ל בעמ"ע עליהם ג"כ אין לו יתרון למעלה אחרי שלא עבד כדבעי למעבד * ואיך יעלה בהם בערכו בעצירות שלו וזה שמסיק החסיד על כן יכנע ויעבוד בהלנע ר"ל בהסתובן שהוא קולר בעבודה יכנע מזה נמי ולא יחמוד כבוד על מעשיו הטובים * והלא מלות לדקה שהיא מחי' את העני מ"מ מוכיח חז"ל מקרא דהנותן בפרסה

הצרואים יליר כפיו של הקב"ה * ונפח צו נשמת שדי ובללם אלקים עשה אורו * א"כ בהמרתו ודאי יגרע ערכו הגדול * והביא רא' ע"ז מדכתיב נצח בעיניו נמאם היינו כל עוד שהוא נצח בעיני הקב"ה וסייעו בהמרתו אז הוא נמאם ונגרע מערכו וכן משארי הכתובים * וכתב החסיד על כן יכנע ויהי' שפל בעיניו כו' * כי ההכנעה מעיקרי התשובה וסייעו שאפי' יתוודה ויתאמר מאד בדלגה ובבכי על חטאיו כמבואר באותיות הקדומים * מ"מ כל עוד שלא יהי' נכנע ושפל זה מופת שלא הכיר את צוראו עדיין דהא כל עוד שהוא הי' מכיר את צוראו לפי ערך ההצוננות שלו * אז הוא נכנע כנ"ל * וה"כ היינו שכתב החסיד להכנעה הוא מעיקרי התשובה כנ"ל :

כד (א) והמדריגה העליונה בהכנע המחויבת מדרך התשובה שיגדיל ויאדיר עבודת השם ולא יחזיק טובה לעצמו כו' * וכן מלינו במדרש לבע"ה שמי שרגיל ללמוד דף אחד ילמוד שני דפין * אכן מה שכתב החסיד ולא יחזיק טובה לעצמו זה לכאורה אינו מובן והא' בל"ה לא יחזיק טובה לעצמו כמאחז"ל אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעמך כי לך נולדת * וכמו כן מה שכתב ולא יחמוד כבוד על מעשיו ולא יבקש תפארת אדם על פעליו כ"ל לכאורה אינו מובן אשר זולת בע"ה וכי אינו לריך שלא לחמוד כבוד ותפארת על מעשיו הטובים * והלא מלות לדקה שהיא מחי' את העני מ"מ מוכיח חז"ל מקרא דהנותן בפרסה

כה

(א) ובא הענין הזה על עיקר התשובה מבורא בדברי הנביא ע"ה שנאמר (מתיב ו) במה אקדם ה' אקף לאלהי מרום פי' במה אקדם ה' עד רוב חסדיו כי הזכיר למעלה בפרשה מחסדי הש"י ובמה אקף לאלהי מרום על רוב חסדיו והזכיר אלהי מרום להורות ולהודיע במה ראוי אשר יקף ויכניע מי שהמרה הם על הכל וביאר הענין אחרי כן האקדמנו בעולות ובענגלים בני שנה * הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שכן אשר אקדמנו בהם על רוב חסדיו * האתן בכורי פשעי להאראות בניעתי ובפיתתי על רוב חסדי כי אני מכיר עוצם פשעי כי ראוי לתת בכורי קרבן בעבור פשעי כי רב מאוד וכי עצום פרי בטני חטאת נפשי הזכיר על הפשע בכורי ועל החטאת פרי בטני * כי הפשע הוא חמור כאשר אמרו רז"ל והוא יותר מן החטא והיתה התשובה הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד * כי זה נבחר מן העולות והמנחות לקדם בו את ה' על חסדיו והצנע לכת עם אלהיך זה עיקר בניעתך וכפיתך לעבור את ה' בהצנע לכת כי זה יורה על בניעתך שלא תחמוד בבוד על מעשיך הנכבדים אף כי על המעלות אשר לא יחפץ בהם היוצר את יצוריו * כי אין להתהלל בהם כמו העושר והגבורה ומיני החכמות זולתי השכל וידוע את השם יתברך כמו שנאמר (ירמיה ט) אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' :

כו

(א) ועוד נתייב בעל תשובה על הכניעה מפני שהוא חייב להסיר מנפשו חמדות שגורמות לחטוא ומעולות הפשעים :

כנפי יונה

מה עוז ומה ה' דורש ממך כ"א עשות משפט ואהבת חסד (ובכל זאת) והלנע לכת * והיונו שבע"ת חט"פ שיעשה דברים הטובים והרעיוס לפני הקב"ה והנה חסד ומשפט בכל זאת לריך הכנעה ביותר ולעבוד בהלנע להיות מעשיו נסתרים ממנו וכמ"ס בלות הקידם איך שלא השלים חוקיו ולא יחמוד כבוד על מעשיו להיות נחשב ונכבד ולא יגרע מערכו * אלא יהי' נכנע וספל וגרע מערכו ויעבוד בהכנעה אפי' בחסד ומשפט מה שעושה * ואף וכ"ס על המעלות אשר לא חפץ בהם היוצר היונו עושר וגבורה וחכמה שכתוב בהם אל תהלל באלה ודאי אין לו להעלות ערכו בהם * ובהז זולת השכל וידוע את הש"י כמ"ס וכו' * וכבר ידוע מאמר הרמב"ם תכלית הידיעה שלא נדיעך * וא"כ כל עוד שיתבונן ישיג הרוממות הש"י איך שלא ידע אחרו * ולפי ערך גדולתו * הוי גדול המרתו * וא"כ יהי' נכנע מאד וכמ"ס לעיל לפי ההכרה בצדורא קן תהי' הכניעתו :

כז

(א) ועוד נתייב בעל התשובה על ההכנעה מפני שהוא חייב להסיר מנפשו חמדות שגורמות

היונו להיות עדיין תפארת אדם לו ולא יגרע כ"כ מערכו ויסתירם מדעתו בכל היכולת (לפ"ז ל"ל הנכסא מדעתו ולא מדעתם) והיונו שלא יעלה על דעתו כ"ז להיות נחשב בזה למאומה כי אדרבה כל עוד שיזכיר חט"ע על מעשים הטובים שלו אז לריך להכנע ביותר מלכד הכנעה וגרעון החטא * לריך עוד יותר להכנעה שמיטע וקילר בעבודה :

כח

(א) ובא הענין הזה על עיקר התשובה מבורא בדברי הנביא ע"ה כי ר"ל הענין של עיקר התשובה המצויר מוקדם לריך הכנעה מלד שיכיר את צורא וידע במה הוא שפל וגם מלד מעשיו הטובים אין בהם צמא להסתחש רק להכנעה ונצויר ג"כ תחילת הכתוב כסדר עד סוף הפסוק במה אקדם ה' היונו על החסדים וכמ"ס בלות כ"ב ולא כשימחיו גמל עליו ויסוף בלצבו בזה כמבואר שם * אקף לאלקי מרום היונו על רוב חסדי (ורוב חסדי ר"ל גדול חסדו) שהמרה באלהי מרום שהמרתו גדול מאד בזה שיימרה הם על הכל וביאור הענין איך שלא יספיק לרעות אפי' בכל אפשרות ובכל המהות לכל ענין * ומסיק הגיד לך אדם

כו (א) והגאון מסבבת כמה עבירות ומגברת יצר לב האדם עליו שנאמר (דברים ח') ורם לבבך ושבתה את ה' אלהיך ונאמר (משלי כא) רום עינים ורחב לב ניר רשעים חטאת פ' חגאון ניר הרשעים כי ממנה יפרו החטאים כאשר נאמר ורם לבבך ושבתה ונאמר (תהילים י) בגאות רשע ידלק עני ונאמר (שם) הדוברות על צדיק עתק בגאון ונאמר (יחזקאל לב) אשר נתנו חתיתם בארץ חיים וכמו שעושים בני אדם ניר בשדה כרי לפדות בו הדורע ולאסוף רוב תבואות כן עושים הרשעים את הגאון ניר בלבבם וזורעים

כנפי יונה

יהודא עוד פירש חטא כמו שמש וירח היינו שהא שם דבר ור"ל ניר רשעים חטא שהוא בעלם כמ"ס תועבת ה' כל גבה לב כי כבר נזכר כל עוד שמכיר את צוראו הוא לפי הכרתו הכעשתו והכעל גאון ע"כ אינו מכיר את צוראו כלל לכן הוא מתגאה ואינו נכבד כלל ולזה אמרנו כל המתגאה כאלו עובד ע"ז נאמר כאן תועבת ה' כו' וסיינו כיון שהיא מתגאה ע"כ אינו מכיר והיו בע"ז כ"ל ועוד כתיב דובר שקרים לא יכון נד עינו וכ"ס העושה שקרים בגאותו אשר כל עוד שיתבונן בזה נחשב הוא והנה הגאון הוא עלית של הקב"ה כב"י בדכתיב ה' גאות לבש והמתגאה הרי הוא מתעטף בעליה שאינו שלו וכ"ס בעלית של הקב"ה כב"י כ"ה גרוע אדם זה [והנה הענין ה' גאות לבש בדרך פשוט י"ל ע"ד שאתחנןל במדרש נחעטף הקב"ה בעליתו והצדיק אור שאתחנן עושה אורה כשלמה והענין כן הוא שכל המעלה וכל הנבראים בכללם המה מקבלים היותם מהבורא וכל אחד אחד מקבל היותו לפום שעורו דל"ו ואלו ה' הקב"ה משפיע עליו יותר מכפי ערכו הנלמד לו אז ה' אותו דבר נחשבל לגמרי וכמו ריבוי שמן לפתילה שהיא נכבה מכל וכל רק כל עוד שהשמן בפתילה כפי השיעור אז מאיר בטוב וכן זיו האור השמש שהוא מתוק לעינים בכל זאת כשיביט בשמש גופה נחמת ריבוי האור תכסהה עיניו מראות כן הוא קבלה היותם של כל הנבראים שאינם יכולים לקבל רק כדי לרכס וכל עוד שירבה עליו ביותר יתבטל לגמרי כ"ל ולזה נחעטף כב"י הקב"ה בעליתו והיינו שהסתר ח"ו מן הנבראים כמו התחעטף בעלית מסתיר ח"ו בעליתו והוא כדי שכל יגיע רוב שפע והשגה לצוראיו יותר מכדי לורכס שלא יתבטלו מכל וכל והיו הענין של גאות לבוש היינו שאז מידת הגאון

הגורמות לחטא ומעוללת הפשעים ר"ל הנה גרם הוא הגאון כמ"ס החסיד בזה שחצר זה דבעל הגאון נמסר ביד יצרו והכנעה הוא היפך הגאון ח"כ ספיר נחתיב בע"ס על ההכנעה כדי לשבר הגאון ולהסיר ממנו מדה הגורמות לחטא שגרמו לו לחטא ועוד שבה המדה הוא עלול לפשע על להבא וח"כ לא יחי' כאן חרטה על העבר כל עוד שלא הסיר מאתו מקור הגורם החטא וגם לא יחי' כאן עזיבה על להבא כיון שהוא בזה המדה עלול עדיין לפשע ואין כאן תשובה מוש"כ ע"י הכנעה שהוא מתחרט על העבר ועוזב על להבא כ"ל ואז יש כאן חרטה ועזיבה שהיא תשובה שלמה והכל ע"י הכנעה וכבר כתב החסיד בזה ש' ע"י שהכלי אינה עולה מעוממתה חלל ע"י שבידה עיי"ש וה"ל השבירה לא יתכן חלל בהכנעה ולשבר בה המדה שממנה אותו ואז יעזר כ"ל :

כו (א) והגאון מסבבת כמה עבירות והגברת יצר לב האדם עליו שנאמר ורם לבבך כו' כתב החסיד הגאון מסבבת עבירות והגברת יצר לב האדם שהם שני ענינים סובבות עבירות היינו ש"י גאון טובה את ה' והוא חטא בעליו וגם הגאון גופה היא חטא כמו שמסיק החסיד בסוף דבריו וההתגברות היולר הוא ש"י הוא ניר לפירות שארי החטאים היינו מלבד החטא של הגאון עלמה היא ניר לשארי עבירות להתגברות היולר וכמו הניר ששדה הוא בא כדי לפדות ע"י הדורע אשר יזרע כן הגאון ניר לפדות החטאים ואפי' אם הגאון בעלום לא היתה חטא וכמו הניר בלא זרע לא ילמית מ"מ התחלת החטא הוא והכנעה לשארי עבירות והא דכתיב ניר רשעים חטאת ולפ"ז הול"ל ניר רשעים חטאות לשון רבים מ"מ לשון חטאת נניי הוא כולל חטאים רבים כמו חטאת

שערי תשובה

וזורעים בו המחשבות רעות להוליד ולהצמיח העבירות שהם פרי מחשבותם • ועל דרך המשל כמו שאמר הנביא ופרח כראש משפט וגו' ומה שאמר חטאת פיו ניר רשעים ניר חטאת • וכולל חטאים רבים כמו ג'ימיה יו' חטאת יהודה או יהי פירושו וחטאת כמו (חבקוק) שמש ירח • והמעט מלבד כי הנאות גורמות חטאים המדרה עצמה חטאת כמו שנאמר (משלי יו) תועבת ה' כל גבה לב ובעל הנאות נמסר ביד יצרו כי אין עור השם עמו אחרי אשר הוא תועבת ה' :

כה (א) ועוד חייב בעל התשובה להכניע ולקיים עליו להתנהג על הדרך שאמרו רז"ל והיו שפל רוח בפני כל אדם • וישגי מזה שלא יכעוס ולא יקפיד על חבירו וגם לכל הרברים אשר ישמע אל יתן לבו • ולהעביר על מדותיו ומעבירים מזה להתכפר על עונותיו • כמו שאמרו רז"ל חכעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו מדה כנגד מדה וזה פתח תקוה בכבר מאד ונאמר (איכה ג) יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה יתן למכחו לחי ישבע להרפה :

כז השמיני (א) ההכנעה במעשה שיתנהג במענה רך כענין שנאמר (משלי טו) מענה רך ישיב חמה • ובקול נמוך כי זה מדרך השפלות כמו שנאמר (ישעיה כט) ושפלת מארץ תדבר

בנפי יונה

הגאון וכז"י הגביר ח"ע מהגדולים כדי שלא יתבעלו כנ"ל • וזה האופן י"ל הכתוב אסירה לה' כי גאה גאה גו' • ר"ל כיון שנגלה הקב"ה כז"י בעלמו ובכבודו על הים אז ממילא נתבעלו המלאות של המלרים וזה שאמר כי גאה היינו גדולה גאה ולא הסתיר אותה כ"כ לזאת סוס ורוכבו נונה ונתבעלו מחיות • ולפ"י עדיין איך לא בעלו ישראל בני הסתלות ביחס מדני לורק • ע"י קאמר ויהי' לו ליסוע היינו סהותם היתה ביסועת ה' ליתן להם כח שלא יתבעלן עכ"פ מדה של גאון וגדולה הוא לבוס של הקב"ה כז"י ואף אדם להכל דמה ילכס לבוס מלכות • ובפרט שאין לו צמח להתגאות בכל מעלות ומדות שלו • והרי הוא עושה סקר ולא יכון לנגד עיניו • ומסוק החסיד ובעל הגאון נמסר ביד יצרו • כי אין עור השם עמו אחרי אשר הוא תועבת השם • והיינו שכבר אמר דדברינו לעול נאחז"ל לולי הקב"ה עוזר לו לא היה יכול לו • וא"כ אחרי שאין ה' עמו כי הוא מתועב בעיני שסם אז לא יהי' עוזר לו מאת ה' וממילא הוא נמסר ביד יצרו • וא"כ בא וראה כמה הגאון גורם לו להיות גרום מהסתפח בנחלת ה' :

כח (א) ההכנעה במעשה שיתנהג במענה רך כו' • הנה בעל הגאון יש לו מידות האלו שהוא גאה וגבוה במעלות שלו רוס עינים רחב לב • וכל אלה המדות תריך לשבסם ולהפכם על הדין • ובאות הקודם דיבר החסיד סי'ה' שפל רוח בנחשבה שהוא העיקר להפוך אלו המדות • ועתה בא לבאר סלריך להפך אלו המדות במעשה נמי ויהי' מענה רך ובקול נמוך שהוא דרך השפלות • והוא היפוך מה שנאמר בעשיר בעל גאון שיפנה עזות היינו בקול רם וגם המלבושים והתכשיטים המה מדרכי הגאון

כה (א) ועוד חייב בע"כ כו' • על דרך שאמרו חז"ל והיו שפל רוח בפני כל אדם מזה שלא כו' • ולהעביר על מדותיו כו' :

הדברי ומעפר תשה אמרתך בהפך ממה שנאמר על העשיר בעל הגאווה (משלי יח) ועשיר יענה עזות ולא יתעסק בנוי המלבושים והתכשיטין כמו שנאמר (שמות לג) ועתה הורר עדיך מעליך ונאמר באחאב (מ"א כא) ויצום וישכב בשק ויהלך אט * ואמר השי' על זה הראית כי נכנע אחאב וענין וילך אט בהפך מדרך המלכים שהם מהלכים ברב חיל וקול המולה * ויהיה תמיד ענינו שחות כענין שנאמר (איוב כב) ושה עינים יושיע * וסימני ההכנעה כמו מענה רך * וקול הנמוך ושחות עינים יזכירוהו להכניע את לבו :
ל התשיעי (א) שבירת התאוה הגשמית ישיב אל לבו כי התאוה עוללה לנפשו לחטוא ולמשוך העון בחבלי השוא ויעשה גדר לשמור את דרך התשובה יפרוש מן התענוגים ולא ימשוך אחר תאוותיו גם בדברים המותרים ויתנהג בדרכי הפרישות ולא יאכל רק לשובע נפשו וקיום גופו כענין שנאמר (משלי יג) צדיק אוכל לשובע נפשו * ואל יגש אל האשה רק לקיים מצות פריה ורביה * או למצות עונה כי כל זמן שהאדם הולך אחרי התאוה נמשך אחרי תולדות החומר * וירחק מדרך הנפש המשכלת ואז יתגבר יצרו עליו כענין שנאמר (דברים לב) וישמן ישורון ויבעט ונאמר (שם ח) פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ונאמר (משלי ל) פן אשבע וכחשתי * ואמרז'ל אבר קטן יש באדם משיביו רעב מרעיבו שבע : והנה

בנפי יונה

הגאווה * שנאמר גבי חטא עגל הורד עדיך * אלמלא שיהיה להם להפוך הגאווה שלהם ע"י הורדת התכשיטין [ובזה יהי' מובן לי מאחז"ל אם ראה אדם שיצרו מתגבר עליו ילכש שחורין ויתעטף שחורין וילך למקום שאין מכירין אותו ויעשה מה שלבו חפץ * ופירש"י שלא יהי' חילל השם כ"כ * ואחזינו לא נדע למה ילכש שחורין ומה תקנתו בזה * אכן לפי דברי החסיד יהי' מובן לן שפיר שכתב דמיעט מלבושים המה מדרך שפלות ולפ"ז נחזינו חז"ל עלה הגונה למי שיצרו מתגבר עליו ואינו יכול לכופו * אזי ילך למקום שאין מכירין בו * דהנה שורש החטאים הוא מידת הגאווה כמ"ס בראי' ז' יור רשעים חטאת * וזה ידוע מאחז"ל במתא שמאי בלי מתא תותבאי זשיינו במקומו הוא נכבד בשמו * ושלח במקומו שאין מכירין שמו אז הוא נכבד ע"י בגדיו הכבדים וידוע שבגדי שחורים המה מדרך האבלות * והמדוכאים כמו שאחז"ל גבי הווא לובש מנעלים שחורים * מי חשוב אתה להסתכל על ירושלים וא"כ כשיילך למקום שאין מכירין אותו שלא יהי' להסתכל בשמו * וגם ילכש בגדים שחורים שהמה לא לתפארת ואין לכבדו עבורם * ויתבטל גאוותו * וממילא כשיעשה מה שלבו חפץ היינו שלבו לא יחסך בעצירה אחר שיפול ממנו תאוותו ויובן לנו שם בת"ק ד' י"ב ע"א ברכ"י ד"ה

שערי תשובה

לא

והנה (א) התאווה הנתונה בלב האדם שורש כל הפעולות לכן אם יתקן התאווה תחת אשר כל האיברים ישרתוהו יושבם אחר השכל וולוו עליו וישרתוהו יבשר כל הפעלים שנאמר (משלי כא) (ב) וזך ישר פעלו ונזיל שמפרש הפסוק וזך ר"ל שהוא זך מן התאווה ישר פעלו כל מעשיו בחזקת מתוקנים וישרים והוא דבר הלמד מענינו שכתוב אחריו ההפך נפש רשע אותה רע לא יוחן בענינו רעהו ונאמר (שם יג) (ג) תאווה נהיה תערב לנפש נהיה כמו נשברה מלשון נהייתי ונחליתי (וינאל ח) אמר כי באשר ישבר אדם תאווה גם בדברים המותרים בזה תצליח הנפש והמדה הזאת תערב לה כי ירום השכל ידו וגבר ותועבת כסילים סור מרע הכסילים אשר אינם שוברים תאווה ורודפים תמיד תענוגות בני אדם כי תפגע תאווה בדרך הטא וכל דבר רע לא יסורו ממנו ונקראו כסילים על רדיפת התענוגים כמו שנאמר (משלי כא) וכסיל אדם יבלענו ונאמר (ישעיה ה) הוי משבימי בבקר (ד) שבר ירדפו וגו' כנור ונבל וגו' ונאמר (משלי יג) ובטן רשעים תחסר ונאמר (מלאכי ב) וזריתי פרש על פניכם פרש חניכם ואמריל אלו בני

כנפי יונה

זה יורד וכזה קם זה נופל כי שני אחים יעקב ועשו ולאו מלאו מלאו יאמן. וראיתי בספר כד הקמה להחסידי רבינו בחיי. שפירש לן הכתוב יודע לדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים אחזרי. וכתב הוא ז"ל שידוע כי מעלת הדיק על הרשע אינו אלא בהכנעת הנפש ההגמונית ובהתגברות הנפש השכלית ועיקר המורה כלה ויסודה הוא שיסבור אדם תאוותיו ויכניעם וישיבם עד דכא עד שיצאם בשעבוד הנפש השכלית. והעושה זאת ומגביר שכלו על תאוותיו ומסביר ומכניע הנפש ההגמית שלו נקרא לדיק. וע"ז אמר שלמה בכתב יודע לדיק נפש בהמתו ליתמדך הכתוב כי יקרא לדיק כל מי שמכניע נפש בהמתו. כלומר נפש ההגמית שלו ומלת יודע מלשון וגבור ממרחק יידע. וכן ויודע בהם אנשי סכות עו"ם בחקירותיו באורך שחקר צענין התחלקות כוחות האפש:

לא

(א) התאווה הנתונה בלב אדם שורש כל הפעולות. לכן אם יתקן התאווה יבשר ימשכס אחרי השכל כו' כבר בארנו בזה הקודם שהתאווה והשכל נהויים במאזנים גם יחד. וכל עבירות נמשכים מלד התאווה ודרכי הישרים נמשכים מלד נפש השכל. וכל התאווה הוא בלב שנאמר תאוות לבי נתת לו כמ"ס החסיד בזה ל"ג ותאוות נפש ההגמונית מושך לרעוה כל איברי הנוף להפיק רעוה. והשכל שהוא נפש המשכלת מושך לרעוה את

ההפוך

בני אדם שכל ימיהם כחנים (ה) ונאמר (משלי יח) לתאווה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע פ' מי שמבקש ללכת אחר תאוותיו ורצונותיו נפרד מכל חבר ועמית • כי ירחיקו ממנו אוהב ורוע כי תאוות בני אדם ומדותם חלוקות אין רצונו של זה כרצונו של זה • אכן אם ילך בדרך השכל אז יתחברו לו החברים ויהיו אוהביו רבים ואמרו במוסר מי שהוא רוצה את מדותיו רבו הקופצים עליו • ויש לפרש על הענין הזה בעצמו • לתאווה יבקש נפרד איש נפרד מכל אה וחבר לתאווה הוא מבקש ובעבור שמבקש ללכת אחר רצונו למען זאת מרעיהו רחקו ממנו כענין (משלי שם יט) ודל מרעהו יפרד בכל תושיה יתגלע • ההולך אחר תאוותיו לא בדבר אחר יהפא בלבד אך בכל זאת שבתורה יתגלע • כי יעבור על כולנה מלשון (שם כ) וכל אויל יתגלע :

לב ועוד תמצא לו תועלת בשברו התאוה הגשמית (א) כי אם תשיאנו תאוותו דבר בליעל ועבירה ידבר אל לבו הן בהיתר לא אמלא תאוותי ואין אשלה ידי באיסור : **לג** ועוד תמצא בשבירות התאוה (א) תועלת רבה ועצומה כי יגלה בצדק לבו וטוב חפצו

כנפי יונה

ונוסיק בכל תושיה יתגלע שהתורה נקראת תושיה • והיינו שכל התורה יתגלע כי יעזור על כל התורה כולה ע"י התאות שלו :

לב (א) כ"א תשיאנו תאוותו דבר בליעל ועבירה ידבר אל לבו • הן בהיתר לא אמלא תאוותי • ואין אשלה ידי באיסור ולכאורה ק"ו פריכא הוא • דהא בדבר האיסור מתגרה הילך ביותר מדבר של היתר • וא"כ עדין אם ישבר תאוותו בדבר היתר היינו משום שאין ילכו תקפו לו כ"כ משא"כ בשל איסור שילכו יאסור ותקפיהו • אכן י"ל לפי מה שכתב החסיד בזה ה' כשאדם עובר עבירה ושהה זה שנעשה לו בהיתר משום דכתיב ותוכל והוא מלשון ברשותך כמו לא תוכל לאכול ע"י"ש וא"כ בדבר היתר באמת הוא אלא יותר ברשותו משא"כ באיסור אינו כ"כ ברשותו • וא"כ כל עוד שאינו ברשותו ואע"ג שהילך יפתה לו מ"מ יהי נקל לשברו • דכל עוד שיהי רגיל לשבר דבר שהוא ברשותו כ"ש דבר שאינו ברשותו :

לג (א) תועלת רבה ועצומה כו' • הוא מואס הטבע אשר גרם לו החטא כו' כתב כאן תועלת רבה ועצומה ע"י לעיל בזה ה' א"א שכתב החסיד לחלק בחטא שלא הורגל בו איז לריך להיות החרטה מקודם ואח"כ העזיבה וכשהוא בחטא הרגיל בו איז לריך דווקא העזיבה מקודם ואח"כ החרטה ע"י"ש • והנה כשצ"ת משבר תאוותו מחמת החטא

הסיפק מלדיק אוכל רק לשווע נפשו כדי לקיים נפש החיות ולא לסע תאוה • וכן וזריתי פרש גו' • אלו בני אדם שכל ימיהם כחנים אלמלא דפרש קרא לחניהם ולתאוותם • (ה) ואלמלא לתאוה יבקש נפרד גו' ופירש החסיד כוונה הכתוב על שני אופנים • היינו כל עוד שהוא יבקש לתאוה אז יהי נפרד מכל אוהב ורע ועוד פירש הנפרד מכל אח וחבר • אותו איש שהוא נפרד הוא מפני שהוא בעל תאוה ומבקש ללכת אחרי רצונו לזאת הוא מתפרד מכל אוהב וחבר כדי לילך אחר תאוותו אע"ג דלכאורה שני הפירושים האלה עולים בקנה אחד דמה לי אם מחמת התאוה הוא נעשה נפרד • ומה לי שהוא מתפרד מעיקרו למלאות תאוותו • אכן יש הפרש ביניהם כי זאת ידוע שהתחברות עם אוהבים ורעים הוא מדה טובה מאוד אשר ע"י הגדה הזאת לא יעווש אפי' צעון ע"ז כמאחז"ל על פסוק חבור עמים אפרים הנח לו • וא"כ לפירש ראשון אשמועינן הכתוב אשר ע"י התאוה יאבד המעלה של חבורת אנשים לכן קאמר כל עוד שהוא לתאוה יבקש • אז יהי נעשה נפרד ממילא • ואע"ג שיכול להיות שרצונו להחברתם • מ"מ המה יתפרדו ממנו • ולפירש שני אשמועינן ביותר מזה אשר בעבור שהוא מבקש לתאוה וללכת אחר רצונו • אז הוא בעצמו מתפרד ומתרחק מרעיהו ואינו חפץ כלל בחבור' אנשי' עכ"פ בין כה וכה שמענו מזה גרעון ערך התאוה

חפצו לתשובה כי הוא מואס הטבע אשר גרם לו החטא (ב) ובוזה יתרצה אל השם יתברך וימצא חן בעיניו וכן כתוב (תהילים נא) זבחיו אלהים רוח נשברה לב נשבר ונרכה אלהים לא תבוה • רוח נשברה הוא הרוח הנמוכה והנכנעת ולב נשבר על שבירת התאוה הגשמית כי התאוה נתונה בלב • כמו שנאמר (תהילים נא) תאוות לבו נתת לו • ובמזמור התשובה נאמר המקרא הזה ובאמרו לב נשבר ונרכה אלהים לא תבוה • למדנו מזה כי בעל התשובה מתרצה אל השם בשבירת התאוה הגשמית • וכי זה מעיקרי התשובה • ועוד נאמר בענין התשובה (ישעיה נז) להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים :

לד (א) ואמרז"ל כל שיש בו ג' מדות הללו מתלמידיו של אברהם אבינו עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה ענין נפש שפלה שאינו הולך אחר התאוה הגשמית גם בדברים המותרים כמו שמצינו שאמר אברהם (בראשית יב) הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את (ב) שלא נסתכל בה עד היום ההוא להתבונן על תכונת יפה • ואמרז"ל במה שכתוב (ש"ב כ) ותהיין ציורות עד יום מותן אלמות חיות • בכל יום היה דוד מצוה להטיב את ראשן ונותן תמרוקים לקשטן כרי להיציץ לתאוותיו ולהכניע באשר יכבוש יצרו מהן • למען יחכפר לו על דבר בת שבע :

העשירי

כנפי יונה

כח הכסמי וכח הנמוח וכח המשכיל ושלם כחית אלו נקראים נפש • וכת סוגרת כי יש באלה שלם נפשות וכן נפשות שונות כל אחת לעצמה כו' • הנפש הכסמית בה ישתתק האדם עם שארי בע"ח והיא נפש המתאוה לאכול והכועסה והמבקשת שררה וכבוד ושארי תענוגי הגוף והיא נקראת נפש ורוח דכתיב כי תאוה נפשך לאכול בשר וכתיב כל רוחו יולא כסיל כו' ומסיק אמנם נראה כי דעת התורה הוא בנפש האדם שהוא נפש אחת שיש בה שלם כחות וכל כח וכח נקרא נפש • וידוע כי מעלת הנדיק על הרשע אינו אלא בהכנעת הנפש הכסמית ובהתנצרות הנפש השכלית ועיקר התורה כלה ויסודה הוא שיסבור אדם תאוותיו ויכניעם כו' עי"ש באריכות ולפי דברי רבינו בחיי האלה מובן לן קלת דברי החסיד גבי אברהם ע"ה שחושב במידותיו נפש שפלה • והיינו שסובר תאוה הגשמית והיא נפש המתאוה • והגביר עלי' נפש השכלית והשפיל נפש המתאוה • והמדה של אלה"ה רוח נמוכה עיי' בלות הקודם שכתב החסיד רוח נשברה הוא רוח הנמוכה והנכנעת (ב) שלא נסתכל בה עד היום כו' בכל יום הי' דוד מלאה להטיב את ראשן כו' באשר יכבוש יצרו מהן הנה גבי אברהם אבינו ע"ה כבש יצרו כזה שלא נסתכל ביפיה של אשתו • משא"כ בדוד אס לא נסתכל בהם לא

החטא והוא מואס בטבע שגרם לו החטא • ממילא כזה המדה נכלל הענינה והתרתה הכל ביחד כיון שהוא מואס ברע הרי עוזב ומתחרט ושפיר כתב החסיד תועלתו רבה ועצומה (ב) ובוזה יתהלל אל השם יתברך וימלא חן כו' • ואע"ג דבקרר כתיב לב נשבר אלהים לא תבוה מ"מ מסיק החסיד וכתב • ובמזמור התשובה נאמר המקרא הזה (היינו המקרא דלכ נשבר) ובאמרו לב נשבר אלהים לא תבוה למדנו מזה כי בע"ח מתהלל אל השם כו' • ור"ל כיון דנאמר בענין התשובה לא תבוה ע"כ היינו שמתהלל לו ומקבל תשובתו וממילא אחר התשובה ימלא חן • ועוד כתב וכי זה מעיקרי התשובה ר"ל אחרי שזה כתוב במזמור התשובה • ותפס זה המדה למנות בענין התשובה ע"כ הוא עיקר התשובה :

לד (א) ואחז"ל כו' • ענין נפש השפלה שאינו הולך אחר התאוה הגשמית גם בדברים המותרים כו' • הנה הענין של הנפש השפלה לתאוות גשמית להבין קלת כזה • אמרתי להקדים דברי רבינו בחיי בספרו כד הקמה שכתב וז"ל ידוע כי החכמים הקדמונים אשר דברו בענין הנפש וסודה • ועשו כזה ספרים הרבה אין קץ נחלקו בה לשני כחות בת סוגרות כי נפש האדם אחת ויש בה ג' כחות

לה העשירי להטיב פעליו בדבר אשר ודו עליו (א) אם הסתכל בעריות יתנהג בשחית העינים (ב) ואם חטא בלשון הרע יעסוק בתורה ובכל האיברים אשר חטא ישתדל לקיים בהם המצות וכן אמרו רז"ל הצדיקים באותו דבר שחוטאים בו מתרצים עוד אבדו אם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצות רגלים ממהרים לרוץ לרעה יהיו רצים לדבר מצוה לשון שקר אמת יהנה חכו ופיו יפתח בחכמה ותורת חסד על לשונו ידים שופכות דם פתוח יפתח את ידו לאחיו לענייו * עינים רמות יהי רכא ושה עינים לב חורש מחשבות און בלבבו יצפון אמרי התורה ויהי הגות לבו תבונה משלה מדנים בין אחים יבקש שלום וירדפדו :

לו האחד עשר (א) חפוש דרכיו כענין שנאמר (איכה ג) נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה' ויעשה כן לג' דברים האחד למען יזכור הדברים שהטא עליהם ויתודה על כולן כי הורדיו מעיקרי הכפרה והשני למען ידע כמה לו עונות וחטאות ויוסף להכניע והשלישי

כנפי יונה

לא ה' כאן שום צבירת התאוה לזאת נסתכל וכנש ילדו למען יתכפר על מעשה דבת שבע * ויהי כעין מחל"ל בזה שם בלשון מקום והיינו שישבור ילדו בזה"ל כנ"ל :

לה (א) אם הסתכל בעריות יתנהג בשחית העינים כו' * ואע"ג דגבי דוד ה' נסתכל וכונש ילדו מהן כח"ש בזה הקדוש י"ל בזה שכל עיקר החטא ה' לו רק בהסתכלות בעריות * שעבר על לא תתורו אחרי עיניכם אז תקנתו לשבר זה המדה שלא להסתכל עוד * משא"כ בחטא עריות צפועל אז בזה שלא יסתכל לא הוי תקנה כלל * ואדרבה יסתכל ויכונש ילדו וכמו בלשון חסד ובאחריו מקום * וא"ל עדיין הא ההסתכלות היא גופה עבירה * ואין יסתכל ויעשה עבירה לתקן עבירה אחרת * וזה רחוק לומר דהעשה של תשובה דוחה הל"ת של לא תתורו * כיון דבחד חטא הוא אף שייך לדחות ועוד החטא של ההסתכלות בזה יתכפר * וא"ל שפעם אחד יסתכל כדי לכונש ילדו ופעם השני ישיח עיניו לכפר על ההסתכלות ז"ל דהא גבי דוד נאמר בכל יום ההסתכלות משמע שתמיד ה' מסתכל בזה וכונש ילדו * ונ"ל פשוט דכל עיקר החטא של ההסתכלות היא דווקא כשתסתכל להנות בראיתו משא"כ כשתסתכל כדי לכונש ילדו * אז אינו נהנה כלל בראיתו דהא כל עיקר הוא מהדר להסתכל בזה כדי לכונש ילדו * ולא יהי נהנה כלל וכענין מחל"ל בפסחים דכל עיקר הוא מהדר לשרוף לא אחא לניכיל ושפיר אין כאן חטא

לך (א) חפוש דרכיו כו' * ויעשה כן לג' דברים כו' * הנה ענין חפוש ההעלים הנה על שני אופנים * א' לידע כמה חטאים בחטאות חלוקות חטא * ב' לידע כל חטא כמה פעמים עבר ושנה בלשון החטא והנה לענין וידוי שריק להתוודות ולפרוש כל חטא לכאורה כני ל' בידעו רק כמה חלוקי ואו

והשלישי כי אף על פי שהוא מקבל עליו לעזוב כל חטא צריך שירע הדברים שחטא עליהם כדי לעשות בהם גדרים ולשמור מאד לנפשו ממארב היצר • כי נפשו עלולה בהן אחרי אשר נקלו בעיניו • ושלט יצרו בהם והנה נפשו חולה מהמעשים ההם • והחולה כאשר יחל להבריא צריך להזהר מהרבה ענינים שלא יחזירוהו לחלו :

לז השנים עשר (א) צריך שיחקור וידע ויכיר גודל כל אחד מעונותיו באיזה מהן יש מלקות ובאיזה יש חייבי כריתות ובאיזה יש חייבי מתות ביד למען ידע גודל עונו בהתודותיו וימדר בבכי על אשר הכעים תמורות ולמען יוסיף להכנע • ולמען יפחד מעונותיו כי העבירות התמורות תשובה תולה כפרתן ויסורים ממקדן וכ"כ (ירמיה ג) ראי דרכך בגיא דעי מה עשית ויתבאר העיקר הוזה בשער השלישי :

לח השלשה עשר (א) להיות העבירות הקלות חמורות בעיניו לארבעה פנים האחד כי אין לו להביט לקטנות העבירות אבל יביט לגדולת מי שהזהיר עליה והשני כי היצר

כנפי יונה

חלוקי חטאים עבר כי עיקר הוידוי הוא התרתה והענינה • וכל עוד שהוא מתחרט ועוזב אותו החטא מה לי על פסע אחת או על הרבה פעמים הלא עזיבה והתרתה אחת על אותו חטא • משא"כ לענין ההכנעה אז הוא לריך לידע כל חטא כמה פעמים שנה ועבר אותו כמ"ש החסיד בלות ז' כי הסונה עבירה אחת עשר פעמים כעובר על עבירות חלוקות ע"ש וא"כ ע"כ צננה ועבר אותו החטא הרבה פעמים לריך לידע ג"כ כמה פעמים שנה אותו ולפיהן לריך להוסיף הכנעה • והשלישית כי אעפ"י שהוא מקבל עליו לעזוב כל חטא (ואפשר שזה למ"ד שאינו לריך לפרט החטא) מ"מ כדי לעשות בהם גדרים כו' והיינו לכל הפחות לריך לידע כמה חטאים חלוקים עבר ואע"כ על הסונה החטא א' הרבה פעמים אפשר דסני בגדר אחד לאותו חטא מ"מ על עבירות חלוקות בודאי לריך גדר לכל חטא • והנה המשל שכתב החסיד מהחולה שיחל להבריא • הוא לתוספות גדרים אפי' באותן שלא חטא בהם • דהא החולה שיחל לבריא • ע"כ לריך להזהר אפי' מהדברים אשר לא מתחמם נחלה ובמאמח"ל ששה דברים מחזירין את החולה לחלו והיינו דאלו מחזירין אותו לחלו אע"כ שלא חלה מתחמם • ה"כ החוטא שנחלה מיות הנפש • לריך ליזהר בזריזות יתירה מכמה עניינים אפי' בזה שלא חטא בהם וכדי שלא יחזיר לחלו וכמו החולה כנ"ל :

לז (א) לריך שיחקור וידע ויכיר גודל כל א' מעונותיו כו' • נראה דקאי על הפסוק

קח (א) להיות העבירות הקלות חמורות בעיניו לארבעה פנים כו' • ר"ל מ'ד' אופנים מוכח שעבירה הקלה היא חמורה ואם כי לא חמורה כחמורה מ"מ היא אינו קלה כ"כ א' מ'ד' מי שהזהיר עליו אע"כ שמתמורה היא כמי יותר חמורה מ'ד' מי שהזהיר עליו • מ"מ הקלה אינו קלה כ"כ • ב' היצר שולט

היצר שורש בעבירות הקלות (ב) ואולי תהיה זאת סיבה להתמיד בהן ואז יחשבו גם הם כחמורות בהצטרף געוש כל פעם ומשלו ע"ז מחוט של משי שהוא גרפה וחלש • ובאשר יכפלו אותו כפלים רבים יעשה עב וחזק • והשלישי כי בהתמדתו על העבירה נעשית לו כהיתר ויפרוק עולה סעליו ולא ישתמר עם פורקי עול ומזכרים לדבר

אחד

כנפי יונה

והמורדים חוזר ומתוודה על השגגות • אלא כך ה' מתוודה חטאתי עויתי ופשעתי כו' ומקשים המפרשים האך מתוך ר"מ קוש' חכמים באמת אחר שהתוודה על החמורות איך חוזר ומתוודה על הקלות • והאלש"ך הוקשה בזה גבי שער המשתלח שאין שום סידר בפסוק אם חושב הקלות חלה ח"כ למה שהחיל בעונות ולא בחטאים • ואם חושב החמורות חלה ח"כ ה"ל לחשב הפשעים חלה • ואיך נקט עונות ופשעים וחטאים שאין להם סידר • והנה לכאורה קוש' האלש"ך יקשה כנו כן במשה שאמר נושא עון ופשע וחטאה שאין בזה סידר כ"ל • והיתי אומר שמחמת זה הקוש' י"א לחז"ל לדרוש נושא עון ופשע למי הוא נושא עון למי שעובר על פשע • למי שעובר על מדותיו • אשר לכאורה מנ"ל להוציא הכתוב מפשוטו דמייני בשני מדות אלו שנושא עון היינו זדונות • וגם עובר על פשע להמודים אכן לפ"ז י"ל שהוקשה להגמרא קוש' האלש"ך שאין סידר להכתוב כ"ל • ולזהא דרשו כוונת הכתוב למי נושא עון למי שעובר על פשע כ"ל • אבל גבי שער המשתלח עדיין קוש' האלש"ך ז"ל עלומה והנה לפי דברי ר"ל שיה' מובן לנו מאחז"ל ע"פ אם יהי' חטאים כשנים כשלב ילבינו • ודרשו אם יהי' חטאים סדורות ובלאות כשנים הללו • אז כשלב ילבינו • ואין מובן בזה איזה סידר לריך להיות לחטאים • ושמעתי בשם הגאון ר' רפאל מהמבורג שאמרו חז"ל גזל בוצע עולה בראש כולם • והיינו שגון גזל מקטרג בראש כל העבירות • ואע"פ שהגזל מאוחר • וא"כ אין הם באים בסדר • וא"כ דווקא כשאין גזל בידו אז החטאים באים בסדר והקב"ה מוחל לו משא"כ כשים גזל בניהם שאז אינם באים בסדר אז אין הקב"ה מוחל לו ופ"י • ואני אמרתי שיש עוד פירוט לפי מה שכתב החסיד בשער ג' אות קי"ג ת"ח שאינו נוהג בלגיעות חייב כו' שהם גורמים לבטלות

שולט בעבירות הקלות יותר מחמורות • והוא סיבה להתמיד בהן • וע"י השגות כפלים רבים נעשים כחמורות באמת • ג' בזה הסיבה בהתמדתה לא די לו שנעשים חמורות • אלא עוד יותר מזה שנעשה לו כהיתר והוא פורק עול ונעשה מומר לאותו דבר • ד' ביותר חמור מזה ש"י שנלחו בעבירה הקלה • ינלחו ביותר בכל עבירות עד ע"ז ר"ל • והכל ע"י שהיא קלה בעיניו ושולט בה ה"ר • וא"כ מחמת שהיא קלה בעיניו יכול להיות מזה חמורה ביותר מהחמורות כ"ל להיות מומר לאותו דבר או לעבור בכל עבירות כ"ל על כן לא יהי' העבירה קלה בעיניו • ואע"פ שהיא קלה מלד ענמה • והביא ראי' מהפסוק אם תטיב שאת כי ה"ר רוצן לפתח להחטא אותך בכל אשר חלק • והיינו לפתח כשפתחת לידך • ומסיק על כן חגעש על החטא אחרי אשר נתתי לנפשך היכולת לכבד את ירך • (ב) ואולי תהי' זאת סיבה להתמיד בהן ואז יחשבו גם הם כחמורות בהצטרף געוש כל פעם כו' ע"כ אמרתי מענין זה להציג פה מה שהוא בשם חסד לאברהם מי שעבר עבירה בשוגג ד' פעמים זו אחר זו נעשה מזה עון ומי שעבר עבירה בזמיר ח"ו ג' פעמים נעשה מזה פשע היינו מורד כמו שנוסח להקדים • ואזי לנו ליום הדין מי יכול לשמור את עלמו משוגג • אשר דוד המלך ע"ה אמר שניאות מי יבין • ושוגג היינו בזלי דעת וחלילה בסלקרף ד' שגגות לעון כמה העונות מתרבים בלב בזלי דעת • אכן לכאורה יש להבין לדברי החסד לאברהם הנמרצ ביומא דף ל"ו דקאמר שם כי לך מתודה עויתי פשעתי חטאתי • וכן בשעיר המשתלח והתוודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם וכן במשה רבינו ג"ה נושא עון ופשע וחטאה • דברי ר"מ • והבנתי אומרים עונות אלו הזדונות ופשעים אלו המורדים חטאות אלו השגגות • ומאשר שהתוודה על הזדונות

אחד • והרביעי כי אם נצחו היצר בדבר קטן ינצחיהו מחר בדבר גדול כמו שאמרו ז"ל כל המשביר כלים בחמתו יהיה בעיניך כאלו עובר עבודת כוכבים • שכן דרכו של יצר הרע • היום אומר לו עשה כך למחר אומר לו לך עבוד עבודת כוכבים ונאמר (בראשית ד) הלא אם תטיב שאת וגו' פירוש למה נפלו פניך הלא אם תטיב מעשיך ותשוב אלי שאת

בנפי יונה

אדם אשר תלוי בכל יום והיינו על הספיקות של חטא כנ"ל אבל עונות שהם במזיד אוסר שכיחים כ"כ רק באין עושין רצונו של מקום ועוברים במזיד לתאבון וכל אדם יודע בלחות נפשו מה שחטא במזיד • אך הפשעים אלו הם שכוונתם למרוד בהקד"ה ועושים להכעיס זה לא שיהיה כלל • להנמיכה בשם ישראל • רק לאחד מאלף שמכנה ח"ע בשם ישראל ויעשה ח"ו להכעיס כל זה כחוב הנזכר ח"ע עיי"ש • והנה לדברי החסד לאברהם יחי' מכונן מאוד הפסוק לר"מ גבי שיער המשתלח דכתוב והתודה את כל עונותי ואת כל פשעי דהאי כל לבאורה מיותר אכן הכוונה למה שפשה בתחילה עונות ואח"כ ע"י ג' עונות נעשו פשעים ובמזיד כנ"ל וכל אלו המה ידועים לו ויהודה עליהם • אכן עונות ופשעים שנעשים מן החטאים שהם בשוגג ואינם ידועים לו להתוודות על זה ועל כל אלה רמזה לנו החזקוני שיכלול אותם בעונות ופשעים היינו גם אותן עונות שנעשו מחטאים • וגם אותן הפשעים שנעשים מהעונות וגם אותן העונות שנעשו מחטאים ואח"כ נעשו פשעים וזהו את כל עונות ואת כל פשעים וגם לכל חטאים היינו מה שנעשה כל אלו ע"י החטאים על כולם יהודה ויכלול כנ"ל ולפ"ז לא קשי' לר"מ אחרי שבאמת לר"מ חושב הקלות החלה כנ"ל היינו עונות ואח"כ פשעים וכנ"ל ואח"כ החטאים שהחטאים בשוגג המה בלא ידיעה ורצו כוונת רצו ונחזקו כנ"ל ח"ו בלי סוף וגבול • ובזה פירשו בדברי דוד המע"ה דברי עונות גברו מני פשעיו אתה חכפרם • ופירש"י דברי עונות גברו וא"ל לסדרם דרך כלל פשעיו אתה חכפרם ודברי רש"י לבאורה בלי פירוש אכן לבאור' יש לידקק בכתוב' דמתחיל דברי עונות גברו מני ומסיים בפשעים דקאמר ופשעים אתה חכפרם • ולפי האמור יחי' ספיר שמ"ד חטא נעשה עון וחטא הוא בשוגג כנלי

לבריות לשנא את התורה כו' אומרים עליו אוי לו לפלוגי שלמד תורה כו' • עליו הכתוב אומר ויחללו את שם קדשי כו' עיי"ש והנה חילל השם בזה שאינו נושא ונותן באמונה יכול להיות שלא יתחלל ע"י חנויות הבריות אלא לאחר זמן • וקודם שבא החילל השם יתכן לפעמים שיחטא בחטא אחר ואז ב"כ לא הי' החטאים כסדר • שהחילול השם שנעשה אחר החטא יבא לדון מקודם החטא • היינו לשעה שפשה הדבר שיאלו החילל השם • והרי אינם סדורות כנ"ל דהא עון החילול נעשה אח"כ כנ"ל והיינו שחילל השם חמור כל כך אשר לא יתן לו מחילה כנ"ל • וסויתר מזה בדברי חז"ל בפרש דברי החסד לאברהם הכ"ל דקאמרי אס יחי' חטאים כשנים סדורות ובאות כשנים • היינו אס יהיה החטאים כסדר חטא אחר חטא ולא יחי' נעשה חס ושלים מהחטא עון כשיעבור ד' פעמים בשוגג באותו עבירה אז אין זה העון כנחל • דדוקא אס יחי' חטאים ולא עונותיהם והיינו שלא נעשה מהחטאים עונות • רק החטאים סדורות כשנים ולא שיסבה מחטא לעון כ"ש שלא יחי' מלטרפים ומפסיקים באמנע החטאים • ומעתה נחזי בפלוגתא של ר"מ וחכמים בענין הידוי כנ"ל קוש' המפרשים לר"מ איך מתוודה מנתלה על החמורות ואח"כ על הקלות • ולפי האמור יחי' ספיר לר"מ • דלכאורה יקשה על החכמים ג"כ מואתן הפסוקים אשר הוכיח ר"מ דלרץ לומר עונות ופשעים וחטאים כדמוכח משעיר המשתלח וממשה ע"ה • אכן הענין הוא כך • דהנה המרש"ח ש"ס ביומא בענין ג' החטאים הנ"ל כחוב לומר • שיש חילוק בין חטאים היינו שגגות והם שכיחים יותר מכולם ואין אדם יודע אותם דשגגות מני יצין וכולם עוברים כמה לאוין עד אין מספר ר"ל אף בלדיקים נאמר אין לדיק בארץ אשר פשה עוב • ולא יחטא • לכן בכריתות • מתנדב

שאת פירוש תשא פניך • מלשון (איוב יא) כי אז תשא פניך ממום • ויש לפרשו מלשון סליחה ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ • ואם לא תשוב מאשר חטאת לא העזו אשר בידך לבדו ילין אתך • כי היצר רובץ לפתח להחטיא אותך בכל אשר תלך ונוצה אותך תמיד אחרי אשר נצח אותך ויקוש לך וגם נלכדת ולא שבת ואליך תשוקתו להדחיק ואורב לך בכל עת ואתה תמשל בו אם תרצה להתגבר עליו על כן תענש על החטא אחרי אשר נתתי לפניך היכולת לכבוש את יצרך :

לט ואמר שלמה המלך ע"ה (משלי יט) (א) בז לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא ישולם אמר זה על הבז לעבירות הקלות • כי יחבל לו מן הפנים אשר זכרנו • וירא מצוה • שהוא ירא לבטל מצוה כאשר יירא עבירה חמורה הוא ישולם הוא מתעתד אל הגמול השלם • וארוזל הוא זהיר במצוה קלה כבחמורה • ועוד אמרו שהמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה :

מ הארבעה עשר הוידוי שנאמר (ויקרא ח) והתורה אשר חטא עליה (א) ויש עליו להזכיר עונותיו ועונות אבותיו כי היה נענש עליהן באחוז מעשי אבותיו בידו וכן כתיב (ויקרא כו) והתורו את עונם ואת עון אבותם :

החמשה

כנפי יונה

כזלי דעת וע"ז קאמר דברי עונות גברו מני דשגויות מי יבין כנ"ל שפי' נעשים עונות • והמה מתרבים בכל יום ה' יכפר בעדיו וחל"כ מהעונות כנ"ל נעשים פשעים כנ"ל והכל המה בלא דעת כו' כנ"ל ע"ז כתב רש"י על דברי עונות גברו מני ש"ל לסדרם והיינו אחרי נעשים משוגגים ומתרבים בכל יום כנ"ל ומעונות מתהווים פשעים כנ"ל והכל בזלי דעת כנ"ל • ודרך כלל פשעים אלה תכפרם והיינו הקלה האחרון מה שמתהווה ע"י כן הפשעים אלה תכפרם ברוב רחמך כנ"ל :

לט (א) בז לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא ישולם • אמר זה על הבז לעבירות הקלות כי יחבל לו מן הפנים אשר זכרנו כו' • ר"ל יחבל לו בזה שיבזה לעבירות קלות שיבא עי"ז להסתמך בהם • ויהי' מומר לאותו דבר • וגם ילך מעבירה לעבירה הכל כמבואר בזה הקודם בענין הד' פנים שזכר שם • וירא מלוק הוא ישולם היינו שירא לבטל מצוה קלה כאשר ירא לבטל מצוה חמורה (בנ"ל) הגרמא לפע"ד דלי' לגרסת הספרים אין מובן) והוא היפך ממש מבז לדבר היינו שאינו ירא מעבירות קלות • ועונש ע"ז שהוא יחבל בעבירות חמורות • ה"ל להיפוך הירא למצוה קלה הוא ישולם • במצוה חמורה וע"ז הביא מאחז"ל

מ (א) ויש עליו להזכיר עונותיו ועונות אבותיו כי היה נענש עליהן באחוז מעשי אבותיו בידו כו' • אמר"ל כתיב בנים לא יומתו בעון אבותם • וכתיב פוקד עון אבותם • לא קשיא כאן באחוזים מעשי אבותיהם כו' • והנה באחוז מעשי אבותיהם היינו שאבותם חטאו והמה גמי חטאו • ח"כ עדיין למה

שערי תשובה

בא

החמישה עשר (א) התפלה יתפלל אל השם ויבקש רחמים לכפר את כל עונותיו שנאמר (חושע יד) קחו עמכם דברים ושובו אל השם אמרו אליו כל השא וקח טוב וגשלה פרים שפתינו • קחו עמכם דברים זה ענין הוידוי אמרו אליו כל השא עון וקח טוב • זה ענין התפלה ופי' וקח טוב מעשה הטוב שעשינו כי אמרו ז"ל עבירה מכבה מצוה ובעת התשובה יתכפרו העונות ותתעורר זכות המצוה ויאיר נרה • אחרי אשר לא הגיה אורו לפני התשובה • וכן כתיב (איוב ח) אם זך וישר אתה כי עתה יעיר עליך ושלם נות צדק • אמרו ז"ל אם זך וישר היית לא נאמר אלא אם זך וישר אתה שעשית תשובה כי עתה יעיר עליך עתה אחרי התשובה שעשית מלפנים ואשר היה בדרך פתוח לרוחה • ונטעת אשל אכסניא כמ"ש (שם לא) דלתי לאורה אפתח • וקודם התשובה לא היו צדקותיך מגינות עליך ואחרי שובך וסר עונך יעיר זכותך ושלם נות צדק • וגשלה פרים שפתינו יחשב וידוים כחטאת פרים לרצון לנו לפנך והזכיר פרים פי חטאת פר היה פנימי • והיו מזין מדמו על הפרוכת ועל מזבח הזהב :

ועוד

כנפי יונה

למה לו פוקד עון אבותיהם יהי' נענש בלח"ה על מעשי הרעים של עולמם לח"כ הכתוב מודיע לנו אשר באמת ראויים הצנים לעונם בעון האבות • רק כל עוד שהצנים אינם אחוזים מעשי אבותיהם אלא שהם לדיקים • אז לזקתם עומדת להם שלא יענשו בעון אבותם • משא"כ כשאחוזים מעשי אבותיהם אז מי יעמוד להם בעון אבותיהם ונענשים על עונות של עולמם ועל עונות של אבותיהם ג"כ • ואם כן כשאדם חוטא לדין לזכור איך שיעשה לעוונות שחיס בחטאת אחת • שלא די לו בצניו אלא שמוסף על עולמו עון אבותיו וזה שכתב החסיד יש עליו להזכיר עונותיו ועון אבותיו היינו שזכור גדול החטא שיעשה כי בחטאו מעורר עון אבותיו ג"כ • וסיים ע"ז וכן כתיב והסודו את עונם ואת עון אבותם ר"ל כל עוד שעונם או ג"כ עון אבותם משא"כ כשאין עונם אין עון אבותם כו' • ואנכי אמרתי לפרש הא דאמר רז"ל לדיק ועוב לו לדיק בן לדיק • לדיק ורע לו לדיק בן רע • והיינו דבאמת מגיע לבנים עון אבות כנ"ל רק כל עוד שאין אחוזים מעשי אבותיהם אז לזקתם עומדת להם שלא יענשו בעון אבותם • ולזאת לדיק בן רע אשר מגיע לו עון אבותיו ולזקתו עומדת לו היינו רק שלא יענש • אבל סיים עוב לו כ"כ שיפעול לזקתו לו אינו פועלת לו • ודי בלזקתו שימוד לו נגד העונם למוד כנ"ל והנה רע ועוב לו הוא רע בן לדיק דלא אין עונות האבות מריעים

בא (א) התפלה יתפלל אל השם ויבקש רחמים לכפר את כל עונותיו שנאמר כו' • קחו עמכם דברים זה ענין הוידוי אמרו אליו כל השא עון זה ענין התפלה ופי' יקח טוב מעשי הטוב שעשינו כו' • אמרז"ל עבירה מכבה מצוה כו' • הנה הוקשה לשון הכתוב אמרו אליו כל השא עון דה"ל השא כל עון ועוד שהוקשה לי יקח טוב לזאת ענין יבקש זה שיקבל מעשי הטוב צפת שהוא מתוודע על עונותיו • ע"ז קאמר החסיד כי אמרז"ל עבירה מכבה מצוה • ואם כן כל עוד שאדם עושה עבירה ומכבה בזה מצוה הרי מוסיף חטא על פשעיו • לא די בהחטא אלא שמכבה גם המצוה והרי מכבה מצוה והוא עבירה בפני עצמו • והנה אחרי שישוב על העבירה עצמו אזי יתעורר האל והוא יאיר נרה • ובזל שפיר יתפרש הכתוב קחו עמכם דברים זה הוידוי שיתוודע

מב

ועוד יתפלל בעל התשובה אל השם למחות כעב וכענן חטאותיו ושיחפוץ בו וירצהו (א) ויעתר לו כאשר אם לא חטא כענין שכתוב בדברי אליהו על בעל התשובה אחרי היסורין (שם לג) יעתר אל אלוה וירצהו כי יתכן להיות העון נסלה ונפרה מן היסורין ונכל גזירה ואין לשם חפץ בו ומנחה לא ירצה מירו ותאות הצדיקים מן הצלחות להפיק רצון מהשם ושיחפוץ בהם ורצונו החיים הקיימים והאמתיים והאור הגדול הכולל כל הנעימות כענין שנאמר (תהילים ל) חיים ברצוני ונאמר (שם ס) ה' אלהים צבאות האר פניך ונושעה ואמרול אין לנו אלא הארת פניך והוא ענין הרצון וכבר הקדמנו ובארנו זה על כן תראה בתפלת דוד בעת התשובה אחרי שאמר (שם נ"א) הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני התפלל עוד על הרצון להיות רצון השי' בו כקודם החטא ואמר (שם) אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך על תקח ממני אחרי כן התפלל ואמר (שם) השיבה לי ששון ישעך שיהיו נסי השם וישעו מצוים אתו ושתצלח עליו רוח אלהים כאשר בתחילה * אחרי כן אמר (שם) ורוח נדיבה תסמכני פירוש הנה קטונתי מפני פשעי ואיננו ראוי לניסוך ולהגלות עלי זרוע קדשיך ואם נשאתי עון חטאתי איננו כראי להיות נאהב ורצוני כירחי קדם אבל ברוח נדיבה תסמכני כי אין קץ לנרבתך וטובתך ובא רוח בחסרון ב"ת כמו (בראשית כ"ו) ודגן ותירוש סמכתי וכענין הזה אמר הושע ע"ה (הושע יד) ארפא משובתם אוהבם נרבה * ענין אוהבם נרבה כענין מה שאמר דוד תסמכני :

מב

ועוד (א) יתפלל בעל התשובה אל ה' תמיד שיעזרהו אל התשובה כמו שאמר (ירמיה

לא) השיבני ואשובה כי אתה ה' אלהי :

השיבה

בנפי יונה

מב

שיחודה על החטא עלמו ואמרו אליו כו' זה ענין התפלה ור"ל שיחפץ שיקבל תשובתו וגם שיאיר המורה שכיבה ע"י העבירה והחטא שפיר קאמר הכתוב כל חטא היינו עון וגם קח טוב שיאיר המורה והא' כל קאי על העון ועל המלה כנ"ל :

מב (א) ויעתר לו כאשר אם לא חטא כו' * ואין לומר מה מקום לתפלה זו * מנ"כ אם לא שב בכל לבו וכל ענייני תשובה כדבעי אז מה יועיל לו התפלה * ואם שב בחיזוקה בכל עניינים וגם כדבעי אז למה לו התפלה * דהא ושב ורפא לו וזה המידה ש"י התשובה תרפא חולת הנפש * ועוד שדברי החסיד לבלארה נגד תחזול במקום שבע"ת עומדים לדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד והחסיד קאמר כאשר לא חטא וי"ל שהתפלה הוא בכלל התשובה גמורה * והיינו אחר שיחפץ ג"כ אזי יהי' במדרגה יותר מלדיק גמור * משא"כ כשלא יתפלל אז יתכן להיות שהעון נמחל לו * אבל אין חפץ ה' בו אבל ע"י התפילה יפיק רצון האל שיחפוץ בו ויהי' במדרגה יותר מלדיק גמור כנ"ל :

השם תמיד חסיד שיעזרהו אל התשובה כו' לבלארה הוא מיותר דהא כבר כתב זאת בלתי כ' וז"ל יתפלל תמיד אל השם לעזרו על התשובה עכ"ל וא"כ מס חידש כאן בפעם השני יותר מבראשונה * וזה רחוק שגנה כאן משום שהביא רא' מהכתוב ע"ז * ועוד קשה על הכתוב גופה דקאמר השיבני ואשובה והא' האדם לריך בעלמו לשב בדכתיב שובה אליו ואשובה אליכם וכבר אמרו חז"ל מאלו הפסוקים שישראל מבקשים התשובה מהקב"ה והקב"ה מבקש התשובה מישראל * ועדיין בלמחל כל עוד שהקב"ה אומר שובה אליו אז אשובה אליכם ע"כ כך המידה * וא"כ איך ישראל מבקשים מהקב"ה השיבו אכן הענין הוא כך שבלמחל הדן עם הקב"ה לריך התשובה להיות תחלה מישראל דהיכן שאלם יתחא והקב"ה ישיב אותו אליו דא"כ מה פעל בתשובתו ואם כי הוא בעל בחירה והי' יכול שלא לעשות תשובה אף אם הקב"ה יתן בלבו לשב * זה איך מהסבא שיהי' נקרא בע"ת בזה שלא מרד * אכן הענין התשובה בלמחל לריך אדם לעורר את עלמו ולשוב

שערי תשובה

מד הששה עשר (א) תקן המעוות כאשר יוכל לתקן כענין שנאמר (וינה ג) וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ונאמר (שם ה) וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם כי בדברים שבין אדם לחבירו כמו הגזל והחמס לא יתבפר עונו עד ישיב את הגזילה וכן אם ציער את חבירו והיציק לו או הלבין פניו או סיפר עליו לשון הרע אין לו כפרה עד שיבקש ממנו מחילה וכן אמרויל כי אע"פ שנתן לו דמי בושתו ודמי צער ההכאה אין צער הבושה וההכאה נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה שנאמר (בראשית כ) ועתה חשב אשה האיש כי נביא הוא ויתפלל בערך וחיה :

מה (א) וראוי לבעל התשובה לעשות כן קודם הודיו כדי שיתרצה בוידויו ודוד הע"ה בעת התשובה כן עשה קודם הודיו שנאמר (תהלים נא) לך לברך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדבריך תזכה בשפטך • פי' לך לברך אני נחשב חוטא ואיננו צריך זולתי למחילתך • ואם חטאתי לאיש כבר בקשתי מחילה ממנו • וכפרתי פניו וכמוהו (בראשית מד) וחטאתי לאבי כל הימים על החטא הזה אחשב חוטא כל הימים אצל אבי כי לזאת לא תסלח תרגומו ואהי מטי לאבא • או יהיה פירושו לך רבדך חטאתי לא חטאתי לאיש ולא

כנפי יונה

ולשוב בכל לבו להסבון על חטאיו • ולמי חטא זאת מי המרה כמבואר בלחותיות הקודמות צענין ההתבוננות כנ"ל • והנה לפי ההתבוננות שלו ישיג עוד יותר איך הוא מקצר בתשובה כמבואר הכל לעיל וע"ז כתב החסיד לעיל וז"ל ויוסיף יראת השם בנפשו תמיד ויתפלל תמיד אל השם לעזור על התשובה היינו שיעזור אותו בהוספת יראת השם בזה שמקצר בתשובתו כנ"ל • וכאן שכתב החסיד בלוח הקודם שצריך להתפלל אל השם למחות כעב וכענן חטאיו וסיתרה לו כמו קודם החטא • וזה התפלה הוא בכלל התשובה הגמורה כמו שכתבנו בלוח הקודם • ע"ז כתב החסיד כאן עוד הפעם שיתפלל בעל התשובה אל השם תמיד שיעזרוהו אל התשובה והיינו שיעזרוהו גם על התפלה שהוא ג"כ שייך להתשובה כנ"ל • וע"ז התפלה שפיר יוכל לבקש מאת הקב"ה שיעזרוהו ע"ז ג"כ והוא מעיקרי התשובה שעושה כפי יכולתו ולזאת נאמר השיבנו ה' אליך היינו שישב אותנו כמו קודם החטא וענין התפלה הזה על התפלה הוא כעין שפירש הגר"א החסידים הראשונים היו שואים שעה אחת ומתפללים כדי שיכוונו את לבם לשמים • ר"ל ומתפללים ע"ז שיכוונו את לבם • ה"נ כן שיתפלל לה' כדי שיתפלל וכנ"ל :

מד (א) תיקן המעוות כאשר יוכל לתקן כנ"ל • וראוי לבע"ה לעשות כן קודם הודיו כדי שיתרצה בוידויו כו' • ויש להבין לשון החסיד שכתב וראוי לבע"ה כו' והא' כתב וספי

שערי תשובה

בה

ולא העתרתו דברי אליו ולא לקחתי מיד איש מאומה שאצטרך למחילתי ולהשיב את גוילתי ואין כפרתי תלויה אלא בסליחתך למען תצדק בדבריך תזכה בשפטך כדי להראות לעמים צדקתך וגודל סליחתך ביום ברך ודינך בעת שפטך אותי ולשון למען כי גודל החטא סיבה להוודע גודל הצדקה בסליחתו על כן ימשול הדבר כאלו היה ראשית חטאת למען יגלה הכר השם וצדקו בסליחתו ביום שפטו ובמוהו (הוי"ש ח) כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת כי עשית עצבים סיבת הכרת כספם וזהבם * המשיל הדבר כאלו עשו העצבים למען יכרת או יהיה פירושו למען זה תצדק בדבריך על הפקודה והשלום ר"ל שהוא מצדיק עליו את דינו ית"ו וכן למען יכרת למען זה יכרת *

ועל

כנפי יונה

להשיב לשמו בראשו ואמחז"ל ואח"כ יביא קרבן כן לעיל בזהו י"א כזה שמתחילה לריך עזיבת המעשה ואח"כ המרעה * דאל"כ הוי כמו שצוייל ואחזו השרץ בידו * א"כ ה"כ ע"כ לריך להחזיר הגזילה מחילה ואח"כ הוידוי ולמה כתב וראוי לעשות כו' * ולריך לעשות כו' * ה"ל ונ"ל להחזיר קאי אסוף דבריו של האות הקודם שכתב אעפ"י שיתן לו דמי בושט ודמי הכסף אין נמחל עד שמבקש מחמו מחילה כו' * ע"ז מתחיל כאן וכתב וראוי לבע"ת כו' היינו לענין המחילה מהראוי ג"כ לבקש מחזירו קודם הוידוי דהנה לענין המחילה לכאורה לריך הוידוי מקודם ואח"כ לבקש מחזירו דהא מלינו דכבודו הוא קודם מכבוד חזירו כמאחז"ל גבי חפלה שאסור לקדים שלום לחזירו קודם שיחפלה דכתיב כי בזה נחשב הוא ופירושו בזה חשיבותו לזה יותר מהקב"ה * וא"כ ה"כ ה"י לריך לבקש מחילה ע"י הוידוי להקב"ה מקודם ואח"כ יבקש מחילה מחזירו * אכן כיון שדוד הע"ה ביקש מחילה מחזירו מקודם הוידוי לזאת אנו נמי לריבין להקדים המחילה לחזירו ועדיין גם בזה ה"י ל"י למימר לריך להקדים המחילה לחזירו כיון שדוד עשה כן * אלא שהכתוב שהביא מדוד שאמר לך לבדך חטאתי אינו מוכרח כ"כ דקאי דוקא שביקש מחיל' מחילה לחזירו- דיש לפרש לך לבדך חטאתי היינו שלא חטאתי לאיש כמו שפרשם החסיד אח"כ ואז אינו מוכרח על מחילת חזירו מקודם * אכן שהכתוב לך לבדך חטאתי מתפרש יותר שפיר שקאי על מחילת חזירו מקודם כמו שנבאר בדברי החסיד * או לזאת כתב החסיד בלשגוי וראוי לבע"ת לעשות כן קודם כו' ולא כתב ולריך לעשות בלשון הכרה * ועמה נפרש הכתוב זיין

שערי תשובה

90

כו (א) ועל דרך הראשון פירשו ז"ל במדרש תהלים על זה משל לרופא שראה את המכה ואמר כמה המכה הזאת מכה רבה מאד אמר החולה והלא אשר הוכתי מכה נחלה לא היתה זאת כי אם לבעבור הגלות צדקת רפואתך ובעבור הראותך את כחך ועוד נוסף לקח על דבר העיקר הזה בשער הרביעי :

כו השבעה עשר (א) לרדוף פעולת החסד והאמת כענין שנאמר (משלי טו) בחסד ואמת יכופר עון ויבראת השם פור מרע. ועתה התבונן בסוד המקרא הזה כי האמנם אם החוטא לא עב אל ה' לא יתכפר עונו בפועל החסד כמו שנאמר (דברים י) אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד ופירש ז"ל לא יקח שוחד מצוה למהול ולהעביר על העונות עוד אמרו כל האומר הקב"ה ותרן הוא יותרו חייו אבל מאריך אפים אם לא ישמעו וימד פעולתם אל חיקם. אכן זה שאמר שלמה ע"ה בחסד ואמת יכופר עון על בעה"ת דיבר כי יש עבירות שהתשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין כאשר יתבאר בשער הרביעי והנה החסד יגון בעד החוטא וישמור עליו מן היסורים בשגם הצל יציל מן המות כמו שכתב (משלי י) וצדקה תציל ממות ועוד יש עון והוא עון

כנפי יונה

כו (א) לרדוף פעול' החסד והאמת כענין שנא' בחסד ואמת יכופר עון כו' לעיל באות ל"ה כתב החסיד חס עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מלות. וכאן כתב בחסד ואמת יכופר עון. היינו דלעיל מיירי לענין תיקון העבירה בליתו שדבר שחטא כמבואר שם חס חטא בהסתכלות העינים ישיח עיניו וכו"ו בכל עבירות בליתו דבר שקילקל יתן במלות והיינו בעונות שאין התשובה מועיל לו ע"י תשובה לבד. משא"כ בעונות שאין התשובה מועיל אלא תולין ויסורין ממרקין ע"ז נא הכתוב לומר בחסד יכופר לו להגין בעדו ולשמור אותו מן היסורים. אכן יש לנו להבין בדברי החסיד האי בחסד ואמת יכופר עון. ע"כ ח"ל שיתכפר לו לגמרי העון אפי' בליתו שהתשובה תולין ויסורין ממרקין מ"מ יסכה בחסד ואמת לכפר לגמרי אפי' בלא יסורין. ח"כ מנא לן דבתשובה מיירי דילמא בלא תשובה ונא דכפי' ולא יקח שוחד מלות. היינו בשארי מלות משא"כ חסד ואמת שפיר מכפרין אפי' בלא תשובה. ח"כ ח"ל שמכפרין לגמרי משום דכתיב לא יקח שוחד על כל המלות קאי ונא יכופר עון דכתיב היא לס' יכופר אלא מנין ואמר אותו מן היסורים כמ"ש החסיד. ח"כ יקשה לן עדיין כיון שאלו העונות לא סגי לי' בלא יסורין לכפר עליהם דתשובה תולין והיסורין מכפר ח"כ כל עוד דחסד ואמת יגן עליו ומשמר עליו מן היסורין מתי אלו העבירות יתכפר

כו (א) ועל דרך הראשון פירשו במדרש משל לרופא כו'. ונראה דכוונת המדרש הוא נמי נא בהמשל לפרש לן הא שכתוב למען תלדק בדברך שהוא קשה להולמו כנ"ל. וכי חטא למען ימחול לו וילדק בסליחתו. ע"ז קאמר המשל שאמר החולה לרופא המכה אשר הוכתי מכה נחלה לא היתה זאת כי אם לבעבור הגלות צדקת רפואתך. והיינו למען הוא סיבת הצדקות ור"ל שהחטא לא נעשה רק בסיבת הסתודע גודל צדקת ה' בסליחתו כמו שכתוב החסיד בליתו הקודם בפירש השני. והא שכתב החסיד ועל דרך הראשון פירשו ז"ל כו' לא קאי על דרך הראשון בליתו הקודם שפירש שחטא לחבירו וביקש מחילה מחבירו מעתה"ל. דלזה הפירש לא ילדק משל המדרש כלל. אלא ר"ל בפירוש שני שכתב החסיד נמי שני פירושים לסרש למען תלדק או לשון סיבה או לשון למען זה. ועל זה קאמר על דרך הראשון היינו לפרש למען הוא סיבת הדבר כנ"ל :

עין חילול השם שהתשובה ויסורין תולין ומיתה ממרקת כמו שנאמר (ישעיה כג) אם יכופר העון הזה לכם עד תבואתן • והנה כאשר האדם משתדל לתמוך ביד האמת ויעזור אחריו ויתעורר בדבריו והופיע אורו לעיני בני עמו ויהיוק יד אנשי האמת ונשאו ראשם • וכתות השקר ישפילם יגיעם עד עפר הנה אלה דרכי קדוש ה' הוד והדר לאומנתו ועבודתו בעולם ועוז ותפארת במקדש תורתו על כן בהרבות פעליו לקדש את השם ולעורר האמת להכין אותו ולסעדרו (ב) ונסלה לו מעון החילול עם התשובה בשומי האמת לעומת אשמת החילול מדת תשובתו נגד מדת משובתו זה ביאור בחדס ואמת יכופר עון :

מח השמנה עשר (א) היות חטאתו נגדו תמיד כי ראוי לנפש החוטאת לזכור ענינה תמיד ואל תשי ופירש'י תשכח אותם לקץ ימים • ומלבבו לא יחליפו עד בא חליפתו כענין שנאמר (תהלים נא) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד והעיקר הוזה יתבאר בשער השלישי :

מט התשעה עשר (א) עזיבת חטאו בהודמן והוא בתוקף תאוותו אמרו ז"ל איזהו בעל תשובה אשר תשובתו מגעת עד כסא הכבוד כאשר נבחן ויצא נקי באותו פרק ובאותו מקום ובאותו

בנפי יונה

יתכפרו לו ועוד קשה דלי חסד ואמת אינו מכפר רק מגין ומשמר עדיין מ"ל דבתשובה מיירי דילמא בלא תשובה והא דכתיב לא יקח שוחד היינו למחול אבל להגן ולשמור ה"ל דמגין אפי' בלא תשובה • וז"ל דיתכפר במיתתו • אע"ג שכתב החסיד שגם הכל ילין מן המות כו"ס ולדקא הליל ממות ע"כ אין סכנה לילי אותו ממות לגמרי ויחי' לעולם זה לא יתכן דהא אברהם עשה לזק' משה עשה לזק' דוד עשה לזקא אע"כ מתו ולדקא לא הליל ממות • אע"כ הא דקאמר מללל אותו מיתתה היינו שלא ימות בלא זמנו • והנה בעת שהוא מת בזמנו אז עונותיו מתמרקין אפי' אותן שהי' חייב עליהם יסורין • וק"ו הוא דהא מיתה ממרקת אפי' אותן שיסורין חולין וכ"ס אותן שמתמרקין ע"י יסורין שיתמרקו ע"י הציחה וסייוו משום דבשעת מיתה יש לו יסורין ג"כ כדאמרין במ"ק מותו כמותו ומתן חיבלייהו • וא"כ לפי' י"ל דחסד ואמת מגינו ולא מכפרין ואע"כ מיירי ע"כ בתשובה דהא מיתה גופה אינו מכפרת אלא בתשובה דכל הממותין מתוודין וא"כ שפיר חסד ואמת מגין לו מן היסורין כל ימי חייו עד עת מיתתו כנ"ל : (ב) ונסלה לו מעין חילול כו' כהן כהן החסיד ונסלה לו משום האמת לאימת אשמות חילול השם מדת תשובתו נגד מדת משובתו אבל בשאר עבירות אינם אלא מגין ושומרים מיסורים עד עת מות כנ"ל :

מח (א) היות חטאתי נגדו תמיד כו' • להנהי' החטא אחר תשובתו כאלו לא חטא ע"ז לריק עבודה רבה כמבואר בלכותיות הקודמות ההתבוננות בברוי החטאים • וברייבוי כפליו של כל חטא וגם היגון והמרירות לפני מי חטא וכל עוד שיתבונן יודע יותר איך שקילר בתשובתו כמבואר לעיל • וא"כ לא יתכן לו להיות אחר תשובתו כאלו לא חטא • ואיך יתכן לו לחשוב שחטאתו שלמה • וע"ז כהן החסיד היות חטאתי נגדי תמיד מחמת שכל עוד שיתבונן ישיג עוד איך שקילר בתשובתו כנ"ל • ולזה הביא הכתיב כי פשעי אני אדע ר"ל שידע בטוב גודל הפשע ואיך שאין התשובה מספקת • לזאת חטאתי נגדי תמיד :

מט (א) עזיבת חטאו בהודמן והוא בתוקף תאוות כו' • הנה בלות כ"ע כתב החסיד צנין ההכנעה שיתנהג במענה כך היסר ענית העזרה וכן בלות ל"ג בשבירת התאוות שיהי' מואס בהטבע שגס לו החטא כן אלו לא נאמר אלא שיגמור בדעתו כן למאוס בלואו הטבע • משא"כ בהזדמן לו אותו המעשה בתוקף תאוותו שיתאמץ לעוצה עדיין לא שמענו מעלתו וכן במענה כך הפך העזרה עדיין אינו בלואו המעשה דלולי פעם השני קל מהראשון ואין במענה כך הכנעה הכח בפועל של אותו

ובאותו אשה ר"ל כי הודמן החטא לידו והוא בתוקף יצרו ואונן בשרירי בטנו כעת הראשון אשר חטא וכבש יצרו ונמלט מעון מיראת ה' וגאון פחדו (ב) ומי שלא הודמן לידו כענין הוה יוסף בנפשו יראת השם דבר יום ביומו ככה כל הימים וכאשר יחליף כח היראה די כבוש בכח הוה את יצרו ומסת משלו בעוצם התאוה • הלא בוחן לבות הוא יבין וגוצר נפשו הוא ידע • כי אם יבא לירי נסיון ויגיע לידו הענין הראשון יציל את נפשו מיד יצרו • והנה הוא לפני ה' במדרגה העליונה מן התשובה • והוה שאמר שלמה ע"ה (משלי טו) בתסוד ואמת יבוצר עין וביראת ה' סוד מרע פי' וביראת ה' לסור מן הרע אם יודמן לידו • ומלת סור מקור ויעיד על הפירוש הוה מה שרא אמר וסור ומה שנאמר (תהלים לה) סור מרע ועשה טוב (איוב א) וירא אלהים וסר מרע עניינו שיסור מן הרע בהודמן לידו כי לא יאמרו אמור סור מן המעשים בלתי לאשר יקדם לעשותו ואמרז"ל במדרש ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר בעושה מצוה בגון שבא דבר עבירה לידו וניצל ממנו :

העשרים (א) להשיב רבים מעון כאשר תשיג ירו שנאמר (יהוה יח) שובו והשיבו סכל פשעיהם למדנו כי זה מעיקרי התשובה ונאמר (יזקרא יט) הובח תוכיה את עמיתך ולא

כנפי יונה

מעשה • אבל המעשה העזיבה של אותה האשה ואותו המקום שהיא אותה מעשה עלמה ממנו כ"ז לא שמענו אשמועין החסיד הכא (ב) ומי שלא הודמן לידו כענין הזה יוסף בנפשו כו' • ר"ל שיליר בנפשו זה הענין עלמו בהודמן לו ענין כזה פסס שני בלתי אשה בלתי מקום לא ה' חוטא • והבוחן לבות הוא יודע שה' עומד בנסינו ע"י כח האור שלו בעזיבתו • אז הוא במדרגה עליונה של התשובה • והרא' ע"ז כתב החסיד שלמה ע"ה אמר וביראת ה' סור מרע • ולא אמר וסור מרע שיה' משמע וביראת החוטא ובסור מרע • רק אמר וביראת ה' סור מרע היינו בע"י יראת ה' יסור מרע אם יזדמנו לידו דסור מרע הוא מקור ולא לווי • והיינו דיראת ה' וסור מרע חדא מילתא ר"ל שע"י יראת ה' הוא מניחא סור מרע • אכן יקשה לזה מאלו הכתובים שנאמר סור מרע ועשה טוב וכן מהא שנאמר ירא אלהים וסור מרע משמע בסור מרע הוא לווי ולא מקור • ע"ז כתב החסיד לפרס אלו הספוקים שהיה ג"כ מקור ולא לווי והיינו שע"י שהוא ירא אלהים יהי' מניחא סור מרע בהודמן • והוכיח ע"ז כי לא יאמרו אמור סור מן המעשה בלתי לאשר יקרב לעשותו • ר"ל איך שייך לווי

כ (א) להשיב רבים כו' שובו והשיבו כו' סוכות תוכיח ולא השא עליו חטא למדנו כ"א לא יוכיחו יענש על חטאיו כו' • כ"ל דהוקשה להחסידי לפרס האי השא עליו חטא כפסוקי • שע"י שוכיח יסור החטא מחבירו

שערי תשובה

כז

דלא תשא עליו חטא למדנו כי אם לא יוכיחנו יעניש על חטאיו ור"ד ע"ה אמר במסור התשובה (תהלים נא) אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו :

הנה (א) השלמנו ביאור עקרי התשובה (ב) ועתה שים על לבבך להתבונן בדברים המעכבים את התשובה ר"ל כי מי שפורק עולו ונכשל באחד מהם תמיד תשובתו קשה אם כשלת באחד מהם תמיד חוק ואמץ לששוק שיח והרבה תפלה ותחנון . ואזור היל לקיים כל דבר עיקרי התשובה . ותוסף לקח בהם מן הדרכים אשר יתבאר בשער הרביעי ותמצא חנינה ותנתן לרחמים :

נב (א) אוכיר לך מאשר דיברו רבותינו בזה אמרו רז"ל כי דברים מעכבים את התשובה ואלו

כנפי יונה

לשוב ובמה ישוב (ב) ועתה שים לבך להתבונן הדברים המעכבים את התשובה . ר"ל כי אם שפורק עולו ונכשל באחד מהם תשובתו קשה כו' . הנה לכאורה מה שאמרו דברים המעכבים את התשובה היינו שאלו דברים כל עוד שחטא בהם המה מעכבים התשובה גם משארי עבירות אפי' אם ישוב משארי עבירות כל עוד שחטא ישוב מאלו אז התשובה של שארי מעוכבים ואינם מקבלים אכן זה הפירש הוקשה להחמיר לפרש כן . דהא אמחז"ל אין לך דבר שעומד בפני התשובה . ואיך נאמר שהכ"ד דברים עומדים ומעכבים את התשובה . ואפי' אם נאמר שאין לך דבר שעומד בפני התשובה היינו כשישוב ג"כ מאלו הדברים המעכבים התשובה . בכל זאת לא נחא ל' לפרש כן דעדיין יקשה למה דווקא אלו הכ"ד דברים הם מעכבים . ואם יש עבירות חמורות מאלו למה היוצר חמורות אינם מעכבים אע"כ אלו הדברים המעכבים התשובה היינו באלו הדברים גופה כל עוד שנכשל באחד מהם תמיד תשובתו קשה לו ע"ז כי קשה לו להתפטר מהם כמו שאפרש בזה הסמוך . ולשון מעכבים היינו קשה ל' . וגם באלה אם ישוב יתקבל תשובתו רק הכ"ג באלו שצריך לפרש שיח ותפלה ותחנון יותר מבשארי עבירות . ממחמת שקשה עליו פרידתו מהם כ"ל אבל כשיחמץ צייתר וישוב עליהם גם באלה ימלא חנינה וינתן לרחמים לרחם עליו מן השמים לקבל תשובתו ותחינתו :

נב (א) אוכיר לך מאשר דברו רבותינו בזה . אמחז"ל כ"ד דברים מעכבים את התשובה כו'

מחזירו . וכשלא יוכיח אז ישא מחזירו החטא זהו לא תשא עליו חטא היינו שלא תחזיר מחזירו שישא החטא . דא"כ ולא ישא עליו מצני למחזיר ולשון תשא קאי על המוכיח . ע"כ כל עוד שלא יוכיח אז ישא המוכיח החטאים של עצמו ויענש עליהם . וגם ח"ל ולא תשא עליו חטא היינו החטא שלא יוכיח אהו . דעדיין מאי קמ"ל כאן כל עוד שלא יוכיח ולא יקיים אז יצטל המלך ויהי לו בזה חטא דהא כן הוא בכל המלות אלא ע"כ החטא היינו שארי החטאים והא דבצטל ההוכחה לחזירו מתעורר חטאי' . וי"ל בדרך פשוט דהנה הצע"ת צריך למחוס בזה ושלל יכול . לסבול המעשים שעשה כמבואר לעיל באותיות הקודמים וא"כ כל עוד שעשה תשובה כהקינו ומוחם ברע אז לא יכול לסבול זה המעשה אפי' באחרים שיעשו ויוכיח אותם כ"כ ע"ז . משא"כ כשלא יוכיח האחרים ע"ז ויכול לסבול הרע באחרים העושים אז ע"כ הוא אינו מוחם ברע ולא שז עדיין כתיקונה והרי הוא עדיין חוטא ונושא חטאיו ולזאת קאמר הכתוב שזו והסיבו אחרים . וכן הוכיח עמיתך כו' ולא תשא עליו חטא כ"ל (ועליו כמו על ידו) וכן אלמדה פושעים דרכיך היינו ע"י שיוכיח אחרים וילמוד אותם שלא יעשו הרע . אז וחתאים אליך ישובו . והיינו החטאים של עצמו דלא נאמר וחתאים אליך ישובו . רק וחתאים שפיר קאי על חטאים של עצמו :

נב (א) השלמנו ביאור עיקרי התשובה . היינו החבונות בעיקרי התשובה איך צריך

ואלו הן רכילות ולשון הרע ובעל חסה ובעל מחשבה רעה והמתחבר לרשע והרגיל בסעודה שאינה מספקת לבעליות והמסתכל בעצמות והחולק עם גנב והאומר אחטא ואשוב וכן אמרו במשנה האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בירו לעשות תשובה אחטא ויום הפורים מכפר אין יח"ב מכפר והמתכבד בקלון חיבורו והפורש מן הצבור והמבזה אבותיו והמבזה רבותיו והמקלל את הרבים והמעבב את הרבים מעשות דבר מצות והמטה את חיבור מדרך טובה לדרך רעה והמשתמש בעבטו של עני והמקבל שוחד על מנת להטות אחרים בדין והמוציא אבירה ואינה מחזירה לבעליות והרואה בנו בתדבות רעה ואינו מוחה בידו האוכל שור עניים יתומים ואלמנות והחולק על דברי חכמים והתושד בכשרים והשונא את התוכחות והמליע על המצות :

כנפי יונה

כו' . הנראה הנם שיש עבירות חמורות יותר מאלו הכ"ד . ולא מנו אותם לעיבוד התשובה שיהי' תשובתם קשה עליו היינו מבוס שהעבירות החמורות והכל יודעין אותם שהם חמורות אז לבו נשבר ושב כראוי וצויתו מחמת חומרת משא"כ באלו הכ"ד דברים אשר יש מהם שהוא דם נשקצו . ויש מהם שהוא נשבע האדם . ויש מהם שהוא מורה יותר בהם ויש מהם אשר מחמת שהורג בהם הוא בא לידי עבירות החמורות על ידם . ואינו שב עליהם לזאת כל אלו קשה לאדם להתפרד מהם . והשובתו קשה לו באלה והמה המעבדים התשובה היינו שקשים לשב עליהם כח"ם החסיד בלות הקודם . ונבאר אותם הפרקים . הנה רכילות ולה"ר המה מהעבירות שאדם דם אותם נשקצו ולזאת אין אדם יוכל מהם בכל יום כמאחז"ל ובאמת הוא עבירה חמורה שהורג ג' כמאחז"ל בעל החימה נשקצו רשע וקשה לו פרידתו והיא עבירה חמורה לכל הבעים כאלו עובד ע"ז . בעל מחשבה רעה הוא ג"כ נשקצו רשע וקשה לו פרידתו . המתחבר לרשע והרגיל בסעודה שאינו מספקת והמסתכל בעצמות והחולק עם הגנב כו' עד והאוכל שור עניים

כו' . כל אלה תשובתם קשה להם מלד הוראת יותר ויחילום את עצמם בהעבירה וקשה להם להתפרד והאכל שור עניים ויתומים ואלמנות נמי קשה פרידתו שהוא בדבר שנפשו של אדם חומד בגזל . והאומללים האלה לא יעמדו את עצמם לנגד לזאת קשה פרידתו והחולק על דברי חכמים והמטות בכשרים והשונא התוכחות . והמליע על המצות בכל אלה תשובתו קשה מחמת שבעיניו הדין עמו בכל אלה לא במהרה ישוב מהם . וכבר אמר גדול אחד פירש על מאחז"ל ראשונים נהגלה עונם נהגלה קיום אחרונים לא נהגלה עונם לא נהגלה קיום . אשר לכאורה נהפך הוא דהא בכל עבירה שנשאו צפרהס' יוגר חמור מחמת חילול השם וכמו מומר מסלל שבת צפרהס' שחמור עונו יותר מהעובר בלגנע . אכן הענין הוא נהגלה עונם אין הכוונה שנהגלה עונם לרבים אלא ר"ל שנהגלה עונם להם עצמם שידעו שחטאו . ואז עמו תשובה ונהגלה קיום משא"כ אחרונים שלא נהגלו עונם היינו שאינם מחזיקים עונם לעון וכלל . אז אינם שבים לכן לא נהגלה קיום כלל :

נגמר שער הראשון . בישועת שומר איתנו באשון :
ונתחיל השער שני . בעזרת האל וקוני :

השער השני להורות הדרכים שיתעורר אדם בהם לשוב אל השם

א (א) דע כי דרכי הסיבות שיתעורר האדם בהם לשוב מדרכיו הרעים ששה ובכל אחר מהם למדנו דעת את האדם איך יתחלק בחקר תבונתו ויאיץ עד תבונתו (ב) ונעיר להן אוזן לשכונע השכל וידוע • עיקרים יקרים לכל חפציהם דרושים ונחקרים ויותר מהמה בני הזהר לשוב בכל יום ונפשך לפנה בלעדי תחזה סבה מעוררת וילדי יום יקושון מחשבותך כי תזכור את בוראך והיה לך זכרו למשיב נפש מדרכי תולדות גוש עפר ובכן עריה תעור קשת מדע לישר הדורי טבעך ומיראת ה' ואהבתו והבושה מלפניו תוסיף

בגמ' יונה

א (א) דע כי דרכי הסיבות שיתעורר האדם בהם לשוב מדרכיו הרעים ששה כו' • הנה צעיר הראשון ציאר לן החסיד איך שצריך להצונן לשוב מכל חטא כאשר יתעורר לתשובה • אכן מאין יבא לו התעוררות לתשובה ע"ז בא החסיד בזה השער לה' להאיר לנו הדרך דרכי התעוררות לתשובה (ב) ונעיר להם אזן לשמוע השכל כו' • ויותר מהמה בני הזהר לשוב בכל יום • ונפשך לענה בלעדי תחזה סבה מעוררת כו' • ר"ל ויותר מאלה הסיבות שמעוררים התשובה יהי מהר לשוב בכל יום וזאת אלו הסיבות דאלו הסיבות הנה רק לעיתים • היינו כל סיבה בעתה • ואם ילדי יום יקושון מחשבותך • ר"ל ואם סיבת היום יכבידו לבו ומחשבותיו מלשוב ע"ז קאמר כי תזכור את בוראך יהי לך זכור למשיב נפש מדרכיו גוש עפר כו' • ר"ל כשהזכור את בוראך כמ"ס וזכור בוראך דימי בחרותיך היינו שיזכור וישים על לבו איך שיש צורא ומשיגה עליו בכל רגע ורואה מעשיו ומחשבותיו • אז זה הזכרון יעלה לו להשיב נפשו מדרכי תולדות גוש עפר היינו שכל עיקר העיבוד לתשובה הכל בא מלד החומר והגוש עפר שלו המסכה אותו מאת בוראו • כי כבר כתב החסיד צעיר הראשון שכל עיקר החטא בא לאדם אחרי שכתב אל • וכמו כן עיבוד התשובה נתי מחמת שכתב אל משא"כ כשיזכור את בוראו אז תעורר שכלו ליישר טבעו שגם לו לשכת אל • ועוד הזכרון יביא אותו ליראת השם והצנן והצוטה מלפניו וכל עוד שיגיע לאהבה וליראה אז יוסיף עמל

תוסיף מעלה המיר ותשקוד על נקיון כפך • וזרות רעיונים מורדים משרעפך והבר גושאי כלי נפשך ובזכרה יוצרה תעדה עויה ותכלול יפיה כמו שכתוב (ישעיה סח) בה יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל ותוסיף אומץ להעיר את רוחך בדרכי הסבות הששה אשר יתבארו ואשר לא השיג המעלה הזאת יכנע לבבו הערל מדרך הסבות ורעות רבות • ולפי מיעוט ההכרה מדרך הסיבה הנעדרת לב האדם לתשובה וכפי נטותה אל דרך הרצון יודע ויבחן (ו) כי התשובה כן הנפש החשובה :

הדרך

בנפי יונה

וכל עוד שיש לו נפש חשובה ביותר יתעורר ביותר • וכל עוד שמתעט בהתעוררות הוא בחינה על פתיחת נפשו • וכמ"ס החסיד בשער הראשון אות י"ג החשובה תבא מדרך עוהר הנפש וזכות שכלה עכ"ל והיינו הך דהכא כמ"ל • (ג) כי החשובה מן הנפש החשובה • אמרתי לכתוב כאן מה שראיתי בספרים כענין זה ולפרש איזה פסוקים בזה הדרך • יחזקאל נבא • לדקת הלדיק עליו תהי' ורשעת הרשע עליו תהי' • והרשע כי ישיב מכל חטאותיו ישמור חוקותיו ח' יחי' כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו • ובשוב לדיק מלדקתו ועשה עול יחי' כל לדקותיו אשר עשה לא תזכרו לו • ואמרתם לא יתכן דרך השם הדרכו לא יתכן הלא דרכיהם לא יתכנו בית ישראל • בשוב לדיק מלדקתו ועשה עול ומת עליהם בעולה אשר עשה זה ימות בשוב רשע מרשעתו ועשה משפט ולדקת עליהם הוא יחי' והנה מלדקת של הרשע כשלא שב אינו מזכיר מה יחי' בהם • וכתב בספרים כי אפי' המלות כל עוד שלא עשה תשובה על רשעתו • אז מלותיו נהפכים לו לעונות • והמה בכל רשעת הרשע • חבל כשישוב הרשע מחטאותיו אז ח' יחי' היינו לעוה"ב כי העבירות נעשים לו זכיות • וכמו כן בשוב לדיק מלדקתו כל לדקותיו אשר עשה לא תזכרו לו היינו לא תזכרו מלדקת רשע לעונות ואמרתם לא יתכן דרך ה' • הדרכי לא יתכן האף דרכיהם לא יתכנו בית ישראל כו' • ויש להבין לזאלו הפסוקים הלא כל עוד שיקשה להם של יתכן דרך ה' היינו בזה מלדקת הרשע נעשו עבירות • וכן לדקת הלדיק למה לא יזכיר • ח"כ מה תירץ להם הנביא בחזרת הדברים הראשונים הלא על אלו הדברים היקשה להם דלא יתכן זה הדרך • עוד

יש להבין שאמר הנביא כעומאת הגדה היתה דרכם לפני למה דימה אותם דווקא לעומאת הגדה • ולא לשאר עומאות • וגם יש להבין בזה דקאמר היתה דרכם לפני • והאף היתה הוא על העצר • והלא גם על הסוף הוא מוכיח אותם ח"כ לא ה' ל' לומר היתה רק סתם כעומאת הגדה דרכם לפני שיהי' בזה משמע על העצר ועל הסוף ויותר מזה בלמה יש להבין איך לדקת הלדיק כשש מלדקתו מתהפכים לעונות • הלא ידוע לנו שכל דבר לא ישחנה מכתו שהוא אלא בעוד שהוא בכה • משא"כ כשיא לאפועל אז לא יקבל שום שינוי ותמורה דרך משל בארץ יש כח הלאומה להלמית הזרע הזרוע וכל עוד שכן הלאומה רק בארץ אז יקבל שינוי והשתנות לכל דבר הלאומה כגון אם יזרע בלחות מקום בארץ שעורים ילמח שעורים • ואם יזרע חיטים ילמח חיטים והכל ע"י כח הלאומה שבארץ והנה אחר שילאו כח הלאומה שהוא אל הפועל היינו שזרע שעורים והלאומה שעורים אז אותו כח הלאומה שנתן בהשעורים לא ישחנה בשום אופן לכה אחר להיות חיטים • ח"כ נחזי אכן כמו כן בנשמות אדם שהוא הכח • והמעשים והדבורים המה הפועל וכל עוד שהוא רק במחשבה והיינו בכה יכול לקבל תמורה ושינוי מעוב לער ומרע לעוב להוליא אל הפועל לדי מעשה בדבור או במעשה • משא"כ כשהוליא מחשבתו לפועל מעוב עד רע איך יקבל אחר כך תמורה ושינוי להתהפך מעוב לער אז להיפך אכן הענין בזה הוא כך • דהנה מחשבות אדם המה לומחים לפי עבדו בלם שטעב עוב אז ילמח לו מחשבות טובות • וכשטעב רע אז תלמח לו מחשבות רעות • וכמו ארץ גרושה ורעה שלא תלמח בה דבר טוב אם לא

שערי תשובה

ב הדרך הראשון כאשר תמצאנה את האיש צרות ישוב אל לבו ויאמר אין זה כי אם דרכי ומעללי אשר עשו אלה לו וחמאיו עוללו לנפשו וישוב אל השם ויראהו כענק שנאמר (דברים לא) ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה ותראה במנהג ב' כי יחטא איש לאיש ובעת צרתו יתחרט ויבנע אליו מפני שהוא צריך לעזרתו • תהיה החרטה הזאת גרועה בעיני חבירו כעין שאמר יפתח (שופטים יא) מדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם • ומחסרי הש"י שהוא מקבל התשובה מתוך הצרה ותהי לרצון לפניו ויאבה נדבה את החוטא בשובו עריו ביום תוכחה ומקרב צרה (א) שנאמר (הושע יד) שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים וגו' ארפא משובותם אוהבם נדבה ונאמר (משלי ג) כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה (ב) ואם לא ישוב האיש מדרכו הרעה ביום רעה ויזכרה במכאוב

יונה

כנפי

לא שיראה לתקנה ע"י פעולת שתיב זרוע • וכתו כן מי שבעו רע לא תלמח לו מחשבות טובות אם לא שיתקן את טבעו בפועלתו להיפך את טבעו מרע לטוב • והנה בדרך גרוע של פעמים תלמח דבר טוב הוא רק במוקדש וא"כ רשע שאינו שב מרשעתו מוכח שט"כ הוא בטבע רע • והוא ששע טוב הוא רק בדרך מוקדש • וכן הדין ששב מלדתו ע"כ הוא בטבע רע רק במוקדש עשה לדקוה ולא היפך את טבעו • וכמאמרו גבי יוחנן כה"ג קאמר טיבא היתה בלבו והיינו שבעו היתה רע מעיקרה זה הדין שחזר מלדתו וכן הרשע בלדתו כל עוד שלא שב שומרים שבעים רעים מעיקרו המה דומים ממש לנדה שתמא למפרע היינו אפי' בעת שנענה בעהדות והיתה חללינו בחזקת עהורה מ"מ אחרי עומאתה חללי מילתא למפרע שהי' טמאה • וטומאה זה רק שלא ילא הדם לחוץ • וכתו כן קאמר הנביא כעומאת הנה היתה דרש לפגי היינו אפי' מעשיהם הטובים שעשו כבר אינם רלוים ונחשבים כעבירות מחמת שהמה רעים מעיקרו ולא השתדלו להפוך טבעם הרע על כן המעשים ההם לא טובים מעיקרו • והנה שפיר קאמר הנביא ואחרתם לא יתכן דרך ה' היינו ככ"ל • מאחר שכבר ילא לפועל ולידי מעשה בטוב איך יקבל אח"כ שינוי בלדת הדין והרשע • ע"ז השיב להם דרכיכם לא יתכנו היינו דרך הטוב שלכם הי' נכונים מעיקרו • וקאמר בשב לדק מלדתו ועשה עול בו • והיינו

לחץ יתכן שישוב הדין מלדתו אם לא שפיר היתה בלבו והוא בטבעו רע • ולא היפך את טבעו • לזאת לדקוה מעיקרו אינם טובים רק ששעה אותם בדרך מוקדש • וכן בשב רשע מרשעתו ועשה משפט ולדק עליהם יהי' ושינוי שט"כ הוא בטבעו טוב רק ששעה רשע בדרך מוקדש והמעשים הרעים אינם רעים מעיקרו כיון שבמוקדש נעשים • וכשיעשה חטאיהם עליהם אז התשובה שהוא מלוא שפיר המה לזכות לז"ל שהרי המעשה הרע אינו רע בעלם רק במוקדש והוא מקיים מלוא בתשובתו ככ"ל • ומעתה זורמים וגרמזים קלה בדברי החסיד בלשון שפיר התשובה מן הפסח התשובה ככ"ל •

ב

(א) שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך בו' • נראה דהחידוש מפרש כי כשלת בעונך • ר"ל כל הנושלות והחלפות הבאים עליך הוא בעיקר דהוקשה לוי למרבי כשלת בעונך קאי על ממשל שמשל בעונות דלא שיך ממשל בעונות • ממשל דמשל הוא ששוב ועוונות הוא בחזיר (וחז"ל דרבו מזה שגגות נעשים לו כזדונות • אכן החסיד מפרש ופשוט דקרא) וקאמר ארפא משובתם אהם נדבה היינו שינוי התשובה מתוך הצרות מחשבות לתשובה נדבות מנדבת לבו ולא מתוך האהבה • וכתו כן את אשר יאהב ה' יוכיח היינו בלשון חסידים כאב את בן יראה (ב) ואם לא ישוב מדרכו הרע בו' • יגדל עונו ויכפל עשאו בו' • ר"ל שרעות שהם יעשה בזה שלא ישוב מתוך חרית

חית

לשונות

במכאוב ולא שב עד המוכיחו יגדל עונו ויכפל ענישו הלא תראה אם המלך מוסר מי את אשר חטא לו ולא יוסר יקשה מוסרו ויכבד עולו מאד וכתוב (ויקרא כ) ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם ונאמר (איוב לו) וחנפני לב ישימו אף לא ישמעו כי איסרם (ג) ואם לא ידע ולא יתבונן כי התללות מצאוהו מפני חטאיו אך יאמר כאשר אמרו הפלשתים (ש"א ו) כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו • בזאת יהיה קצף עליו מלפני ה' ויגדל עון הכת הזאת מהמאת הכת הראשונה • ע"כ כתוב בראשון על הכת הראשונה ויספתי ליסרה אתכם וכתוב אחרי כן על הכת האחרת הנזכרת (ויקרא כ) ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמוע לי וגו' כי כל כת האחרונה בפרשה קשה מן הראשונה ואחרי כן כתוב (שם) ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי והלכתי אף אני עמכם בקרי ואחרי כן כתוב (שם) ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי ופי' והלכתם עמי בקרי כי תאמרו מקרה הוא היה לנו (ד) ואם אין האיש מכיר מעבדיו ואיננו יודע כי יש בידו עון אשר חטא עליו לפשפש במעשיו ולחפש דרכיו כענין שנאמר (איכה ג) נחפשה דרכינו ונחקורה ואם העלם יעלים

בנפי יתה

הלכות • ויניע לו העונם ע"ז בפסלים • אחת על העצירה ע"מ • שניה בזה שלא שב מחמת הלכות • ע"ד • וכת השני' גם בהסוּספה אינם חוזרים והוא דומה למי שהמלך מוכיח אותו בסיורים ואע"כ אינו ליית להמלך הרי הוא כמורד ויגדל עונו • ולזאת כתב ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם • היינו שהחם' היסורים ה' עבור זה שלא השמעו לי • וכן חנפי לב ישימו אף לא יושעו כי חסרם ר"ל שהאף הוא בזה שלא ישמעו יעת היסורים: (ג) ואם לא ידע ולא יתבונן כו' • אך יאמר כאשר יאמרו הפלשתים כו' • ויגדל עון כת הזאת נחמדה הכת הראשונה ע"כ כתב בראשונה על כת הראשונה ויספתי ליסרה אתכם וכתב אחר כן על כת הנזכרת (היינו ואחר כן שלא שבע' יסורין) ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמוע לי • ור"ל דזה הכת הוא מכה אותה שלשה פעמים עד שתשוב כי חלל זה הכת יש תקנה חולי תשוב ע"י היסורים משא"כ הכת האחרון שאינם מאמינים אז נושא לו • לזאת אינו מוסרו עוד חלל נותן אותה חמת העצב והחזל כמו שנזכר • ועי' בזה הקודם בזה השער שכתב החסיד פ"י כאב את בנו ירלה • ר"ל את הכן אשר ירלה בו ואינו מוכיח את הבנים אשר נושא מהם וכתב כי כל כת האחרון בפרשה קשה מן הראשונה ר"ל כת הראשונה

שאינו חוזר מחמת היסורים והסוף עליו יסורים ע"ד • וכת השני' גם בהסוּספה אינם חוזרים אז עונת קשה משל ראשונה • וכ"ז שאינם לוקחים מוסר חבל מאמינים משא"כ כת האחרון שאינם מאמינים בהשגחה הוא יותר קשה מכולם כנ"ל • ואחרי כן כתוב ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי • זה קאי על הכת האחרון שאינם מאמינים שמיד ה' יהיה לו זלזול • הגם שכתב הראשונה נמי כתיב ואם תלכו עמי קרי • מ"מ קרי דכתיב באחרונה ע"כ הוא לשון מקרה • דבראשונה כתיב ולא תאבו לשמוע משמע שהוא מאמין חלל שאינו שומע • ולזאת כתב קרי מוקדם • משא"כ באחרונה לא נאמר לשמוע • חלל ואם באלה לא תוסרו • וגם חס"כ כחוב קרי • משמע שלא יוסרו מחמת שילכו בקרי • לכן קאמר לא תוסרו לי ר"ל שהיסורים באים משלי רק האמרו שהוא מקרה • אז והלכתי עמכם בחמת קרי היינו החמה של המקרה • שלא יוסף ליסר אותם בפרטיות רק שיהיו אותם חמת המקרה שהוא החמת העצב והחזל יפ' לסם חמה עזה • דהחזל של ישראל לא טוב הוא כמאחז"ל אין מזל לישראל דהא ע"פ החזל לא ה' לאברהם ראוי להוליד כלל רק הקב"ה הנביא אותו למעלה מן החזל • חס"כ כל עוד שיפלו חמת החזל מ"ו

שערי תשובה

יעלים עיניו ונאלו ונשאו רעיונו ולא חפרו דרכיו ולא ידעו מעשה ידיו ואשר עשו
אצבעותיו ויאמר לא חטאתי הטאתו כבהה מאד כמו שנאמר (ירמיה כ) הנני נשפט
אותך על אמרך לא חטאתי ונאמר (ישעיה כב) ותלהזהו מסביב ולא ידע ותבער בו ולא
ישם על לב ונאמר (משלי יט) אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יועץ לבו :

ותדע ותשכיל כי מוסר הקב"ה למופת האדם כי אם חטא איש לפניו ויעש הרע
בעיניו מוסר השם אליו (א) לשתי תועלת • הא' לכפר על חטאיו ולהעביר את עונו
כמ"ש (תהילים כה) ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאתי ובתחלואי הגוף אשר חלה השם
בו ירפאו חלי נפשו כי העון חלי הנפש כמ"ש (שם סא) רפאה נפשי כי חטאתי לך

ונאמר

בנפי יונה

רעה תהי' כי ח"ו עומדים במזל שלהם לכליון כנ"ל • וזה שאמר והלכתי עמכם בחמת קרי
היינו החמה של המקרה שהוא הטבע והמזל
כנ"ל • והנה היעדרות דש פירש בטוב את מחצ"ל
על הפסוק מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום
בט • וקאמר הנמרח מזמור לדוד קינה לדוד
מנע' ל' ותירץ מפני שאמר לו הקב"ה הנני
מקים לך רעה מתוך ביתך • סבר דילמא עבד
או ממזר דלא חייס כיון דחזי שהוא בנו וסתם
בן חייס על אבא • אמר מזמור • והיקבה הוא
ז"ל הא חינוח אס הי' אבשלום חס עליו אז
שפיר הי' מזמור לדוד • משא"כ עתה שהי'
בורח מפני אבשלום ואבשלום בכל ההשגדות
רודף אחריו להורגו ואזה סתמניות של בנו
שיהי' מקום ע"ז לדוד מזמור • והיך הוא ז"ל
דמלינו שהיסורים ממרקים עונות של אדם •
וכל זה כשהיסורים באים על האדם בהשגחה

מאה הקב"ה אז ממרקין עונותיו ע"ד אשר יאהב
יוכיח וכאז את בן ירמיה • משא"כ כשהיסורין
באים על האדם ח"ו מחמת שהקב"ה נתנו אותו
תחת מקרי הזמן והטבע והמזל • אז היסורים
סאלו אין ממרקין עונותיו כלל וסובל אותם והם
עונות • ומשי זה הי' דוד מפתח כשאמר לו
שיקום לו רעה מתוך ביתו דלמא הרעה תהי' ע"י
עבד או ממזר אשר סתם עבד או ממזר אינו חס על
פי טבע • וא"כ תלילה היסורים הטבע והמקרה
בהשגחה • רק שיתן אותו תחת הטבע והמקרה
ויסבול אותם ונס עונות לא יכפר • אכן כיון דחזי
פגמו הוא וסתם בן חייס על אביו על פי הטבע
וזה הבן לא חייס עליו ע"כ אלו היסורים שלא

עפ"י הטבע והמזל רק בהשגחה ולמעלה מן הטבע
וימרקו לו עונותיו לזאת מזמור לדוד : (ד) ואם
אין האים מכיר מעבדיו כו' ר"ל שאיני מכיר מעשיו
הרעים • וזהו כח אחרת שמאמין בהשגחה שמה
לא דרך מקרה אכן אינו שז מחמת שאינו יודע
שהט"ל • על זה הכת באים היסורים כדי שיפספס
במעשיו • ואם העלים יעלים עיניו כו' ויאמר לא
חטאתי ע"ז הי' נשפט על אחרו לא חטאתי • והיינו
מלבד החטא יענש על אחרו לא חטאתי כו' :

לשתי תועלת בא לכפר על חטאיו כו' והשנית
להזכירו ולהשיבו מדרכיו הרעים כו' הנס
מחוך דברי החסיד שנקט תחילה לכפר ע"כ מיירי
שהוא זוכר ועושה תשובה אע"כ באים היסורים
עליו כדי לכפר וע"כ מיירי בעצירות שהשגחה
הולה ויסורים ממרקין • דאל"כ עדיין לכפר למס
לי והא בהשגחה הוא מתכפר • והא שכתב שנית
להזכירו ולהשיבו מדרכיו באים שמיירי מאלו החטאים
שהשגחה הולה יקשה עדיין אס יזכירו וישוב מ"מ
לא יתכפר לו בלא יסורין אע"כ הסיפא מיירי
בהעלאם שהתשובה מכפרת • וא"כ יקשה לן דרישא
מיירי מחטאים שהשגחה הולה ויסורין מכפר והסיפא
מיירי בהעלאם שהשגחה מכפרת יותר הל"ל מתחלה
התועלת כדי להזכירו ולהשיבו • והשנית לכפר עליו
דבזה הוי השני התועלת בענין אחר ואפשר דנקט
התועלת של הזכירו כסיפא דמיירי בהעלאם שהשגחה
מכפרת בלא יסורין מ"מ כל עוד שלא זכר לשוב
אז באין עליו היסורים להזכירו אע"כ שהשגחה אינם
חמורים כ"כ כנ"ל • אכן היותר נראה כוונת החסיד
בזה דבשני תועלת מיירי בעונות שהשגחה מכפרת
בלא יסורין ויסורין איהם באים לר"ת אותה להיות

כאשר

שערי תשובה

ונאמר (ישעיה לג) ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון • והשנית להזכירו ולהשיבו מדרכיו הרעים כמ"ש (צפניה ג) אך תראי אותי הקחי מוסר • ואם לא קבל המוסר ולא נחת מפני תוכחתו ולא מל ערלת לבבו אוי לו ואוי לנפשו כי סבל יסורין ונשא את עונו ולא נרצה עונו אבל נכפל ענשו כאשר בארנו :

וכאשר יקבל האדם את מוסר השם וישיב דרכיו ומעלליו ראוי לו שישמח ביסוריו לפי שהועילוהו תועלות נשגבות ויש לו להודות לשם יתעלה עליהם כמו על שאר התצלחות (א) שנאמר (תהילים קסו) כום ישועות אשא ובשם ה' אקרא ונאמר שם צרה ויגון

כנפי יונה

כאשר אם לא חטא ע"י בשער הראשון חטא מ"ב שכתב החסיד שז שחטרה התשובה לר"ך עדיין להספיק אל השם להיות כאשר לא חטא ע"י"ש וזה שכתב החסיד בלשנו ה' לכפר על חטאיו ולהעביר את עונו • היינו להעביר העון כאלו לא חטא וע"ז הביא הכתוב ראה עני ועמלי ושא לכל חטאיו ולא באמר ושא להחטאיו אלא לכל חטאיו היינו סיה' נמחל החטא מכל וכל וכלו לא חטאיו כנ"ל :

ד' (א) שנאמר כום ישועות אשא ובשם ה' אקרא ונאמר לרה ויגון אמלא ובשם ה' אקרא • ר"ל כמו כום ישועות אשא שאני בשם ה' אקרא • כמו כן בשלש ויגון אמלא ה"ל ובשם ה' אקרא היינו שאני שמח בסיסורין כמו על שאר הצלחות וישיועות ולכן קאמר גבי לרה נמי קאמר שם ה' שהוא רחמים כמו ה' גבי ישועות • והנה מפורש בשפר ק"י העני ברוך העצב וז"ל ודע כי מי שעיניו צער לו ואינו חוקר לכל הצלחות הוא אשר ידמה לו שפע הצרכה ועושה הצליחות והפכה לרע מוחלט כמו העושר והגדולה והשלום יקראו בפי ההמון צרכה ושלום והמוסר יקראו קללה אמנם אחר ההקירה האמתית בהשקף על מעשי צ"ח ומונהגיהם ופעולתם תמלא שיתכן היות הצרכה לרעה תכליתית והקללה תכלית טוב ויתכן להיות פעולה שחיהן שזה מלך מקבליהן הלא תראה שאל השלום והגדולה ושבע המושל נחמים בידי לדיק וחכם אשר יוכל לכלכל אותם בלדק ומשפט אז הם צרכה באמת כי הוא לא יתנאה בשם ולא יקיל אותה יתרה על הצרכה רק יסחרם מוסר ויהי' ויתרן בממונו ללדק ואז עוב לו בזה ובבא אבל אם הגדולה והממשלה נחמים צ"ד רשע לקללה תחשב לו כי בשם תהי' לאל ידו לנשק כל תאוותיו וכל פירות לבו הרע ולא יבצר

ממנו כל רשע וכל זדון וצוה יכרה זכרו מן העולם כמו שפס' כ"ג והמן ודומיהם ש"י גדולתם הרעו לעשות והי' אחריתם עדי אויב ולהפך גדלות והשפלות אם יחולו על לדיק וגר לבב כמו ר"ח צ"ד והילל ור"א צ"פ שפעלו והכירו טובה לעצמם ולאחרים והשליחו אחריהם צרכה בקרב הארץ לא יתכן גדולתם בשם קללה כי הם צעמם לא חמדו עושר כי אם עשיתי משפט וטוב צעולם ולזכות את הצרכה נמלא שאין הצרכה צרכה באמת ואין הקללה קללה באמת רק הכל הוא לפי המקבץ והוא מאמר מדרש צ"ד מכה באיזמל ומרפה ברטי' אבל הקצ"ה בזה שהוא מכה הוא מרפה כלומר שאין הטוב והרע מלד השפע והמוסר בא מלד המנהג שנוהגין בשם מקבליהן נמלא שלפנימם מרפא הקצ"ה את זה בזה שפכה צו את הצרכה ומעשה אל יקשה לך מה שהקצ"ה ויתן טובה וצרכה לרשעים כי יקללה ואכזרין הוא לו כזכר • והוא שאמר הכתוב ומשלים לשונאיו אל פניו להאבדו פ' לפי רע מנהגם וזדון לבם צוודחי לקללה תהי' להם שפעת הטוב ולא לצרכה ובמו שאיחול' ארורים הרשעים שמהפכין מדה"ל לדין • והוא הכל כאשר לך כו' שכל הדברים תלוים במו שישיגם אם טוב ואם רע ולכן אל תחמה אם תראה מקרה אחד ללדיק ולרשע כמו דוד שזכה בהמ"ק ומלך מ' שנה וג"ו החריבו ומלך מ' שנה כ"א חביט בפעולתם שפעלו כל אחד במלכותם ובגדולתם לא יקשה לך כלום כי תראה שגדולת דוד ה' באמת לטוב לו כי טוב עשה בתוך עמיו וגדולת כ"ל ה' לבדו ולהפך • זכרו מחמת שמי ה' כי ע"י גדולתו לא היתה רעה אשר שגבה ממנו ומילא סאתו והי' אחריתו להכרית כנ"ל עכ"ל ופס' ועתה דע לך איך שישמח בסיורין שכתב החסיד כנ"ל :

ואמר

זיגן אמצא ובשם ה' אקרא (ב) ואמרו ז"ל בספרי ר"א בן יעקב אומר כל זמן שהאדם שרוי בשלוח אין מתכפר לו מעונותיו כלום וע"י היסורין הוא מתרצה למקום שנאמר (משלי ג) כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה פ"י כאב את בן כן ירצה ה' את אשר הוכיח וקבל מוסרו וכדרך שהאב ירצה את בנו אחר התוכחות ויש לפרש עוד וכאב יוכיח את הבן אשר ירצה בו וואינו מוכיח את הבנים אשר נושא מהם וידע שלא יועילום התוכחות ונאמר על האנשים שאינם מכירים טובות התוכחות ותועלתם (הושע ו) ואנכי אפרס והמה דברו עלי כובים ונאמר (שם) ואני יסרתי חוקתי ודעותם ואלי יחשבו רע ונאמר (שם יא) ואנכי תרגלתי לאפרים חסם על זרעותי ולא ידעו כי רפאתים :

ה ויש על הבוטח בשם להוחיל במעוף צוקתו (א) כי יהיה החושך סבת האורה כמ"ש (מכה ו) אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך ה' אור לי ונאמר ז"ל אלמלא נפלתי לא קמתי אלמלא ישבתי בחשך לא היה אור לי (ב) וכל איש ואיש ביום צר לו יתן לבו להבין ולהתענות עם התשובה והתפלה כמו שהציבור חייבים לצום ולהתענות בעת צרתם כאשר תקנו חכמינו ז"ל וזה צום נבחר ויום רצון וכאשר יבא מוסר הש"י על האיש אשר הוא זך וישר יהיה לנסיון להגיד שכרו רעולם הבא כמ"ש (דברים ח) למען ענותך ולמען נסותך להטיבך באחריתך ואמרו ז"ל פשפש במעשיו בעת צרתו וחפש וחקר ולא מצא חטא בידו הן הן יסורין של אהבה :

ומענין

כנפי יונה

(ב) ואמרו ז"ל בספרי ר"א בן יעקב אומר כל זמן שהאדם שרוי בשלוח אין מתכפר לו מעונותיו כלום וע"י יסוריו הוא מתרצה למקום שנאמר כאב את בן ירצה כו' ויש לפרש עוד וכאב יוכיח כו' כ"ל דכוננו החסיד בשני הפירושים אלו המה האדם לדברי ר"א בן יעקב שאמר שני דברים כל זמן שהאדם שרוי בשלוח אין מתכפר לו מעונותיו והיינו ר"ל שאינו מתרצה ע"י התשובה להיות כמו קודם החטא ועוד קאמר ע"י היסורין הוא מתרצה למקום והביא המקרא כו' את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה פ"י שהאב ירצה את בנו אחרי התוכחות ולזה הפירש מוכיח הוא שאמר שע"י היסורין מתרצה למקום ויש לפרש עוד וכאב יוכיח את הבן אשר ירצה בו וכן הנקטנו אינו מוכיח א"כ לזה הפירוש מוכיח שפיר כל עוד שהאדם שרוי בשלוח אין מתכפר לו דהאין אין לדיק שלא יתעל וא"כ אפי' עשה תשובה ונתכפר לו מ"מ כל עוד שהוא בשלוח ע"כ אלל הקב"ה הוא בן גואל לנפשו מוסרו כ"ל :

ה (א) כי יחי' החושך סבת האור פ"י ר"ל מחמת שאינו מקבל החושך עו"ז ה'

ף (א) ומענין הדרך הזה אשר זכרנו התשובה ביום המות בראות החוטא כי (ב) בלתי אליו הרעה ואברה תקותו כמ"ש (פסלי יא) במות אדם רשע תאבד תקוה • והוא מתורה בעת ההיא ושב אל ה' בלב שלם • וגם התשובה ההיא מועירה • אע"פ שאינה משנת לתשובת השם בעוצם תוכו כאשר הקדמנו בשער הראשון :

ץ הדרך השני (א) כאשר יבואו ימי הזקנה והגיעו ימי השיבה ויכל כחו וימעט וישח יצרו גם יכור קצו כי קרוב הוא ויבין לאחריתו וישוב אל השם וירחמנו • ואשר איננו חוזר בתשובה בבוא ימי הזקנה יכפל ענישו ורבה משטמה עליו כמו שאמרו ז"ל שלשה

בנפי יונה

דכסה • נ"ל משום דכשהוא מהעורר לשוב מתוך הצרות יכול להשיג התשובה בכל אופני הפרטים בחרטה ובעזיבה ובהתבוננת ענייני התשובה שמצוא בשער הראשון • משא"כ זה שאינו מתוודה אלא בעת מותו ומחמת שאבדה תקוהו שלא יח' עוד ולא לא שיך השובה אלא בחרטה על מה שעשה אבל עזיבה על להבא לא שיך כאן כיון שאינו מיחל עוד לחיות וא"כ אין התשובה בשלמות אפי"ה כל עוד שמתודס ושכ בכל לבו אל ה' ועושה בכל יכולתו חס שיכול לעשות ולהתחרט בלב שלם תשובתו מועילה לו אעפ"י שאינו משנת לתשובתו בעולם תשובתו :

ף (א) כאשר יבואו ימי הזיקה כו' וישב אל ה' וירחמנו • הנה כבר כתב החסיד שהתשובה אפי" ביום המות אשר שם ודאי חס כמו ישח יצרו א"כ כ"ש לעת הזיקה שיעיל • ועוד השינוי לשון של החסיד דעל התשובה ביום המות כתב מועילה ועל עת זקנה כתב וישב אל ה' וירחמנו • והיינו שהתשוב' לעת זקנה יכול להיות בחרטה ובעזיבה ואעפ"י שאינו בכחו כלא כן עתה וגם שח יצרו מ"מ פרטי התשובה יכול לקיים ואעפ"י שאינו מקיים באיכותם מ"מ מקיים בזמניהם ועי' בשער הראשון אות ט' שכתב מדרגות רבות לתשובה ולפי המדרגות יתקרב אדם אל הקב"ה • אמנם לכל תשובה תמצא פליטה אך לא תעשה כפס עוהר שלם ללא הכוונות כלא ה' כו' אשרי איש ירא את ה' בעוידו איש ב' בימי צמרתו צעוד כמו עליו ויתגבר על יצרו אכן כל תשובה מועילה שנאמר תשוב אינש עד דבא ואח"כ עד דכדוה של נפש עיי"ש • ולזה דיקדק כאן החסיד בלשונות שונות נבי מתוך הצרות שיכול להיות התשובה באיכותם וזמניהם כתב ית' לרצון לפניו ויאשכז לבם והתשובה ביום המות כתב היא מועילה ולעת זקנה

כתב

לבו להבין כו' ויהי' להחיות זה התענית והתשובה והתפלה לרצון שיתרצה לקונו • ולהזך וסיגר יס' לי זה להגדיל שכרו :

ף (א) ומענין הדרך הזה אשר זכרנו התשובה ביום המות כו' ר"ל מענין התשובה שש ממחמת הצרות שחלים עליו שזכר הוא מענין זה התשובה ביום לרת המות כראות חוטא כי בלתי אליו הרעה והנה בלוח שאחר זה כתב החסיד לתשובה בימי שיבה שחס כמו ישח יצרו אעפ"כ התשובה מועילה ואם אינו חוזר בימי הזיקה כפל עונשו כו' וא"כ הו' להחסיד להקדים האות האחרון קודם לזה ולא שמוענין אעפ"י שלא שכ בימי זיקה וכפל עונו • בכל זאת התשובה ביום המות מועילה • אכן הקדים החסיד יום המות לפני ימי הזיקה לסמוך לזה היינו לרות המות הוא מעין הצרות שזכר מתחילה בלוחותיה הקודמים (ב) בלתי אליו הרעה ואבדה תקותו כמ"ש במות אדם רשע • תאבד תקוה הנה כפל החסיד בלשונות בלתי אליו הרעה היינו הצרות ויסרו המות ואבד תקותו • היינו שאינו מיחל שניצל מזה מן המות וכמ"ש בלוח הקודם ויש על הכוונת בשם לחול במשקל וקוהו • אבל מי שאינו בעוה בשם בודדי אינו מיחל ואבד תקוה ממנו ולזה הביא הכתוב במות אדם רשע תאבד תקוה • ר"ל כשהשע נקט למות אז אבד ממנו תקוהו שאינו מיחל לשום רפואה ואינו מיחל לה' בכל זאת אפי' מי שהוא בזה המדרגה והוא שכ בעת מותו בלב שלום תשובתו מועילה לו • ואעפ"י שאינו משנת לתשובה בעולם חומו שהקדמנו בשער הראשון הנה כאן כתב החסיד אעפ"י שאינו משנת לתשובה כו' ובני השכ מתוך הצרות שכתב בלוח ה' אדרבה כתב ומחשדי שהוא מקבל התשובה מתוך הארע ויהי' לרצון לפניו ואהבם

שלשה הקב"ה שונאן דל גאה ועשיר מבחש וזקן מנאף (ג) ונאמר (הושע ז) אכלו זרים כרו והוא לא ידע גם שיבה זרקה בו והוא לא ידע וזמן התימה והפליאה כי יעמוד האדם בחצי ימיו ורואה כי הימים הולכים ורלים ויחל הריסות הבנין ויחסר המזג בטבעו ותראה בו היבשות * בענין שנאמר (תהלים קב) ימי כצל נטוי ואני כעשב איבש אך מה מראות עיניו ומהשכל לבבו ולא יראה כי נוסע הוא אל המקום מקום בית עולמו הולך ונסוע יומם ולילה :

ח ויש אנשים (א) רבים ימנע מהם אור התשובה כי הם זכאים וטהורים בעיניהם ולא יתעשתו על תיקון מעשיהם כי ידמו בנפשם שהם מתוקנים והם חטאים לה' מאד הלא כתוב (קהלת ז) כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא והאנשים ההם מאשר הם בוים לדבר עונות לא ירגישו ולא יבינו למו (ג) או הורע עליהם הפארתם ונשכח כלבם אחריכין והנם כמו החולה "א"ינו מרגיש בחליו ולא יחשוב על הרפואה ויכבר חליו תמיד עד אשר לא יוכל להרפא (ט) ולפעמים תהי' לסיבה לזאת מקוצר

בנפי יונה

חטאני : (ב) הו' הודע אליהם חטאיהם ונשכח מלכם אח"כ כו' . ר"ל זה סיבה שני' להחזיק ח"ע לזכאי ולעבור . אחרי שינכח שחטא גם זה בכלל צוים לדברי העונות דכל עוד שה' העין חמור בעיניו איך ה' סוכה וכדכתיב וחתאתי נגדי תמיד כמ"ס החסיד בשער הראשון אות מ"ח . ויותר הגדל עונו בזה שסוכה שכתבד אליו חולת הנפש עד אשר לא יוכל להרפא כמו החולה שאינו מרגיש בחליו היינו ע"י שאינו מרגיש הוא סוכה ולא יחשוב על הרפואה כנ"ל : (ג) ולפעמים הוא סיבה לזאת מקוצר בינתם ר"ל מחמת שאין להם בינה להבין שחטא וכחב ע"ז החסיד כי לא יבואו לדרוש אליהם כו' ר"ל זהו נתינת עטם על שלא ידעו שחטאו וגם הוא הנומנת החטא כי דעת דרכיו לא יחפזון כמ"ס לא יאבד לך הוכיח לו אל חכמים לא יולך ר"ל בזה שאינו הולך אל החכמים ע"כ לא יאבד הוכחה דכל עוד שה' אוהב ה' הולך לחכמים לישמע ולידע דרכי ה' אלא דעת דרכיו לא יחפזון והנה אמחז"ל שיפסח ולא מלא יתלה בציפול חורב ורבים מקשים בזה איך קאמר שיפסח ולא מלא כל עוד שיתלה בציפול חורב ואין לנו עון גדול יותר מציפול חורב דהא פוטר מים ראשית מדון ראשית דינו של אדם עד"ת וסגפתי דר"ל שיפסח ולא מלא יכול להיות שהוא לומד תמיד מ"מ יתלה בציפול חורב היינו שלא למד כל הדינים לכן אינו יודע שחטא . דאלו למד ה' יודע כמה דיקדוקו וחלוקי מוקלה בשבת כמה דיקדוקי שארי מצות בפסוקי ודיקדוקי ועוד

כחב וירחמנו וסינו כל אחת לפי מדרגתה כנ"ל : (ב) ונאמר גם סיבה זרקה בו והוא לא ידע וזמן התימה והפליאה כי יעמוד האדם בחצי ימיו ורואה כי הימים הולכים ורלים כו' נראה שכונת החסיד לפרש בזה הכתוב אכלו זרים כחו והוא לא ידע . זה קאי על חצי ימיו אשר רואה כי החל הריסות הבנין ויחסר המזג והוא לא ידע גם סיבה זרקה בו והוא לא ידע היינו איך מה עיניו מראות כי נוסע הוא אל המקום מקום בית עולם הולך ונסוע יומם ולילה וכן כתוב טוב יום המות מיום הולדו היינו מיום הולדו מתחיל יום המות כי נוסע והולך אל המקום יום ולילה וכן אמחז"ל במדרש החיים מחכים למות ומחכים לחיות וזהו טוב יום המות מיום הולדו :

י ויש אנשים רבים ימנע מהם אור התשובה כו' כי ידמו בנפשם שהם מתוקנים . והם חטאים לשם מאוד ר"ל בזה גופה שמדמים שהמה זכאים וטהורים המה מוסיפים על חטאיהם ונעשים חטאים לשם מאוד וכמ"ס בראות ב' ויאמר לא חטאתי כבדה כמ"ס הכני נשפט אישך על אמרך לא חטאתי והכני הכתוב כי אדם אין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא . והאנשים ההם מאשר הם צוים לדברי העונות ולא ירגישו ולא יבינו למו . ר"ל אחרי אשר אין לדיק בארץ שלא יחטא ואיך לא ידמו בנפשם שהמה זכאים הם (א) שמבינים לדברי העונות וזהם אותם בעקבת לומר שאין זה חטא כלל לזאת סוברים ואומרים לא

מקוצר בינתם כי רא יבואו לדרוש אלהים ודעת דרכיו לא יחפיוצו על כן לא ישקדו על דלתות חכמים ותלמידים כענין שנאמר (משלי טו) לא יאהב לץ הוכיח לו אל חכמים לא ילך :

ט (א) והנה אנשים צדיקים וישרים בלבבותם שאגה להם כלביא תמיד במחשבותם וינהמו על חטאתם כנהמת ים ועל אשר קצור קצרה ידם מעבודת השם כי על זה יפשע גבר והרבה אשמה כמו על עבירות החמורות כענין שאמרו רז"ל ויתר הקב"ה על גילוי עריות ועל שפיכת דמים ולא ויתר לעון ביטול תורה אף כי מלאו רע האנשים אשר עיקר מחשבותיהם ומעשיהם על חפצי גופם והבלי זמנם ובסוד היראה אל תבא נפשם ולהשתנות כליותם עליה אל תחד כבודם במשכיות לבבם וחדרם ומשכיותם לעיתים מזומנים ולא יתנו חלק לתורה בעסקיהם ומקרב לבם אבד חשבון על נפשם כי גוי אובר עצות המה וכמה הם במדריגה התחתונה וארז"ל בן ששים שנה לזקנה בן שבעים לשיבה בן שמונים לגבורה בן תשעים לשוח בן מאה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם והיתה כונתם ז"ל בדברים האלה להזהיר על התשובה ושיחשוב האדם על קצו בהגיע לימי הזקנה אם לא זכה לעשות כן בימי בחורותיו ואחרי כי קרוב לבוא עתו יעזוב חפצי הגוף ותאותיו ויתקן נפשו ובהגיע לימי השיבה יוסף לגרש מלבו ענין העולם (ב) ולפי מיעוט השנים הבאות יעמיש בעסק העולם ויתחרר תמיד

כנפי יונה

יש כמה דברים שהמה נראים קלים אכן המה חמורות כחמורות כגון כל הכועס כאלו עובד ע"ז - כל המתנאה כאלו עובד ע"ז - כל המעלים עוינו מן הלקה כאלו עובד ע"ז כלבין פני חבירו כאלו עובד דמים - העומד במטה שאים ואשתו ישימ עלי' כאלו בא על א"א - וכה"ג הרבה חסדי חז"ל שהמה כחמורות ושמעתי פירש הכתוב אמרתי אספרה כמו הנה דור צדק בנדו - דר"ל לספור כל כמו שאמרו חז"ל כמו ע"ז וכמו ש"ד כמו בא על א"א ושאר כמוהם יהי דור צדק בנדו - והוא אסמכתא נאה :

י (א) והנה אנשים לדיקים וישרים בלבבותם שאגה להם כלביא תמיד במחשבותם - וינהמו על חטאתם כנהמת ים על אשר קצור קצרה ידם מעבודת השם כי ר"ל שעל שני דברים המה תמיד מלגטרים על חטאותם ועוד על שקלרו בעבודה היינו שצטלו מת"ת ולא קיימו והגית זה יומם וילילה - וזה עבירה חמורה יותר מכמו על עבירות החמורות כענין שאמרו ויתר הקב"ה לעון גילוי עריות וש"ד ולא ויתר לעון ביטול תורה אלמא שעון ביטול תורה חמורה יותר מעבירות חמורות אחרי שלא ויתר על ביטול תורה - וכתב החסיד אף כי מלאו

תמיד להתבונן ביראת השם ולחשוב עם נפשו ולתקן מדותיו ולבקש תורה ומצות ומה שאמרו בן תשעים לשוח הוא מלשון (תהילים קב) ישפוך שיהו (בראשית כד) לשוח בשדה כמו שפירשו ו"ל יצחק תיקן תפלת המנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה כי אחרי שהגיע לתשעים ראוי לו להיות כל עסקו בתפלות ובתהילות השם ולשוח בנפלאותיו ודבר שלמה ע"ה בענין ימי הזקנה שלא יתעצל אדם בהם בעבודת השי' (קהלת יא) בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים המשיל ימי הילדות והשחרות לבקר ימי הזקנה לערב והזרע דרך משל לבנים ותלמידים כמו שאמרו"ל נשא אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו העמיד תלמידים בילדותו יעמוד תלמידים בזקנותו כי אולי יצליחו בני הזקנים בתורה ובמצות מכני הנעורים וכן התלמידים אשר יעביר בזקנותו אולי יצליחו כן הראשונים או יהיו כאחד טובים • אחרי בן אביר (שם) ובתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש פ' חזר לדבר על ימי הזקנה שהמשיל אותם לערב ומפני כי הזקן לא יטעם את אשר יאכל ואת אשר ישתה כדברי ברדילי הגלעדי אמר כי יש לו לזקן ריהנות במאור השמש ואל תקצר נפשו עליו כי קוצר הנפש מונע את האדם מכלת

בנפי יונה

רוב עוניך ואם תוכל שאת כוזה עול התשובה • הלא כאשר אצדת עולמך המיועדת לעו"כ כן תרצה עשה לאצד גם יתר שנותיך בעולם הזה ותהי' קרה מכאן וקרה מכאן וכאשר אצדת אצדת • הלא מעט ימיך חדול מן התשובה ושמור נפשך למלוא מרגוע במעט ימיך כל עוד חיך אכל ושעה ויטב לך ואשר תמלא לעשות כדחק עשה ואל תבזבז ימיך בזהב ותהו בהשתדלות עו"כ כי השג לא תשיגו עוד ועונותיך על עולמותיך יחי' נרשמים וזהו עד כאן דברי ה"ה"ר שחאמר לו בילדותו בדמותו האמיתי שמה צחור כו' מכאן ואילך דברי ה"ה"ר כלומר שה"ה"ר צעלנו מתחשק ומדבר דברי ה"ה"ר להגדיל בעיניו דרכי התשובה ולהרחיקו ממנה במאמר ודע כי על כל אלה כו' וכבר מלתו אמורה ב' בעל העקיד' שה"ה"ר מתלבש פעמים בדמות ילד"ט ובפעמותיו יטעון עמו והראשון הי' עשו שאמר הנה אנכי הולך למות שזהו עשה המביא את האדם לדרך העו"ב ומסיים עולת זו הטענה ולמה זה לי בצורה עכ"ל ושפ"י • והחסיד ז"ל בקיר דבריו שולל כל דברי ה"ה"ר הרע בזה ולפי מיעוט השנים הבאות ימיעט בעסק העולם כו' ולבקש תורה ומצות • ומה שאמרו בן חשעים לשוח כו' פ' והיינו שזה ידחה את עול ה"ה"ר הרע לנמור בהצל העולם שנותיו כו"ל וכן יכוון עוד

כל אלה יצוהו האלהים במשפט • ואמר רב הונא עד כאן דברי ה"ה"ר מכאן ואילך דברי ה"ה"ר ולכאורה הוא פלאי שיהי' שני הפכים נאמרים בפעם אחד • אבל דע כי הקב"ה ברא בזה"ט וילד"ר וקצת זמן לכל א' כי מעט גיוח מבטן עד כלות ימי העלי' הוא זמן שליטת ה"ה"ר בזה"ט מחמת רחומת הילדות ואז יפנה אותו אכן בבוא עת הירידה בראות האדם ימיו הולכים ודלים וימי הרעה הולכים הולך וקרוב אז יתבונן על דרכיו ויפקח עיניו על איבוד ימי עולמותיו אשר הלכו בלי חמדה ואז ימלא ה"ה"ר מסלול ודרך ליכנס בלבו להוכיח על פניו ולשבר את לבו הזונה לאמר מה לך נרדס ועד מתי לא הסור הבגדים הלוואים מעליך הלא המות מרחק נד פניך עוד מעט ואילך • וככה יוס יוס יביע אומר דבריו בחוכמות מנולה ואז חין מקום לילד"ר עוד לפחותו כפעם בפעם כי לא יאבה לו ולא ישמע אליו לכן יתחכם ה"ה"ר להסתקט ולהתלבש בתכונת ה"ה"ר • בראותו שהאדם מתחרט על מעשיו ומסבים בלבו לשזב אל ה' אז בא אליו בדמות ילד"ט ומפחידו ומיחלו בהגדיל עונשו מאד על חטאיו עד אשר לא יספיקו צידו לעשות תשובה וכה יאמר לו בן אדם האם דבר קטן יקל צעירך דרך תשובה היספיקו מעט ימיך לעשותך בהם תשובה כראוי על

שערי תשובה

ממלכת שמים (ג) ויערב לו האור כאשר יעריכנו לעומת ימי החושך הבאים כאשר יזכירו במקרא אשר למטה מזה (שם) כי שנים הרבה יחיה האדם בכולם ישמח ויזכור את ימי החושך כי הרבה יהיו כל שבא הבל פירש גם כי יזקין האדם מאד אל יהיה על עצמו למשא אך בכל שנותיו ישמח למען לא יאבד אחת משנותיו ולא ישוב מעבודת הבורא ויזכור ימי החושך כי הרבה יהיו ואז לא יוכל לעבוד עבודה כענין שנאמר (תהלים ו) בשאול מי יודה לך והצדיקים מתגברים בזקנותם ואזרו חיל ויחליפו כח לעבודת השם כמו שאמר ר"ל תלמידו חכמים כל זמן שמוקינן חכמה נתוספת בהם ונאמר (שם צג) עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו והזכיר למעלה (שם) צדיק כתמר יפרח וגו' שתולים בבית ה' וגו' כי הצדיקים שתולים בבית ה' מנעוריהם וגדלים בבתי מדרשות מבחוריהם כתמר שיפיר וקארו שגדל בלבנון • וכן אמר ר"ל שתולים בבית ה' אלו התינוקות על דרך מה שכתוב (שם קמד) אשר בנינו כנפיעים מגדלים בנעוריהם • ואמר אח"כ בדבר הזה אינם נמשלים לאילנות כי האילנות בהזקנים לא יתנו חילם והצדיקים ינובון בשיבה • עוד אמר דהמע"ה (שם עא) וגם עד זקנה ושיבה אלהים אל תעובני עד אניד זרועך לדור לכל יבוא גבורתך :

י דרך השלישי כאשר ישמע מוסר החכמים והמוכיחים יקשיב וישמע ויכנע ויחזור בתשובה ויקבל בלבו כל דברי התוכחות ושלא יגרע דבר מדבריהם (א) והנה האיש הזה ברנע קטן יצא מאפילה לאור גדול כי את אשר יאזין ויסכים ולבבו יבין ושב ויקבל ביום שמעו דברי המוכיח ויקיים עליו להיות עושה ככל אשר יורוהו תופשי התורה מן היום ההוא ומעלה להזהר כאשר יזהירוהו יודעי בינה לעיתים עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר ומעת אשר קבל כזאת במחשבתו וגמר עליו ככה בלבבו קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצות והמוסרים ואשרי כי צדק נפשו בשעה קלה • וכן אמר ר"ל (שמות יג) וילכו ויעשו בני ישראל וכי מיר עשו והלא לא עשו עד ייד לחדש אלא כיון שקבלו עליהם לעשות

כנפי יונה

דבריו בזה כנ"ל : (ג) ויערב לו האור כאשר יעריכנו לעומת ימי החושך כו' • ר"ל אם יהיה לו מניעה מחמת קילת נפשו • אזי יתאזר ויתעורר כח נפשו בזה שיעריך לפניו ימי החושך ואז יערב לו האור • ופי' הוא ז"ל המקרא כי שנים הרבה יחי' האדם היינו שיה' זקן ממנו כל יחי' ע"ל ולא יהי' משא על עצמו רק בכולם ישמח כו' • ר"ל היינו בכל ימיו ישמח אפי' בימי הזקנה ישמח ולא יאבד אחת משנותיו ור"ל אך יהי' שמה בימי הזקנה אחרי שכלים ימיו ע"ז מסיק הכתוב ויזכור ימי החושך כי יהי' ימי החושך ואז לא יוכל לעבוד עבודה ועי"כ יתאזר להחזק לעבוד ה' כנ"ל :

והמוסרים כי צי"ח קלת לדברי החסיד זה ידוע אשר מעט אור דוחה חושך הרבה שאם יכנס צניח מלא אופל נר קטן ידחה את החושך מהצניח והוא וכמו כן כשקבל על לבבו בלב שלם לשמוע דברי התוכחות והמוסרים אז ידחה מלבו החושך • וצ"ח רגע קטן ילא מאפלה לאור גדול • ונהפך חוכך לאיש אחר • כי מקודם ה' איש אשר לא ישמע לקול תוכחות והי' בכלל לא יאהב לך הוכיח לו אל חכמים לא ילך כמ"ס בזה ח' ועתה הוא שומע תוכחות וצדק חכמים תלין • ומעתה שקבל זאת במחשבתו וגומר בלבו אז קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצות (ור"ל זכות בזה שיזכה לתשובה ואז יהי' לי' שכר על כל המצות עי' בזה מ"א בשער הראשון שכתב כי אמרו רז"ל עבירה מכבדה מלוה • ועתה הסבוכה יתכפרו העוונות ותתעורר זכות המלוה ויחיר נר עי"ס) והביא רא' שנאמר וילט

י (א) והנה האיש הזה ברנע קטן ילא מאפילה לאור גדול כי את אשר יאזין כו' • ונהפך לאיש אחר ומעת אשר קבל כזאת במחשבתו וגומר עליו בלבבו קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצות

לעשות מעלה עליהם הכתוב כאלו עשו מיד (ב) ואמר באבות דר' נתן כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת שנאמר (שם לד) נעשה ונשמע ביאור הדבר כי האיש אשר קבל על נפשו בלב נאמן לשמור ולעשות על פי התורה אשר יורהו ועל המשפט אשר יאמרו לו היושבים במשפט יש בידו מן היום הזה שכן על כל המצות על אשר שמעה אונן מדברי התורה והבין להם ועל הרברים אשר לא גלו אונן עליהם עדנה וצדק לבש וקנה זכות על הנגלות אליו ועל כל הנעלם מעיניו ואחרי זאת יום יום ידרוש וישקוד על דלתות מוכיחיו וישיביל מכל מלמדיו ונמצא האיש הזה מעשיו מרובין מחכמתו כי לא ידע את הדבר והנה שכרו אתו עליו וכענין מה שאמרו ישראל בסיני נעשה ונשמע שהקדימו קבלת המעשה על נפשם לפני השמיעה ובענין אחר לא יתכן שיהיו מעשה האדם מרובין כמה שהוא יודע :

יא (א) ואשר לא יתעורר לקול המוכיחים יכפל עונו כי הזהירוהו והקשה את לבו ולא נזהר כמ"ש (משלי יז) תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה אך מרי יבקש רע ומלאך אכזרי ישולך בו פי האיש הרע לא יכנע לקול המוכיחים אך יבקש דהמרות ותחת כי לא נחת מדברי המלאך המוכיח מלאך אכזרי ישולח בו מדה כנגד מדה כי המוכיחים נקראים מלאכים שנאמר (יה ב יז) ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובזוים דבריו ומתעתעים בנביאיו ועוד אמר שלמה ע"ה (משלי י"ז) מוסר רע לעוזב אורח שונא תוכחת ימות פי' אמת כי ראוי מוסר

בנפי יונה

האמור דבריו דמעשה לריך מחשבה - דסוף מעשה מחשבה תחלה - וגם המחשבה לריך להמעשה וזה בלא זה לא טוב - והיינו כשיעשה מזל ולא יחשוב עלי' כלל רק יעשה אותה דרך מקרה והזדמנות - וכמו אנשים מלומדים שהוכיח הצי"ע ע"כ אמרו בסיני נעשה ונשמע ו"ל שנסמע עשית המזל ולא דרך הזדמנות ומקרה כ"ל - ועיין בשער השלישי בזה יו"ד מה שכתוב שם :

יא (א) ואשר לא יתעורר לקול המוכיחים יכפל עונו כי הזהירוהו והקשה את לבו ולא נזהר כו' מדברי החסיד משמע שקאי על להבא דקאמר ולא נזהר כו' - היינו כל עוד שיחמא אחר שמיעת המוסר הרי זה מופת שהוא שונא תוכחות ולא קבל המוסר דל"כ לא היה חוטא עוד - אכן עדיין לא ידענו המופת הזה על להבא דלמא ילרו תקפו הן אחת שצ"ח הקידם כהן החסיד האיש המקבל דברי התוכחות יל' ברנע קטן מאפלה לאור גדול כשיקבל עליו ציוס שמעו לקיים ככל אשר יורוהו מ"מ איך נאמר עליו כשחמא אח"כ שהוא שונא תוכחה והוא כבר נראה מנפשו - דלמא צעת ששמע ספיר קבל עליו לקיים דברי התוכחה ואח"כ ילרו תקפו כ"ל ושפיר עדיין

וילכו ויעשו כיון שקבלו לעשות מעלה עליהם כאלו עשו - וכמו כן מלינו ממחז"ל מחשבה טובה מנטרף למעשה - והיינו שהמחשבה גופה נחשב למעשה וראי' לזה ממחז"ל חשב לעשות מזל ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאלו עשה שנאמר ולחושבי שמו - אלמא שהמחשבה נחשב למעשה - אע"ג דבלא חונם אזי כל עוד שלא עשה לא יחשב המחשבה למעשה מ"מ היינו דווקא כשלא עשה אח"כ כלל - אבל כל עוד שאח"כ יעשה ספיר המחשבה נמי כמעשה וכמו גבי פסוקי"ל : (ב) ואמר בזהות דר"י כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת שנאמר נעשה ונשמע כו' - ור"ל כמו שאמרנו במחשבה טובה נחשב למעשה - לזאם אמרו נעשה ונשמע היינו אפי' אותן המלות שלא יבינו עדיין בזהות פעם מ"מ יהי' אללינו כאלו עשוים תיכף מחמת שאנו מקבלים על עצמינו לעשות ככל אשר נשמע - וזה המחשבה והקבלה מחשבה למעשה והוא מניחל לזכות לשמוע ולהשכיל אח"כ כל המלות - ובאם שלא יוכל להבין אח"כ הרי נאנס ומעלה עליו הכתוב המחשבה כאלו עשה והרי הוא קבל וחושב ושפיר אמרו נעשה ככל המלות ע"י שאנו מקבלים ונשמע - וכ"ל והנה לפי

שערי תשובה

(ג) מוסר רע לעווב אורח ועובר על דברי תורה אכן יש תקוה כי יוסר וישוב מדרכו הרעה אך רע ממנו שונא התוכחות כי אין לו תקוה ותקנה במוסר רע אבל אחת דתו למות כי העובר עבירה התקפהו התאוה והיצר השיאו ויתכן כי נפשו מרה לו על אשר יעצר כח (נ"ל שצ"ל על אשר לא עזר כח) מפני יצרו ואולי יכסוף לתוכחת ויקוה למוסר אבל שונא התוכחות כבר נואש מנפשו ושנאת התוכחה תהיה לו לעדה כי הוא שונא דברי השי :

יב עוד אמר שלמה ע"ה (משלי סו) מאור עינים ישמח לב שמועה טובה תרשן עינים און שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין ויש לכל חכם לב לדעת כי לא יתכן שחבר שלמה ע"ה דברים בטלים כאלה חנם בתוך דברי המוסר ויראת ה' בשכבר העיד עליו הכתוב (מלכים א' ד) ויחכם מכל האדם אכן זה פשר הדבר (א) מאור עינים ישמח לב העין אבר נכבד מאד כי יראה בו את המאורות המשמחים את הלב ונכבד ממנו האוזן כי ישמע בו שמועה טובה המרשנת את העינים שאין בו ההרגשה ולא ידושן במאור עינים בלתי בתענוג יתר וכן אמרו רז"ל כי האוזן נכבד משאר האברים שאם סיפא את עינו נותן לו דמי עינו

כנפי יונה

יב (א) מאור עינים ישמח לב כי' ונכבד ממנו האוזן כי ישמע בו שמועה טובה המדשן את העינים שאין בו הרגשה ולא ידושן במאור עינים בלתי בתענוג יתר. לכאורה נראה ה"ל אין בו הרגשה שכבד הסכיד קאי על העלם ור"ל אם העלם שהוא בלתי מרגיש מ"מ מתפעל משמועת האוזן כ"ש הלב שמתפעלת אפי' ע"י מאורם שמתפעלת ביוודאי ע"י שמירת אוזן יקשה לן מדברי חז"ל. לא תהי' שמיעה גדולה מריאה אלמלא דריאה גדולה משמיעה. לכן גראה דהאי אין בו הרגשה קאי על הדבר הנשמע ולא על העלם והיינו אם יראה בעינים דבר שהוא תענוג ביותר אז ביוודאי ידושן העלם כי אז יש בו הרגשה ג"כ מחמת שהוא תענוג ביותר. אבל בדבר שאינו תענוג ביותר כגון אור השמש אז ע"י הריאה הלב מתפעלת. והעלם אינו מתפעל מחמת שהוא תענוג קטן בכל זאת. בשמועה טובה ר"ל בתענוג גדול שהוא יותר מאור השמש אז העלם ג"כ מתפעל אפי' ע"י שמועה אפס"י שכן בלתי דבר הרגשה. רק שמיעה לבד. אלמלא דהשמיעה הוא דבר נכבד שפועלת להעלם אפי' ע"י דבר שאין בו הרגשה ואפס"י שהלב מתפעלת בתענוג קטן כגון מאור השמש מ"מ אין בזה ההוכחה שהלב נכבד יותר מהאוזן דשפיר ר"ל הא דמתפעלת בדבר קטן היינו משום דבאורו דבר הנראה יש בו הרגשה. משא"כ האוזן מתפעלת אפי' מדבר שאין בו הרגשה. דהא בשמיעה

עדיין נפשו מרה לו אחר שמחא ויש תקוה לו. ור"ל עפ"י מאחז"ל שרשעים מלאים חרפות היינו דבזה האופן כשהוא מתחרט ואח"כ והוא חוטא ומהחרט וחוזר וחטא כי' אע"פ שהוא מתחרט בכל פעם מ"מ נקרה רשע שהוא מלא חרפות. אכן יקשה ה"ל מקרה נואש מנפשו דלמלא בעת המיתה יתודה וישוב. שמחורא לעיל בלתי ו' שחשבונו מועילם לו. ור"ל אע"פ שהוא רשע מלא חרפות מ"מ יש לו תקנה שישוב טרם מותו כנ"ל ואיך פסק ומהא עליו שהוא שונא תוכחת ימות. ור"ל אין ה"ל דכן קאמר ושונא תוכחת אין לו תקנה ותקנה במוסר אבל אחת דתו למות. והיינו שאין תקנה אחרת עליו אלא כשימות אולי בעם המיתה ישוב. וגם זה התשובה אינו במדרגה גבוהה כנ"ל לעיל. וכל עוד שמע המוסר ולא קבל שנגבל עונו. וכל תקוה ליום המיתה אז הרי הוא כמו אחתא ואשוב שאין מספיקין לי' לעשות השופה ולולי הקב"ה עזר לו לא יכול ה"ל במעט הוא נואש : (ב) מוסר רע לעזוב אורח ועובר על ד"ת כי' ר"ל מוסר היינו שכל עוד שאינו שז' אזי יקבל יסורים והיינו מוסר רע שהם יסורים עבור שגזב אורח החורם היינו שיה' לרין עפ"י החורם לשקוד על דלתות חכמים ולשמוע דבריהם והוא לא שוקד ולא הלך כמבואר בלתי ח' משא"כ אותו ששמע דברי המוסר ואינו שומע והוא בכלל שונא דברי השי ואין לו תקנה אלא מיתה כנ"ל :

עינו חרשו נותן לו דמי כולו והן האדם חייב לעבור את השי באבריו ויצוריו כדם כי לעבודתו יצדם כמו שכתוב (משלי טו) כל פעל די למענהו אף כי באברים הנכבדים אשר יצר בו נתחייב לעבוד בהם את יצדם והעונש הגדול יתר מאד אם יפריעם ממעשה מצותיו ועבודה לא יעבוד בהם ולא כגמור עליהם השיב כי ה' השיב עמו בחושיו נכבדים טובה עצומה וכבוד והדר עשרו בהם (כ) על כן הקדים להזכיר אחת ממעלות האוון בעבור הראותך גדול חובת עבודתו וביאר אחרי כן כי תהיה עבודת האוון בשמוע אל התוכחות ואמר און שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין פירש ראוי לשכון בין החכמים אחרי אשר יקשיב בתוכחתם ואמרול נפל אדם מן הגג ונשברו אבריו צריך רטיה ותחבושת על כל אבר מאבריו ועצם מעצמיו זהחושא אשר חטא בכל אבריו נחשב כאלו רבתה מכה באבריו כולם מכף רגלו ועד קרקרו שנאמר (ישעיה א) מכף רגל ועד ראש אין בו מתום והנה הקדוש ב"ה מרפא כל אבריו ברמיה אחת והיא שמיעת האוון שנאמר (שם טו) הפו אזניכם ולכו אלי שמעו ורחי נפשיכם :

הדרך

בנפי יונה

בכלל שועה וקמן יחשב כנ"ל וא"כ שפיר הביא החסיד מובן לן קלת מאחז"ל שהביא הוא ז"ל סימא את עינו נותן לו דמי עינו חרשו נותן לו דמי כולו ועדיין הא בסימא את עינו לכאורה ה' לי לשלם ביותר מדמי און דהא מפסיד לו ביותר דבאון לא הפסיד לו רק משמיעה טובה . אבל בדבר קטן בהרגשה כגון אור השמש שיש לו הענוג בריאה ולא בשמיע לא הפסיד לו . משא"כ בריאה הפסיד לו זה ג"כ וכ"ש בריאה הענוג גדול כנ"ל ובלא"ה קשה בדברי חז"ל . הא תינה אס סימא את עינו ואח"כ חרשו . אז שפיר י"ל שנותן לו דמי כולו בעד חרשו והיינו דבסימא משום כפי מה שהפסיד ולא כולו שעדיין נשאר לו שמיעה . וכשהחרשו לא נשאר לו כלום אז אריך לשלם דמי כולו משום שלא נשאר לו כלום . משא"כ כשמייירי חז"ל דחרשו מייירי כשלא סימא עדיין למה נותן לו דמי כולו והא נשאר הריאה שהיא גדולה משמיעה כנ"ל . וגם קשה מאחז"ל דהחרש נחשב בכל מקום בכלל שועה וקמן . ואחא"י והא יש לו הריאה שהיא גדולה מהשמיעה כנ"ל . אכן לפי דעתי הענין הוא בזה אשר בשמיעה יש תועלת ויהי מתועלת הריאה דלא יתכן לאדם לידע כל הדברים שבועלם האלכריס לאדם לידע שהי' סכל עפ"י הריאה אלא כל הדברים כמעט כולם המה רק ע"י שמיעה . וכל עוד שגער ממנו זה החוש אז גער ממנו לעומת זה מעלת האדם . לזאת החרש האזינים

בכלל שועה וקמן יחשב כנ"ל וא"כ שפיר הביא החסיד ראי' מדברי חז"ל שחרש נותן לו דמי כולו ע"כ האוון נכבד משארי אצרים . ואחרי שכל פעל ה' למענו . וצריך אדם לעבוד בכל אבריו ובכל אבר לפי מעלתו כן חסיה בו עבודתו . ממילא באבר הנכבד ביותר כנכד העבודה ביותר מועט העבודה מאבר הנכבד אז הוא מועט עבודתו נכבדה ביותר ובזולתי עונשו גדול ע"ד אחרי שיפסיד עבודה נכבדה : (ב) על כן הקדים להזכיר און ממעלת האון כו' . וביאר אחרי כן כי תהי' עבודת האון בשמוע אל תוכחת כו' ר"ל שתחילה הקדים שלמה ע"ה מעלת האון לאשמועינן מחמת מעלתו גדול חובת עבודתו . ואח"כ כבד עוד מעלת האון בשמיעת התוכחה והיינו שע"י האון ישיג שני ענינים גדול העבודה איך לעבוד וגם התוכחה לתשובה שהוא נ"כ דבר גדול . ופירש את הכתוב און שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין פירש תלין לשון לשכון וע"י שישמע תוכחה הוא ראוי לשכון בין החכמים (ואע"ג דכתוב לא יאמר לך הוכיח לו אל חכמים לא ילך ממילא און הסומעת תוכחה אז לחכמים ילך וא"כ למה לא פירש בקרב חכמים תלין היינו לשון תמיד והיינו שתמיד יהי' תלוי בין החכמים כנ"ל . וי"ל דא"כ בקרב חכמים ילין מצע"י לי למימר וכמו שאמר לא ילך ה"ג ה"ל ילין) והביא ראי' לזה מדברי חז"ל שע"י שמיעת און מתרפאים כל האזינים

יג הדרך הרביעי (א) בעת אשר יהגה האדם בתורת ה' ויקרא בדבריו הנביאים והכתובים ויבין בנעם המוסרים ויראה האזהרות והעונשים יחרד לדבריהם ויכון לבו להטיב דרכיו ומעלליו ויתרצה אל השם כענן שנאמר (שם סו) ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דבריו וכן כתב בענין יאשיהו (מלכים ב כב) ויהי כשמוע המלך את דבריו ספר התורה ויקרע את בגדיו ובענין עזרא נאמר (נחמיה ח) כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה ואשר לא שת לבו אל דבריו ה' יכבד פשעו עליו כענן שנאמר (ירמיה לו) ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם ואמרו"ל כל הלומד ואינו מקיים נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאור העולם ונאמר (הושע ה) אכתוב לו רובי תורת כי כמו זר נחשבו ונאמר (ירמיה ה) איכה תאמרו הכמים אנחנו ותורת ה' אתנו אכן הנה לשקר עשה עט שקר סופרים :

הדרך

כנפי יונה

רק שהוא לריך ללמוד כדי ללאת ידי חובת הלימוד .
ע"ז בל החסיד לומר כשקרא בתורת ה' ונדברי הנביאים וכתובים (ולא כחכ כשנלמד בספרי מוסר) אז נמי יבין בנעם המוסרים ויראה באזהרות והעונשים ויחרד לבו ויכון לבו להטיב בדרכיו . דלמא כל עוד שישים את לבו לעבוד את ה' וגם לשב מדרכי הרעים . אז מהכתובים כמו שכן נמי לריך להסתובב בהם וילקח מוסר ע"י האזהרות והעונשים של הכתובים ואין לנו מוסר גדול מזה . וזה מופת שחפץ בדרכי ה' ולמה יחכה להסברת ולהמתקת עניינים . כי דברי שפתים להסביר דבר אך למחשור ולאותו שיש לו חסרון ביראת ה' . והסתא שפיר מיתו החסיד ראי' לדבריו מהא דכתיב וחרד על דבריו היינו כמו שס' . וכן כשמוע סמך את דברי ספר תורה וכן כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה היינו דברי התורה כמו שס' מ"מ פעל אלם מחמת שנחרעו בלמא וחפלו בדרכי ה' לא הולכו להסברת דברים . ממילא כשנלמד ב"ת ואינו לוקח מוסר אז יכבד פשעיו משום שנאמר ולא פחדו ולא ונדברי חז"ל כל הלומד ואינו מקיים נוח לו' כו' . אלמא דלימוד לחוד לא סני' לו' כל עוד שאינו מקיים מה שלמד וכן מהא דכתיב אכחז לו' רובי תורתו ופירש"י שאני כחכ רובי תורתו ע"י הנביאים והס כמו זר נחשבו . אלמא שע"י הכתובים בכתובים לריך ליקח מוסר . וכן איך תאמרו חכמים כו' . הנה לשקר עשה עט שקר היינו איך תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו בלא כל עוד שלא תקיימו אותה אז לשקר עשה עט סופר לכתוב תורה ומה

האזרים והיא רטיה אחת לכל האיברים אם כן שעל ידי שמיעת אופן מתרפאים כל האיברים ושפיר ראוי לשכון בקרב חכמים כיון שהוא צריך על כל האיברים כנ"ל :

יג (א) בעת אשר יהגה האדם בתורת ה' כו' . ויראה האזהרות והעונשים יחרד לדבריהם כו' . יש להבין דברי החסיד בזה האות מה הפרש יש בין שמיעת התוכחה מפי אחרים שכח בלאת הקודם . ובין הלימוד בעלמו מתוך הספר דמשמע שע"י שמוע מוסר מפי אחרים יותר מתגברים מלימוד בעלמו . ואם נאמר איזה סברא שע"י אחרים מתקבל יותר מהלומד בעלמו ובה האות קמ"ל דאס' הלומד מעלמו לריך להיות חרד בלימודו זאם לא ישים לבו בזה הלימוד אז יכבד פשעיו עליו אפי' בלמוד של עלמו . א"כ יקשה על ראי' החסיד שהביא איזה הכרח מאלו הפסוקים בלמוד מעלמו . והא דכתיב אל זה אביט כו' . וחרד על דברי י"ל שמיינו כשמוע מפי אחרים . וכן הא דכתיב ויהי כשמוע המלך את דברי הספר ה"ל י"ל דמייני ששמע מפי אחרים שקראו לפניו כדכתיב כשמוע המלך משמע ששמע שלא כתוב בקרא המלך . וכן הא דכתיב כי בוכים כל העם כשמעם מייני ששמע מפי אחרים והנראה לדעתו שבלשון בני אדם נקרא מוסר ותוכחה . היינו שהמוכחים לומדים דברי מוסר בהסדר ובהמשך עניינים של מוסר וכן ספרי מוסר כולם מהסבירים לן וממתקנים את העניינים ולא בפשט כמו שכתובים בתורה ובנביאים וא"כ ה"ל דהכתובים כמו שכן איך זה נקרא תוכחה

יד הדרך החמישי (א) בעשרת ימי התשובה הירא את דבר השם לבו יחיל בקרבו בדעתו כי כל מעשיו בספר נכתבים ובעת ההיא האלהים יביא במשפט את כל מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע כי האדם נידון בריה וגזר דין שלו נחתם ביה"כ ובעת אשר ידע האדם כי יביאו את דינו לפני מלך ב"ז הלא יחרד חרדה גדולה וישית עצות בנפשו ובכל דרכו חריצית יחיש כפלט לו ולא תעלה על רוחו לפנות על ימין או על שמאל ולהתעסק ביותר חפציו ולא ישגיח לפתח ולשדר אדמתו ולא יפנה דרך כרמים ולא יתרפה ביום צרה מהבין לב להנצל כצבי מיד לכן מה נואלו היוצאים לפעלם ולעבודתם עדי ערב בימים הנוראים ימי הדין והמשפט ואינם יודעים מה יהיה משפטם הלא לאחותם יהגה לבם ביום שידובר בם שנאמר (ס"ה ה) מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה וראוי לכל ירא אלהים למעט בעסקיו ולהיות רעיוניו נחתים ולקבוע ביום ובלילה עתים ולהתבודד בחדריו ולחפש רכביו ולחקור ולקדם אשמורות ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה ולשפוך שית ולשאת תפלה ורנה ולהפיל תחנה והעת עת רצון והתפלה נשמעת בו כענין שנאמר (ישעיה ס"ט) בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך ואמר"ל (שם נה) דרשו את השם בהמצאו אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליום הכפורים ומצות עשה מה"ת להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביוה"כ שנאמר מכל חטאיכם לפני ה' תטהרו ע"כ הוזהרנו הכתוב שנמחר לפני השם בתשובתינו והוא יכפר עלינו ביום הזה למחר אותנו :

טו הדרך הששי (א) כל עת יכון לקראת אלהיו כי לא ידע האדם את עתו ע"כ כליותיו ישתונן ובצדקה יכונן להשיב רוחו בטהרה אל האלהים אשר נתנה ויחפש דרכיו ומעלליו בכל יום יפקדם לבקרים ולרננים יבחנום ואמר"ל ר"א אומר שוב יום אחד לפני מיתתו אמרו לו תלמידיו רבינו ובי אדם יודע באיזה יום ימות אמר להם כיש ישוב היום שמא ימות למחר ונמצאו כל ימיו בתשובה * ואומר (קהלת ט) בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר

בנפי יונה

ומה בלע בהלימוד שלכם שאתם חכמים ויודעים את התורה כל עוד שלא תקיימו מה שכתוב בתורה כ"ל :

יד (א) בעשרת ימי התשובה הירא את דבר

השם יחיל בקרבו בדעתו כי כל מעשיו בספר נכתבים כו' על כל נעלם אם טוב ואם רע כו' הנה החסיד מושב כל העתים המוכנים והתשובה על פי השפה דרכים - ועשרת ימי התשובה המה נמי מוכנים שאלו לריך להתעורר בהם לתשובה כמו שזכר החסיד בזה האות בקיצר מוסר כולל ודי להתעורר בימי עשרת ימי התשובה * ומלבד זה העת לריך אדם להתעורר מאלו הדברים בכל ימי השנה מאלו המוסרים של עת איך שיבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע - דכל עוד שיאמר אדם בלבו כשתיע ימי עשרת ימי התעורר ואז אשוב יהי ח"ו בכלל כמו אחת ואשוב שאין

עוזר לו וכמו כן מותר הדברים שחושב החסיד להתעוררות מהם ע"כ נמי לריך אדם להתעורר ולהתעורר מהם לתשובה בכל עת * וכן כתב החסיד בזה השער בלוא"ל ויותר מהמה בני הזהר לשזב בכל יום הגם שכתב החסיד שם ופסח לפטר מזלעדי חמזה סבה מעוררת כו' אל תטעה לומר שכוונתו להתעורר בכל יום היינו דווקא בהמוסר שכתב בלוא"ל האות - אלא י"ל שגם כוונתו מזלעדי חמזה סבה מעוררת כו' ר"ל קודם שחגיגה להסבה המעוררת לריך אדם להתעורר א"ע ע"י ההתעוררת של אותו הסיבה כ"ל :

טו (א) כל עת יכון לקראת אלהיו כי לא ידע

אדם את עתו כו' - ואמר"ל ר"א אומר שוב יום אחד לפני מיתתו אמרו לו תלמידיו כו' - יש להבין בדברי ר"א למה לא אמר בכל עת חסין א"ע לקראת אלהים כי לא תדע את עתך וכמ"ס החס

יחסר (כ) לובן הבגדים משל על נקיות הנפש בתשובה והשמן משל למעשים טובים ושם טוב (ג) עור ארז'ל בענין הוה משל לאשתו של מלך שהיתה מתקשטת ותשם בפרך עיניה ובעלה עובר ארחות ימים ותאמרנה לה השכנות הלא בעלך הלך בדרך למרחוק ועל מה זה לשוא תתופי אמרה להם בעלי מלך הוא אולי יהפך רוח ים וקל מהרה יבא וימצאני והגני מקושטת ויש על האדם לשער בנפשו בהיותו שאנן ושליו איך יראג רבבו ויראה ורעד יבא בו ביום המות בהיותו נכון לעלות ליתן את החשבון ואיך יתודה בעת מותו בלב נשבר וככה יעשה כל הימים יתודה בלב נרכה ויהיה מורא שמים עליו :

ויש

כנפי יונה

של כותל ולא כללו של חילן אלא כללו של עוף ורבו הפרושים בזה המאמר. ולדברינו יהיה מובן בדרך פשוט עיי' בעירובין ד' מ"ג ע"ב בריש"י ד"ה ואל קומתו כו' . וז"ל פנמים שהלל רבה על המילל ופעמים שהמילל רבה על הלל כשהחמה עומדת בגובה הרקיע לל כל דבר הוי קטן וכשהחמה בשיפולי הוי לל ארוך כו' עכ"ל והנה כשהחמה בשיפולי צעת זריחת השמש שהלל של הכותל ארוך וכל כמה שהחמה מונבת מן השיפול . כמו כן לפי זה הערך מתקצר הלל והולך וקצר עד אלמנע יום שהחמה בראש כל אדם אז הלל מתמעט לגמרי ואח"כ יונתו לללי ערב והנה הלל מהכותל כשהוא מתמעט והולך מעט הזריחה עד הלזת . היא מתמעט בדרך הדרגה ולא בפתאום ואילו הי' כמו כן בימי שנותיו שבעים שנה שהי' מתמעטים והולכים בהדרגה ככ"ל אז לא הי' העסקה והאנחה כ"כ כי אדם למות יולד . משא"כ ימינו כלל עובר . וכמו הלל העוף שאינו מתחדת על מקומה רק עוברת פתאום . וכמו כן ימינו שאין אדם יודע יום מותו ואולי ימות למחר ופתאום יבא עתו באמצע שנותיו ע"ז לריך להתעורר תמיד : (ב) לובן הבגדים משל על נקיות הנפש בתשובה עיי' בדברי החסיד בשער הראשון אות ט' ככ"ל והשמן משל למעשים טובים היינו כדכתיב נר מצוה . שהמלכות כנר של שמן פכ"ל : (ג) עוד אמרנו"ל צענין הזה משל לאשתו של מלך שהיתה מקשטת כו' . אולי יהפוך רוח היום וקל מהרה יבא וימצאני והגני מקושטת . הנה זה המשל מורה ממה שאין אדם יודע עתו לכן לריך בכל יום להתקטף א"ע במעשים טובים . כי צמחים חפשי ולא יס' ימי המעשה ואם לא עשיו אומתי והחסיד הביא מתחילה מאמר של ר"א שאמר שוב

יוס

כנפי

החסיד . אכן מלבד זה יש להצין בשאלת התלמידים ששאלו אותו וכי אדם יודע באיזה יום ימות דאס שלא ידעו הסדרה שמחמת שלא ידע יום שימות . ישוב בכל יום ומשמע דאלו הי' אדם יודע יום שימות צו הי' נוחל להם דברי ר"א שאמר שוב יום אחד לפני מיתתך . עדיין יותר הי' להם לשאול למה קאמר דווקא יום אחד לפני מיתתך שהיא מדריגה הפחותה שכלל הדרכים שכתב החסיד בלזות ו' כמ"ס לעיל עיי"ס ולמה חפס המדרגה אחרונה של תשובה . עוד יש להצין בתשובה ר"א שאמר כ"ס ישוב היום שמה ימות למחר . איך שיך כהן לשון כ"ס והנראה בזה שהתלמידים נמי ידעו שפיר שר"א צוודאי לא כיון למדריגה אחרונה ולשוב דווקא יום אחד לפני מותו . וגם ידעו שפיר שמחמת שאינו יודע יום שימות אז ישוב בכל יום שמה ימות למחר . אך הוקשה לכו למה קאמר הלשון שוב יום אחד לפני מיתתך . ולא הל"ל אלא סתם בכל עת תשוב כי לא הדע את עתה וכמ"ס וזהו ששאלו וכי אדם יודע באיזה יום ימות . אע"כ שעי"ז לריך לשוב בכל עת א"כ למה לא אמרת סתם ככ"ל . ע"ז השוב להם כמ"ס וכמו שאפרש . דהנה בהתבוננת יום המיתה . זה ההתעוררות של יום המיתה הוא לריך להיות תמיד וכמ"ס בלזות הקודם . ולזאת אמר שוב יום אחד לפני מותך . והיינו שכל עוד שתבונן בזה אז התעורר עיי"ז לתשובה ומה שאמרתי יום אחד לפני מיתתך ולא אמרתי סתם כל עת יכין כי לא ידע אדם עתו היינו כדי שישוב . מכ"ס אחרי שזה המדריגה האחרונה והוא צמחת אינו יודע ואולי ימות למחר וע"כ לריך לשוב בכל יום וככ"ל ואכן אמרתי שיובן לנו בזה מאמר חז"ל על הפסוק ימינו כלל עובר ואמרו רז"ל לא כללו

מז (א) ויש על האדם לחדש לו בכל יום מצות אולי הגיע תור מותו ולא יקיים המצות ההם ואמרז"ל כל העושה מצוה אחת סמוך למיתתו דומה שקיים את כל התורה ולא היה חסר אלא אותה מצוה וכל העושה עבירה אחת סמוך למיתתו דומה כאלו בשל כל התורה :

ין (א) ויש אנשים אשר לא ירגישו בענין המות לעשות צדה לדרך ולתקן מעשיהם ולא יעלו על לבם יום שמותם עד בואם והם נמשלים כבהמות אשר לא ירגישו בענין המות עד יום הטביחה כמ"ש (תהילים מט) כצאן לשאול שחו מות ירעם וירדו בם ישרים לבקר וצורם לבלות שאול מזבול לו • פירוש כצאן שחו נפשם לשאול כי לא ירגישו בענין מותם עד בואו פהאום מות ירעם אין מות הרשעים כמות הבהמות מות הבהמות פעם אחת והרשעים מות ירעה בהם בכל יום מלשון (מכה ז) ירעו בשן וגלעד ומענין (איוב יח) יאכל בדיו בכור מות כי נפש הרשעים ההשתתה והתפסד ידבקו בה בכל עת עד אשר תישחת ותכלה ותאבד וירדו בה ישרים לבקר המשיל ומן תחיית המתים לבוקר אשר יעיר בו האדם משנתו ובענין שנאמר (דניאל יב) ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו כי אז ירדו הישרים ברשעים כמ"ש (מלאכי ג) ועסותם רשעים כי יהיו עפר תחת כפות רגליכם ואמרז"ל בענין יום הדין לתחיית המתים לאחר י"ב חודש גופן כלה ונשמתן נשרפת ונעשית אפר תחת כפות רגלי הישרים שנאמר

בנפי יונה

וכל העושה עבירה אחת סמוך למיתתו דומה כאלו בטל כל התורה • והעטם בזה לפי הנחמה משום שהעושה העבירה סמוך למיתתו ואינו מתעורר בעת מיתתו לתשובה • ע"כ לא יצו לא הרבה בתשובה להיחזק שבעת הנוחה הוא מדריגה אחרונה שבתשובות כמ"ס לעיל וממילא כל עוד שלא עשה תשובה הרי כאלו ביטל כל התורה דכבר אמור לעיל בדברי החסיד איך שצבירה מוכנה מלוא ע"י בשער הראשון אות מ"א ממילא כל עוד שלא עשה תשובה כאלו ביטל כל התורה • שהרי העצירות כיצו אותם כנ"ל :

ין (א) ויש אנשים אשר לא ירגישו בענין המות לעשות צדה לדרך ולתקן מעשיהם ולא יעלו על לבם יום מותם עד בואם והם נמשלים כבהמות אשר לא ירגישו כי • אין כוונת החסיד בחייו ולא יעלו על לבם יום מותם עד בואם היינו שעד בוא המות אינם מעלים על לבם להסבין רק בעת בוא המות אז מעלים על לבם • זה לא יתכן דהא לעיל באות ו' חושב החסיד מדרכי התשובה ביום המות בראות המוות כי כלתה אליו הרעה אעפ"כ התשובה היא מועילה אעפ"י שאינו תשובה מעלי

יום אחד לפני מיתתו כי לא תדע עתה • וע"י כן לריך לשכח כל עת • ואח"כ מביא המשל מאשה המלח מחמת שאינו יודע עתה לריך בכל עת להקטף צמח"י • ושי המאמרים האלו מכוונים בהפסוק שהביא בכל עת יהי' צנדיך לבנים היינו בתשובה • והאי בכל עת קאי גם על שמן על ראשך אל יחסר • ושמן זה מע"ט שריך להקטף בהם בכל עת מחמת שאינו יודע עתה כנ"ל :

מז (א) ויש על האדם לחדש לו בכל יום מצוה אולי הגיע תור מותו • ואמרז"ל כל העושה מצוה אחת סמוך למיתתו כו' יס להבין בדברי החסיד למה נקט צלשנו לחדש לו בכל יום מצוה כו' מה שלא נאמר זה בדברי חז"ל שהביא כנ"ל וגרסה שהוקשה להחסיד דברי חז"ל אלו דקאמרי כל העושה מצוה אחת סמוך למיתתו דומה שקיים כל התורה • אשר לכאורה זה כמו חק ובלא טעם כלל • ולכן כתב החסיד שריך לחדש ערס מותו מעטם שלא יחסר לו אותו מצוה ור"ל שזה ג"כ כוונת חז"ל באמרם העושה מצוה אחת סמוך למיתתו היינו שהוא משתדל לחדש מצוה ערס מותו הרי הוא דומה בזה שקיים כל התורה ולא חסר לו אלא אותו מצוה לזאת השתדל לחדש ולקיים גם אותו מצוה ומה שאמרו

שערי תשובה

שנאמר ועסותם רשעים וגו' וצורם לבלות שאול כמו צורתם וכן (הוי"ט) בתבונם עצבים בתבונתם ויקרא הנפש צורת האדם ויש מן הדוברים על הנפש שאמרו בנדר הנפש שהיא צורת עיקרית וביאור הענין כי נפש הרשע יבלה שאול אותה והיא מזבול לו כי הנפש מן העליונים מלשון (ישעיה סג) מזבול קדשך והרשע סובב בחטאותיו ועולל לנפשו נפש הקרה והעליונה שהיא מזבול לו לבלות אותה שאול מטה וכמה קשה המות למי שלא הפריד תאות העולם לנפשו עד אשר יפרידה המות (ג) ואמר'ל במס' דרך ארץ רצונך שלא תמות מות עד שלא תמות • ביאור הענין הרוצה שיהיה לו יום המות לחיים עד ידבר אל לבו אחרי אשר סופו לעזוב את האדמה להניח הפצי הגוף ובאחריתו יושב יעזבם בחיים

כנפי יונה

רק מדרגה אחרונה עיי"ש וא"כ איך נאמר כאן והם נמשלים בזהמות מות ירעם הלא עשה תשובה ואינו דומה כלל לזהמה • על כן נראה דהחסיד מיירי מאותן אנשים שאינם מרגישים בזהמות כלל אף בעת זא חליו המות ומתים בלא תשובה כנ"ל • (ב) ואמר'ל במסכתא דרך ארץ כו' • ונראה לפע"ד שלדברי ביאור החסיד יובן מאחז"ל בזה דכתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ואמר'ל עוב זא החיים מאוד זא המות • ולכאורה יש להבין איך יתכן לומר מאד זא המות מה עז ממות ומרוים אשכליותיו והכתובים מלאים מזה • ואחת מהם אשר הכתוב ראה להפליג במרידות של אשה רע אמר ואשה רע מר ממות ועוד כמה כתובים שמדברים במרידות המות ואיך נאמר כאן טוב מאוד זא המות אשר יאמר טוב המות מהחיים • והנה איתא במדרש על זא הכתוב טוב זא מדת הטוב מאוד זא מדת היסורים ובי מדת יסורים טוב מאד אלא שעל ידיהם הצריכות באים לידי עוה"ב שנאמר ודרך תוכחות מוסר והנה התייך של המדרש יחי' שייך ג"כ על זא המאמר של חז"ל אכן התייך של המדרש יש להבין עדיין הן אמת שע"י באים לעו"ב מ"מ איך קראם הכתוב טוב מאד אחרי שהם אינם טובים בעולם ואיך על טוב יזכר שם • והנה ראינו בספר ח"י מדרש בזה דברי חז"ל מאוד אלו היסורים וקאמר שכוונת חז"ל לבאר מלת כל הנראית בכתוב ללא טורח כי מה יחסר לנו אם יאמר הכתוב וירא אלקים את אשר עשה כו' • עוד התעורר על הכתוב שמעיד על מעשי הש"י כי טובים אשר לכאורה ללא איך הוא ומי יכחוש בכל הטוב שבאר הקב"ה • ומה העדות הזאת אי לזאת קאמר שכל עיקר העדות

הכתוב הוא בזה על אותן הדברים אשר תשובה עין לראות • על זא בזה הכתוב להעיד אשר גם הדברים הנראים שהם רעים גם הם טובים • שאלולי יסורים בעולם הי' אדם הולך שוב • אי לזאת מחסד עליון שבאר יסורים בעולם והמי יתן אל לבו • ויתיסרו ע"י ובהם הטוב שמורה • ולזה אמר הכתוב וירא אלהים את כל אשר עשה כלומר גם הדברים הנראים רעות מ"מ והנה טוב מאוד טוב זא מדות הטוב מאד זא מדת היסורין והיינו שהם מקיימים הטוב וכל דבר לא נקרא אלא על שם המקיימה של אותו דבר כי המקיימים הלא עיקר וכדרך שאחז"ל בשם שאין הדלת מתקיים אלא בשגמנו כך האדם אינו מתקיים בלי יסורין ודבריו דברי חכם פי חן • אכן לדעתי מה שאמר שהקשה לחז"ל בפסוק למה העיד' על מעשי הש"י כי טובים אשר לכאורה ללא טורח הוא כי מי יכחוש בכל הטוב שבאר הקב"ה • ולדעתי עד שהוא מקשה למה לי העדות על המעשים דפשיטא שהם טובים יותר הלא להקשות איך הוא מעיד שהם טובים אשר אינם טובים לכאורה כי זא נודע מכל חקרי לב כי הדבר הכלה והנפסד לא יחולא ע"ש טוב גם לעת מליאותו אם לא יתמיד בהוייתו וכל הטובות הנפסקת לאדם וחשו נחשבו אם לא לעולם יחי' וכאשר העיד ע"י החכם מכל אדם אם כו' אי חלף שנים ימי' בלא הי' יחי' כאשר הוא בעולם חקשה כן על בריאה האדם עיי"ש בתחילת ספרו וכן נאמר במדרש בפסוק נחמך שחד אחר כל מקום שנאמר ויחי ימינו לשון נחמך איתא לי' וסא כמידי ויחי עבד ויחי בוקר יום אחד יום שני וק' טולס חלף זא אינו תברא שכל מה שבאר בשם ימי בראשית עשירך לבלות

בחיים ולא ישתמש בארמה רק לעבודת הבורא יתעלה ואז יהיה לו יום המות לחיים שאין להם הפסק :

יח (א) ודע כי נפש הרשע אשר כל תאוותה לחפצי הגוף בחייו ונפירה תאוותה מעבודת הבורא ונבדלת משרשה תרד במותו לכמה לארץ אל מקום תאוותה ויהיה תולדותו

בנפי יונה

אלמא שדבר הכלה חינו בנדר טוב ואיך כהז וירא אלהים את כל אשר והנה טוב מאוד . וי"ל שזה הוקשה לחז"ל בהכתוב לזאת פירשו טוב זו מדת הטוב מאוד זו מדת היסורים . וקאמר המדרש וכי מידת יסורין טוב אלא שעי' הבריות באים לחיי העוה"ב ור"ל שהטוב מכל מדות הטובות שבה לא יתכן להיות טוב אלא עי' יסורים . כי עי' יסורין החי יתן אל לבו לעבוד את בורא ולא ישתמש בכל עיני הנבראים אלא לזורך עבודה ועי' יבא לידי עוה"ב היינו חיים גלחים ושפיר יהי' כל מה שבה טוב שיבא אותם לקיים נחלי . וזהו שאמרו טוב זה מדת הטוב מאוד אלו היסורין ור"ל שכל הנבראים שהעיד עליהם שהם טוב אינם אלא כשים להם מאוד . היינו שיקה מוסר עי' יסורין דאז יהי' טובים שיבא אותם בנדר נחלי כנ"ל וכמוהו דרשו טוב זה החיים ועדיין אם אלה שים יחי' כלא היה יהיה ואיך יקראו טוב וקאמר מאוד זה המות היינו שהחי יתן אל לבו יום המות ויקה מוסר לידי חיים נלחים כנ"ל . והשתא מובן לב יתר עוז ציחור דברי החסיד בדברי חז"ל במסכתא דרך ארץ רלוך שלא תמות מות עד שלא תמות וביאר החסיד הרואה שיהי' לו יום המות לחיים ידבר אל לבו אחרי אשר סופו לעזוב את האדמה כו' . ולא ישתמש באדמה רק לעבודה הבורא ואז יהי' לו יום המות לחיים שאין להם הפסק עכ"ל והיינו שאמרנו שיבא לחיים נלחים כנ"ל ובמדרש איתא בזה הלשון הרואה לחיות ימית א"ע והרואה למות יחי' א"ע והיינו כך שאמרנו הרואה לחיות חיים נלחים ימות א"ע וישים יום המות נגד פניו תמיד וכנ"ל :

ידן (א) ודע פי נפש הרשע אשר כל תאוותה לחפצי הגוף בחייו כו' תרד במוותו למטה לארץ אל מקום תאוותה ויהי' תולדותו כטבע העפר כי אמרתי לדבר קצת בענין ההתקשרות התאוות עם הנפש . ויופן לה כמה מאמרים בדברי חז"ל איתא במדרש כשרה הקב"ה ברא את האדם אמרו

תולדתו בטבע העפר לדרת ולא לעלות אכן יעלה למרום לדין למשפט ולראות איך החליפה מרום בשאול כאשר יעלו את האבן ע"י כף הקלע ואחרי עלותה למרום תרד בטבעה למטה לארץ כאשר האבן הוזרת ונופלת לארץ אחרי הוריקה שנאמר (ישא כה) ודיתה נפש אדמי צרורה בצרור החיים את ה' אליהך ואת נפש אוביך יקלענה בתוך כף הקלע ואמרז"ל במדרש

בנפי יונה

נחמטס נשמתו ונתקשרה ונתגשמה בנופה ולפי ערך העבודתו תח' נשמתו ויש מהם שנתגשם ביותר לפי יותר תאוותו ויש מהם מעט ולפי ערך עבודתו ונראה שיש להבין בזה מאמר רב נחמן בר"י לעת מלא זו מיתה שנאמר למות תולדות תל"ה תתק"ג מימי מיתה נבראו בעולם שנאמר למות תולדות תולדות נחמטס' הכי היו קשה שבכולן אסכרל יחל שבכולן נשיקה אסכרל דמי' כחזרה בגבבא דעמרא דלאחורי נישרל ופירש"י כענפי הסירים הנסבכים בגיזת למר כשאדם נוהק בחזקה ומשליך לאחור שח"ל שלל ינתק הלמר עמה עכ"ל נשיקה דמיא כמשהל בניתא מחלבל ופירש"י כחושך יונת שער מחור החלב ולפי דבריו יובן לנו שהגוף מושך חלק נשמתו לפי ערך תאוותו כנ"ל לכן חין המיתות דומין זו לזו יש מהם שהוא כלמר הנסבך בגוף והיינו כשהוא משוקע בתאוות רב וכל עוד שהוא בפחות בתאוותו נפחת ויולך בנקל מיתתו להתפרד השמה מהגוף עד כבינתא מחלבל שחין החלב מושך חלק מהשער מאומה אדרבה השער לוקח עמו לתאוות החלב ובקל להתפרד כנ"ל ובהם יובן לנו הענין של כף הקלע לאחר מיתו שהלדיקים אשר כל עיקר נגממתם הי' רק בעבודה ולא נגשם כלל שום חלק נשמתם אז היא עולה למקום שרש ונרורה צלור החיים כדכתיב ורוח אלהים חסב כאשר נתנו משח"כ אנשים שנפלו בתאוות ונתגשם חלק נשמתם קלה לפי הערך תאוותם כנ"ל אז אחר מותם הנשמה מושכת למקום שרש למעלה ועולה ובתוך כך החלק שנתגשם מושך לארץ כעצם העפר לירד למטה לזאת היא תמיד עולה ויורדת ונוע הנוע ובאכן היתה בתוך כף הקלע אשר יזרק למעלה ע"י כה הדוחה עולה למעלה ובאשר כלל הכח אז ירדו למטה כאבן בטבעו והנה החסיד כחב יעלוהו למרום לדין למשפט ולראות איך החליפס מרום בשאול עכ"ל י"ל שמיירי ברשעים גמורים

נחמטס שהוא דנה כל בעלי מחקר ובעלי הטבעיים בחנו ונסו לשנות האדמה מאיכותיה ולא מלאו אופן לשנותה מהחומר שלה ולזכך אותה ע"י חכמת אלקימה וכתב הגאון מהור"י בספרו י"ד שפעם אחת נמלא חכם אחד צעיר פראג ועשה ע"י תחבולות לזכך האבן מעפרותו וזיכך אותה בזכויות אבל באמת לא עשה ולא כלום עין שהכלית האדמה קודם המבול הי' זך ומזוקק ולא הסיב בתכמותו אלא כמו שהיתה בעת הבריאה והיו הכלית האדמה אבל שהי' נעשה האדמה ענין אחר זה ח"א בטבע כנ"ל חמס האדם יש בכתו ע"י כה נשמתו להפוך החומר שלו לגשם חנושי אשר חוץ מהד' יסודות והחומר מתהפך ממנו לשכל נבדל כי בהתחברות הנשמה עם הגוף ע"י דם החיות הנה מדובקים יחד בלתי יתפרדו כל חלק לעצמו וכל חלק מהם מושך לעצמו ולמקום שלוקח משם הגוף לתאוות הנשמות והנשמה מושכת לשכליות וע"י ההתחברות והמלידות כל יספרדו אז בהמשכת של כל אחד לדרכו מושך אח חבורו לדרכו ולעצמו וכל אחד מהם המתגבר בבחו למשך לדרכו אז השני בע"כ נמשך עמו והנה כשהגוף מתגבר בתאוותו והולך בדרכי התאוה אז מושך עמו הנשמה ומנמטס אותה ואשר שזה מאחז"ל שאמרנו לאחר י"ב חודש גופן כלל נשמתן נשרפת ונעשית אפר תחת כפות רגלי הלדיקים אשר לכאורה חין מובן איך שייך על נשמתן שהיא רוחני להיות נשרפת ולהיות לאפר ולפי דברינו שפיר שייך לומר כן אחרי שבתאוותו עומטס ונגשם נשמתו לזאת נשרפת ונעשית אפר כנ"ל ונראה דזה מיירי ברשעים גמורים שכל מיתתם לא הלוו אלא אחר תאוותם לזאת עומטסו את נשמתם לגמרי ולזאת נעשית אפר כנ"ל אבל אותן אנשים אשר אינם משוקעים לגמרי בתאוות אף בעת הקפו ילרו אז עושה תאוותו ובעת תנח עליו רוח אלהים עושה עבודתו עבודת חלקים אז לפי הערך נשכל בתאוות

במדרש משלי אחת נשמתן של צדיקים ואחת נשמתן של רשעים ויש כאן חסרון וצ"ל אחת נשמתן של צדיקים ואחת נשמתן של רשעים עולות למעלה וגירונן שם נשמתן של צדיקים זוכות בדין וגנגזות תחת כסא הכבוד וגשמתן של רשעים) חוזרות ויורדות ומטורפות לארץ שנאמר ואת נפש אויבך יקלענה וגו' ונאמר (משלי יא) בכזו אדם רשע תאבד תקוה כי לא תהיה תקוה לנפש הרשע לצאת מחושך לאור שנאמר על נפש הרשע (תהלים מט) תבא עד דור אבותיו עד נצה לא יראו אור :

הנה

כנפי יונה

על ענין של חס"ר למה קרא ח"ע אדם • הלא כלי שיש בה דבר חשוב ויש בה דבר שפל היתכן שיהל שם הכלי על שם דבר השפל הלא השפל הוא העפל והעיקר על שם הנכבד • ח"כ אדם שהוא מורכב מחומר עכור ולורתו היא לורת עליונית שהיא שכל נפש ורוחני • ח"כ איך יקרא אדם שהוא נגזר מלשון אלתה לשון שפל הלא יותר הי' לקרא שמו בשם נשמה שהוא הנכבד והעיקר • ורבים נתפקרו מחמת זה והכחישו בהשגחת הנפש • אכן באמת הכל יפלה פיהם וחולא רוחם צרעיונות • כי הענין הוא שכל פועל שיפעול כלי הוא חפץ לקרא הכלי על שם מנחם פעולתו ולא על שם מנחם עצמות הכלי • ד"מ אכן כוונתו בהכלי לחמת אלה הבית אז יקרא שם זה הכלי תנור והוא מלה מורכבת מלשון תן אור והאלף נבלע במצטא וכמו כן שארי ענינים הדרכך הוא ליתן שם הכלי על מנחם פעולתו והנה אחרת שם מנחם פעולת אדם בחכמתו שהוא חכמה נפלא להיות מנהפך החומר האדמה שבו מד' היסודות להיות חומר וגשם חיוני כ"ל וזה הכלית כוונת הצריחה מחדש עליון להוילא יקר מזולל ולעשות גשם רוחני מחומר עכור וכדרכו ולהגביה שפלים וזה החכמה לא נמלא בטבע אלא שום נברא כ"ל • ולזאת קרא ח"ע אדם מהאדמה להוכיח על עיקר פעולתה מה שצריך לפעול בצריחתו להיות עובד ומנהפך את אלתו • כל ימי חייתו וכמו איש העובד השדה נקרא איש אדמה על שם פעולתו באדמה שמפתח ומשדד את האדמה להוילא בטוב למחא וזרועיה • וכמו כן קרא ח"ע אדם ע"ש אדמה כ"ל ולזאת השיב הקב"ה למח"ה חכמה יתירה יש באדם • והיינו שהוא נברא בחכמה יתירה כ"ל משאלי נבראים להיות נהפך ממנהות למחות אחר משא"כ בשארי נבראים כ"ל • וגם זה שקרא ח"ע אדם

גמורים שטמטמו את נשמתם לגמרי ע"י החלוותם ואז אין לה כח כ"ל להיות נמשכת למעלה למקום שרשה • בכל זאת היא נדונה בקף הקלע ע"י שמעלים אותה לדין וח"כ נופלת לארץ כאבן דכן משמע מסוף דבריו שמיירי ברשעים גמורים שכתב צמות אדם רשע תאבד תקוה • והנה בסיוט אדם כל ימי חייו בעבודה ובמע"ט ולא נפל בתאוות כלל אז לאחר מותו בעת פרידת הנשמה מהגוף מושך הנשמה עמה חלק מהגוף אחרי שזיכך וטיהר את החומר לחומר חמושי כ"ל • ויסולק בזה לעקת המינים שכופרים בהשגחת הנפש ולווחו אם השמות יתרוסון שהוא הגוף ויסוד האדם ונברה ונרקב בקבר לדיק מה פעל מה פעולתו • ציניעו • צוה"ז בתורה ובמעש"ט • ולדבריו שקר ציניעים ואשר פיהם דיבר שוא • כי עיקר הגוף הולך בתר הנשמה אם ללער או לעוגג כ"ל והכל לפי נועשיו הרעים או טובים • ואם כי גופו נירקב בדרך אין הימנה כלל כי זה הי' גזירת הקב"ה בחטא אדמ"ר ואל עפר חשוב • וכל כמה דלא בלע גופה בעפרא אין הנשמה עולה למקומה ברום המעלות והיינו באנשים שנפלו קלת בתאוות וכ"ל אז לריך לרקיבת הגוף ולהתפרד ממנה חלקי הנשמה שמשך לה בתאוותה • אכן בלדיק גמור יש אשר בעבודתו משך נשמתו חלק מהגוף והיפך לגשם חמושי • אז תשיב למקומה כאשר נתנו • כי לא די שלא נשאר בהגוף חלק נשמה אלא שהנשמה לקח עמה חלק מהגוף • דכן מצינו במרע"ה שלא ידע איש את קבורתו • והיינו שהי' לדיק כ"כ הרבה עד אשר זיכך וטיהר את כל גופו וגשם החמישי • על כן לא ידע איש את קבורתו דאין אדם צעוד הוא בגופו אין יכול להשיג רק את הד' יסודות המורכבים • אבל גשם החמישי לא ניתן לעין בשר לראות • והנה פלסוף בהניין בגדר הנשמות חקר

יהנה נתבאר כי נשמת הרשעים יורדת לשאול משני מקראות שזכרנו ומדברי חז"ל (א) ועוד נאמר (פסלי טו) אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה ועוד נאמר (קהלת ג) מי יודע רוח בני אדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ פירש מי יכיר הצדיקים והרשעים בעולם הזה כי יש רשעים אשר מעשיהם במחשך ולא ידעו בהם בני אדם. ויש צדיקים שיוראן שמים בסתר כענין שנאמר (מיכה ו) והצנע לבת ויקרא לנפש הרשע נפש הבהמה מפני שנמשכת אחר התאוה הגשמית כבהמה וכענין שכתוב (יונה ד) אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה ולנפש הצדיקים קרא רוח בני אדם ובענין שנאמר (יוחאל לד) אדם אתם. ובאר לשון המקרא כן הוא ומי יודע רוח בני

כנפי יונה

למשכיל וכן קשה למה משאול מטה. ומה יחסר לנו כשה"ל אומר אורח חיים למשכיל למען סור משאול. וכן קשה בהכתוב רוח בני אדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת למטה הא"ל למעלה ולמטה מיותרים המה וה"ל די באמרו רוח בני אדם העולה היא ורוח הבהמה היורדת היא דמי לא ידע דעולה היא עולה למעלה והיורדת היא היורדת למטה. ונראה דכוונתו לפרש כל זה והכי פירושו אחרי שמעשי שניהם בהסתר מעשי הצדיקים ומעשי הרשעים ועי"ז שניהם. משנה ירשו הצדיקים שכרם מכול עבוד הסתר מעשיהם ועוונות וכן עוונות של רשעים הוא מכול מחמת עשו במחשך מעשיהם ועשו כב"י עין של מעלה כליו רואה. או י"ל עפ"י מאחז"ל יסד ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מלוא עי"ל לעיל בשער הראשון באת מ"ע ולכן כשלא עשה עבירה בסתר הוא ראוי לשכר כעושה מלוא והוא עשה מלוא בסתר בזוהרי מניע לו שכר מכול ולזאת שאמר שלמה ע"ה מי יודע ר"ל כשהמעשים אינם יודעים ואין מי יודע מהם אז רוח בני אדם היינו הצדיקים שנקראים אדם העולה היא למעלה ר"ל עולה וגם למעלה והיינו למעלה למעלה כי שכרו כפול ומניע למדריגה גבוה הרבה וכן רוח הבהמה היינו הרשעים שנקראים בהמה היורדת וגם למטה והיינו למטה מטה עד שאול תחתית. וכן הוא במדרש הצדיקים נמשלו בדורותם שנאמר בני מרום והרשעים בדורותם כסיתי עליו תהום. והיינו שניהם ע"י מעשיהם מקבלים שכרם בצפלים הצדיקים בני מרום היינו למעלה למעלה והרשעים בשאול תחתית כג"ל. וגפ"ז שפיר הביא החסיד הכתוב השלישי אורח

אדם הראה להם חכמתו שקרא ח"ע ע"ש פעולתו ולא על שם נשמתו. ומה שהוספתי בזה על מה שראיתי בספרים הלא בכלל דבריהם דברי:

י(א) ועוד נאמר אורח חיים כו'. ועוד נאמר מי יודע רוח בני אדם כו'. הנה קטע פירש של החסיד בהכתוב. יודע רוח בני גו'. שאין כוונת הכתוב דמי יודע קאי על ספק אם הוא עולה למעלה או למטה. לכך הספק ברוח בהמה שמה עולה למעלה. אין בזה להסתפק כלל אחרי ששלמה צעמנו אמ' והרוח תשוב אל אלהים כו'. וכן ברוח הבהמה אין להסתפק כלל אם היא יורדת למטה כיון ששם הבהמה מן הארץ וכל הדברים שבים לשמים. אלא כוונת הכתוב מי יודע קאי על המעשים של בני אדם שאין לידע איך הם. אם מעשה הצדיקים שנקראים אדם במעשיהם או מעשים של רשעים שנקראים בהמות במעשיהם דמשניהם המעשים המה בסתר של לדיקים הנני לבת. ושל רשעים במחשך מעשיהם. לזאת אין לידע אם הוא צדיק או רשע כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב כן הוא בפירש"י בהכתוב הג"ל. אכן לפ"ז לא ידענו עדיין מה אשמועינן שלמה ע"ה בזה שאין לידע מעשה של בני אדם ומהו המוסר יא' מאלו הדברים. עוד יש להבין בדברי החסיד שכתב שנתבאר נשמת הרשעים יורדת לשאול משני המקראות שזכרנו. ומדברי חז"ל. ועוד נאמר אורח חיים גו' מה מוסיף החסיד בזה בהכתוב השלישי. וכי לא ילאנו בשני המקראות ובדברי חז"ל. ונראה לפע"ד שהחסיד מחדש בהכתוב גופה וכמו שנפרש ד"ל דהוקשה לו' בהכתוב למה נקט למעלה

שערי תשובה

ב

בני אדם והם הצדיקים העולה היא למעלה כי יש הרבה צדיקים שאין אדם יכול לגזור עליהם בעוה"ז שהם צדיקים באמת וכי תעלה נפשם למרום כענין מה שנאמר (יש"י י"ז) כי יראה לעינים וה' יראה ללבב וגם כי רבים מן הצדיקים הם יראי שמים בסתר ואין צדקתם כודעת וכענין שנאמר (מכ"ה ו') והצנע לבת עם אלהיך ורוח הבהמה וגו' גם יש רשעים רבים שאין אדם מכיר במעשיהם כענין שנאמר (ישעיה כ"ט) והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי יודענו וכן פירשו ז"ל במדרש קהלת כי רוח בני האדם אלו הצדיקים ורוח הבהמה אלו הרשעים ולא יוכל איש לומר כי היה מסתפק על נשמת האדם ואם תעלה למעלה כי הנה כתוב (קהלת י"ג) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה • ועוד איך יסתפק על רוח הבהמה אם יורדת למטה הלא רוח הבהמה מן הארץ ואיך תעלה • ונתבאר בתורה כי נשמת האדם עליונית כי כתוב על נפש הבהמה כי היא מן הארץ שנאמר (בראשית א') תוצא הארץ נפש חיה למינה ועל נשמת האדם כתוב (שם ב') ויפת באפיו נשמת חיים ע"כ תעלה נשמת האדם במות הגוף למעלה כי כל הדברים שבים אל שורשם כענין שנאמר (קהלת י"ב) וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה • ונאמר על נשמת הצדיקים (מכ"ה ו') ונתתי לך מחלכים בין העומדים האלה פי' בין המלאכים שהם עומדים וקיימים כמו שנאמר (ההלים קמ"ח) ויעמידם לעד לעולם ונאמר (דניאל ז') קרבת על חר מן קאמיא ואמרו ז"ל נפשותיהן של הצדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר (יש"י נ"ה) והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים (נ"ה) וכל אנשי לבב יחשבו העוה"ז כמו דירת עראי ולא ישתמשו בו רק לעבודת הבורא

כנפי יונה

אורח כו' • להיות ש"י בלר הכתוב מי יודע כו' • שכל המתחרט בסופו מעיד על עצמו שטעה והסביל ולא יתואר בשם חכם כי אם מי שבוחר לנפשו דבר שלא יתחרט עליו לעולם ע"כ ורחימי בספר ק"י שמפרש בזה בצוב מאמר דוד ע"ה אחה שאלתי מאת ה' נז' • שצתי בבית ה' כל ימי חיי ר"ל שציקש דבר שלא יתחרט בה לעולם וכל ימי חיי יוה"י חפלו בה • ואיזו הדבר זהו שצתי בבית ה' שזהו דבר שלא יתחרט מהמעשה לעולם וגם מאחז"ל • ישראל בעושי שמה לא נאמר אלא ישמה פי' ישמה לעולם ולא יתחרט ועוד כמה מאמרים על זה האופן • ואחד מהם מאחז"ל זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנו לא על מה שאתה עושה לי אני מקלסך כ"א אלהי אבי אשר לכאורה אינו מוזן מה הוספות יש בזה • אכן לפי ה"ל ספיר הוא מופת חותך על אמתת הטוב שנמלנו הקב"ה כי צהיות הרשעים דרכם מללחה להם ומשיגים תאוותם הם חושבים שזהו טוב אמת אין למעלה מהם ואעפ"י שראו שצבתייהם הרשע" בתאוותיהם התחרטו רכבה קרס מוחם על מפשיס • מ"מ צביס אחריסם מלמים בנפשותיהם שהטוב שצידס הוא טוב יותר מהטוב

אורח כו' • להיות ש"י בלר הכתוב מי יודע כו' • מוזן לן ג"כ הפירש של הכתוב אורח חיים • והיינו חיים נלחיס המס למעלה והיינו מעלה מעלה עבור סור משאול מטה (וכאן למען הוא למען זה והוא כמו בעבור ע"י) בשער הראשון צלות מ"ה שפירס החסיד בסוף האות למען יכרת למען זה יכרת והיינו כמו בעבור זה ע"י"ס) והיינו בעבור שסר משאול מטה והיינו שלל עשה מעשים רעים בסתר שהי' ע"י"ז בשאול מטה כ"ל • והוא עשה מעשים טובים בסתר כדרך הצדיקים שפיר מניע לו שסר בצפליים כ"ל : (ב) וכל אנשי לבב יחשבו העוה"ז כמו דירת עראי כו' • כי אם שנים הרבס ימי' סאד' כמו וסופו בלא הי' יחי' • ונדבר קלת יותר בזה ר"ת בספר הישר כתב וז"ל למס נקראו הרשעים כסילים וכרי אנו רואים שמתחכמים הרבה וסחמתן עומדת להם ומלליתן בעולם אבל סופן מעיד עליהם שהם כסילים בלחמת סכל הרשעים בנזל עליהם ימי רבסס או ימי ספקה בכלות כחן ותאוותן כולם מתחרטים מאוד על כל תאוותן וסחלתן ומעידים שסקר הי' צימוס וסכל נחלו הם וזהו כלל גדול

הבורא ית' * ויכינו בו צידה לנפשם כי אם שנים רבות יהיה האדם ואלו היה אלף שנים פעמים * אחרי שיש מספר לשני יכלה המספר וסופו כלא היה יהיה * ועולם הגמול אין לו תכלית כענין שנאמר (איוב טו) כי שנות מספר יאתיו ואורח לא אשוב אהלך אף כי מי האדם כצל עובר כענין שנאמר (תהלים צ) ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגומר ונאמר (שם קמד) ימיו כצל עובר * ואמרו ר"ל לא כצלו של אילן ולא כצלו של כותל אלא כצל עוף הפורח ועובר ר"ל כי חייב האדם להמשיל העוה"ז בלבבו כצל עוף הפורח וברגע קמן עובר (ו) גם כי אין האדם יודע אם היום כאן ולמחר בקבר * וגמצא בהשתדלו וטרחו על יום מחר כי הוא מצטער על עולם שאינו שלו ואמרז"ל אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה יולד יום :

ב (א) ועיקר ספר קהלת חברו שלמה המלך ע"ה למען ישים האדם על לבו כי העולם הבל הבלים ולא ישתמש בו זולתי לעבודת הבורא יתעלה והודיע כוונתו בפתיחתו וחתמתו כי פתח ואמר הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הבל הבל (ב) ואמרז"ל אלו אדם אחר היה אומר כן היינו אומרים אולי לא אסף שתי פרושות מימיו על כן נחשב העולם הבל בעיניו אכן שלמה שנכתב עליו (ב"א י) ויתן המלך את הכסף בירושלים באבנים

כנפי יונה

ב (א) ועיקר ספר קהלת חזרו שלמה ע"ה למען ישוב כו' * והודיע כוונתו בפתיחתו וחתמתו כו' דהנה לכאורה יקשה מאוד על דברי קהלת איך הוא מזהיל את כל העולם וכל אשר עשה בזה הלא כחוב וירא חלסים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד ואחז"ל במדרש צוראן משבחן ומי מגן * וא"כ איך גינן שלמה ע"ה ע"ז קאמר החסיד שעיקר קהלת חסיד שלמה ע"ה ואמר שהעולם הבל היינו ישתמש בכל עינים זולת לעבודת הבורא וכמ"ש בזה הקודם אשר בכל העינים ובכל התאוות שמבלה אדם בזה בסוף הוא מתחרט אחרי שאין בזה מנוחיל וספיר כל העינים המה מהבל אחרי שמתחרט כמ"ל משא"כ כשישתמש כ"ל לעבודת הבורא אז כל העינים המה טוב מואד עיי' בזה י"ז מה שכתבתי שם כמ"ל וזה שאמר החסיד והודיע כוונתו ואמר פתיחתו שפתח ואמר הבל הבלים וחתמתו שאמר סוף דבר הכל נשמע את חלסים ירא כו' והיינו כל עוד שיהי' ירא חלסים אז כל הדברים אינם הבל אלא את כל אשר עשה הנה טוב מואד כמ"ל : (ב) ואמרז"ל אלו אדם אחר היה אומר כן היינו אומרים אלו לא אסף שתי פרושות מימיו כו' * יש להבין דברי החסיד דהא זא כאן להסביר לן שקהלת לא נאמר אלא כשישתמש בכל עינים לתאוות

מהעוב של אבותיהם ובהניע עת פקודתם גם הם יודו שהכל נכסלו כל ימיהם לא כן הישרים המחזיקים בעבודת ה' ששים ושמחים לעשות רצון קוים ואינם מתחרטים לעולם וגם בזה המורה שהרשו אבותיהם לא התחרטו במעשיהם הטובים * וזהו מופת שדבר טוב הנחיל צנורלו וזהו מאחז"ל לא על מה שאתה עושה לי אני מקלסך והיינו שממנו אין כ"כ ראוי שלא יתחרט ובסוף כ"ל חלבי אבי והיינו שע"י מעשי האבות שלא נתחרטו הוא מופת חוקך על טוב הגמול שהנחילנו * וזהו ג"כ הפ' של הכחוב ושמתח עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו פ' שלא יתחרטו מהשמחה לעולם בזהו ששון ושמחה אשר ישיגו כמ"ל ולא כדרך כל השמחות אשר בהאריך הימים בזה השמחה יקוץ זה וכמ"ש שאתה כל הענוג יגון * וגם הענוג התמידי אינו הענוג לא כן השמחה משל חורה ומנוח לזאת אין טוב אלא חורה כמאחז"ל וזהו כוונת החסיד בקורר דבריו אחרי שיכלה מספר שנותיו וסופן כלא היה יהי' ואז צוודלי יתחרט בסוף על כן אנשי לבב יחשבו העוה"ז רק כמו דורות עראי ולא ישתמש בו רק לעבודת הבורא ר"ל דבזה לא יתחרט לעולם וכמ"ל : (ג) גם אין האדם יודע אם היום כאן ולמחר בקבר עיי' לעיל בזה השער בזה פ"ו את ב' מה שכתבתי :

כאבנים לו נאה לומר כי העולם הבל הבלים וחתם ספרו ואמר (קהלת יב) סוף דבר הבל
נשמע את אלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם :

ומי

יונה

כנפי

לחאותו אבל כשיסתמש לעבודת הבורא אז כל
ענינים טוב מאוד כמ"ס. וא"כ לחיזה לורך הביא
החסיד כאן מאחז"ל אלו אדם אחר היה לומר כו' .
אשר זה המאמר חז"ל לכאורה לא שייך לדברי החסיד
וגרסה שדברי חז"ל ג"כ יש להבין למה תפסו חז"ל
בתאמת כסף ולומר אלו אדם אחר הי' לומר כו' .
והא שלמה מזהיל אה כל ענינים וכל התאמות של
משה ושמחה וכל חענוני בני אדם את כולם נסה
והבהיל . והי' להם לחז"ל לומר אלו אדם אחר
הי' לומר היינו אומרים שלא ראה שמחה מימיו . או
דומה לה . משא"כ שלמה ע"ה שעשה כסעודת שלמה
בשעתו וכן בכל ההענוגים . והנראה לפע"ד לומר אשר
תאווה הכסף הוא מובדלת מכל התאווה שבעולם
שכל התאווה והנאות שבעולם כל עוד שאין התאווה
צידו אז הוא חוסק לה מאוד לאותו תאוה . ואחר
שנמלא צידו וימלאו כל התאווה . אז הוא קץ
באותו התאווה . משא"כ בתאווה כסף הוא להיפך
מקלה אל קלה דכל עוד שאין לו כסף כלל . אין
לו תאוה לכסף . וכשיש לו כסף אז הוא מתאווה
לכסף יותר כמאחז"ל יש לו מנה מבקש מאתים .
והאובד כסף לא ישבע כסף וא"כ כל התאווה
לא הי' לריבים לעדות שלמה אחרי שכל אחד יכול
לידע בעצמו איך המה הבל אחר שבו קץ בתאווותיו
אחר מלאתם וכי יש לנו הבל גדול מזה . משא"כ
תאווה כסף אחרי שכל עוד שיש לו מבקש יותר
ולא די שלא ימלא תאווה אלא יסתכן לו ביותר
אהבתו . וא"כ לא יוכל לידע אם הוא הבל בהגיע
לתכליתו ע"ז לריבים אלו לעדות של שלמה שהי' לי'
כסף לרוב מה שאין שום אדם יכול לזכור כמותו
בכל זה אמר שהוא הבל . לזה קאמר חז"ל הראי'
משלמה צענין תאווה הכסף . אבל לענין שארי תאוות
כלם יודעים ויכלו לבחון מעטם איך המה הבל
אחרי שהוא קץ בהם כמ"ס . ולפ"ז שפיר הביא
החסיד כאן מאחז"ל מכסף דלענין שארי תאווה
יודע כל אחד לעצמו אחרי שקץ בהם ומתחרט

יא

ומי

שערי תשובה

כא (א) ומי שחננו הש"י דעה ישוב אל לבו כי הש"י שלחו בעה"ז לשמור משכנתו ותורתו וחוקותיו ומצותיו ולא יפקח עיניו וולתי לעשות שליחותו ולתקן הימים אם עשה שליחותו באמונה ישוב ובא ברנה ושמחת עולם על ראשו כעבד אשר שלחו המלך לעבור הים שאין עיניו ולבו וולתי על דבר שליחותו עד שובו אל אדונו וכן אמר שלמה המלך ע"ה להיות בה' מבטחך וגומר (פסל כג) להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך :

כב (א) ומן הדברים שהאדם חייב לזכור בעברת יום המות כדי שלא יתבטל ואל תרפנה ידיו מעבוד הש"י ותדר שנתו מעיניו לעמול בתורה להחבונן ביראת ה' ולתקן מדת נפשו ולהשיג מעלות היראה והאהבה ולחשוב מחשבות איך יגדיל ויאדיר מצות להיות לנפשו סגולה ואוצר כענין שנאמר (פסל י) חכם לב יקח מצות כי ידע ויזכור שהימים קצרים כמו שאמרו רבותינו ז"ל היום קצר והמלאכה מרובה והפעלים עצלים ובעל הבית דוחק :

כג (א) ומי שאינו זוכר ימי המות תמיד דומה בעיניו שיש לו פנאי ומתן נג"ל שהוא מלשון הו' מתונים ובברכות כתון בתון ת' זווי שויה' להשיג חפצו ואמרו ר"ל יפה שעה

כנפי יונה

בשאר ענינים אם לא שאי אפשר לו לחיות זולתם כלל אז הוא יקיים אפס כי לא יהיה בך חזיון כ"ל :

כב (א) ומן הדברים שאדם חייב לזכור בעברת יום המות כו' - ר"ל אחרי שהמות מסתבך צימי האדם ח"כ מחוייב הוא המיד שלא יבטל מעבודת השם דאם לא עכשו ח"מתי יגדיל ויאדיר מצות אלו הניע פקדונו ולא יהיה לו פנאי להגדיל מצות וע"ז הביא הכתוב חכם לב יקח מצות היינו בכל עת יקח מצות ולא יבטול מלקחת וגם הביא מנח"ל היום קצר והמלאכה מרובה כו' - והיינו נמי מחמת שהמות מסתבך ע"ז היום קצר לגמור כל מלאכתו כי המלאכה מרובה וכל עוד שימתין ולא יעשה יח' הזמן מתקצר ביותר ויהרבה המלאכה ביותר ולא יגמור וכ"ש אזלי הניע פקדונו ולא יגמור כלל כשימתין על כן אין לו להמתין כלל :

כג (ג) ומי שאינו זוכר יום המות דומה בעיניו שיש לו פנאי ומתן חפצו ואמרו ר"ל יפה שעה כו' - אפי' לפי דעתו שיש לו פנאי ומתן מ"מ יש לו לעשות כל מה שביכולתי אפי' בעת הפנאי אחרי שהפליגו חז"ל השעה של תשובה ומע"ט מעוה"ז - שהרי אמרו ששעס אחת קירות רוח מעוה"ז הוא קוץ ויפה מכל חיי מעוה"ז - ושעס אחת

כא (א) ומי שחננו הש"י דעה ישוב אל לבו כי הש"י שלחו בעה"ז כו' כוונתו דכל התאוות של האדם הנה לא מלד השכל אלא הטבע וא"כ מי שחננו ה' דעה שהוא מלד השכל ולא מלד הטבע ישוב אל לבו כו' וא"ת עדיין יש לבט"ד לחלוק ולומר מה אעשה שלא חנני ה' דעת - על כן נראה שכל עיקר כוונת החסיד להסדיר לן הכתובים שסיים בהם להיות ב"ה מבטחך והיינו אפי' למי שחנן ה' דעת להבין דברי - מ"מ פן יחשב בלבבו בזהו הדעת שנתן לו ה' בעיניו טוב"ז ולהיות תושב אך להסתפקם ושאר הערכות ולקיים על ע"ז הכתוב אפס כי לא יהיה בך חזיון וכמעשה דאילנא - ע"ז קאמר החסיד כחוב להיות ה' מבטחך היינו שיש לך בטוח ב"ה וא"ת והא כתוב אפס כי לא יהיה בך חזיון ע"ז קאמר להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך והיינו כמו שאמר החסיד בהמשל לעבד ששלחו המלך לעבור הים שאין עיניו ולבו זולת על דבר שליחותו עד שובו אל אדונו - והנה אם יזדמן לו רוח סערה על הים שיכול להיות נטע וז"ל לא ישיב דבר אל אדונו בכל זאת יפלט בשכלו כל עוד שיכול לעבור ולהשיב לשולחו ילך - אם לא שאין שום אופן שישוב אז יחזור למקומו וכמו כן הוא לר"ך להיות זהיר נריד לעשות שליחות של הקב"ה ולא יבטל זולת זה

שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב ויפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז :

כד (א) וכן אמר שלמה ע"ה (קהלת ט) כי מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטהון כי לכלב חי הוא טוב מן הארירה המת פי' שיבת חיי העוה"ז לענין התשובה ופעולת המצות והשגת מעלת הנפש והוא הבטחון הנמצא לאשר יחובר אל החיים ופי' כי לכלב החי כי האדם הפחות בחיים יכול להוסיף מעלות בנפשו מה שלא יוכל לעשות חכם והצדיק המת * ובמקום אחר ביוה גינה העולם הזה לענין השגת תענוגיו וכבודו ואמר (שם א) מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש עוד אמר (שם ד) ושבת אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה :

ואמרו

כנפי יונה

לחיים נלחם והיינו ע"י החיים שהוא חי עתה * ממילא בזה האופן טוב לכלב החי היינו הפחות בערכו כמו כלב חי לגבי ארי' טוב הכלב החי מן הארי' המת היינו אפי' מהלדיק שהוא ארי' דכל עוד שמת בטל ממלות והחיים של הפחות הדבור במלות טוב מהמת הלדיק כנ"ל ולפי דברי החסיד יתורץ לן לשון הכתוב אשר יחובר אל כל החיים מלת כל לכאורה מיותר והנה אם ה' כוונת הכתוב אל חיי עוה"ז לא די מלת כל הוא מיותר אלא שהיה קשי' דלא שייך כל החיים : דהא אין אדם מת וחלי תאוותו בידו וא"כ איך שייך לומר כל החיים אחרי שהוא רק שלא נתמלאו תאוותיו ולא היו כל החיים משא"כ אם החיים מיידי בפעולת מעלת הנפש כדברי החסיד אז מדויק שפיר מלת כל החיים כנ"ל ולאפשר שזהו בכלל דברי החסיד כנ"ל * ואגב אמרתי לדקדק בהכתוב ושבת אני את המתים שכבר מתו האי כבר מתו לכאורה הוא מיותר וכן מן החיים אשר המה חיים עדנה לכאורה מיותר אשר המה חיים שאלו תיבות מיותרים * וה' נראה ע"פ מאמצי' שהביא החסיד לעיל מאות * י"ז מנ"ס ד"א רלוך שלא תמות מות עד שלא תמות ועי"ש מה שכתבתי בשם המדרש בלשון הרולה לחיות וימית את עלמו והרולה למוות יח' את עלמו עי"ש בביאור החסיד ומה שכתבנו שם * ולפי זה יהיה כוונת הכתוב משבת אני את המתים שכבר מתו הינו בעוד שהי' בחיים המיתו א"ע והיינו שהמיתו את עלמו מן החיים אשר המה חיים עדנה ושפיר נכון מדייק הכתוב שכוונתו על אותן שהמה בחיים והמיתו א"ע ומיירי בפעולת הנפש כדברי החסיד וכנ"ל :

ואמרו

אחת בתשובה ומע"ע מנעו"ז טוב ויפה מכל חיי עוה"ב מעתה לא וחשוב הפעה של תשובה ומע"ע מנעו"ז נגד כל התענוגים של עוה"ז בזה המה נחשבים אחרי שכל התענוגים של עוה"ז אינם נחשבים נגד שעה אחת מההענוג של עוה"ב והתשובה ומע"ע של שעה אחת מעוה"ז חשובים יותר אפי' מכל חיי עוה"ב * וא"כ ההענוג של שעה מעוה"ז כ"ש וכ"ש שלא נחשב למאומה נגד ההענוגים של עוה"ב * ואיך יעזוב הפעה בעוה"ז לעסוק בהענוגי עוה"ז ויניח ההענוגי העוה"ב כנ"ל :

כד (א) וכן אמר שלמה ע"ה כי מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטחון כי לכלב חי בו' * שיבת חיי עוה"ז לענין תשובה בו' * והוא הבטחון הנמצא לאשר יחובר אל החיים בו' * כוונת החסיד להוכיח בהכתוב אשר יחובר אל החיים לא מיידי להשיג חיי עוה"ז ותענוגי עוה"ז וכל מה שלבו חפץ * ועי' קאמר יש בטחון והיינו שישיג * אולם כל עוד שהי' בטחון ועוב לכלב חיי בו' * היינו הכל בעיני עוה"ז * זה לא יתכן כלל דהא במקום אחר ביזם וגינה העוה"ז בכל עניניו הן בתענוגים הן בכבוד * וא"כ איך ישבת בזה הפסוק חיי עוה"ז ועוד שאמר ושבת אני את המתים מן החיים אלמא דמתים חשובים יותר מהחיים והיינו ע"כ בעיני עוה"ז * אלא עניני עוה"ב החיים חשובים וא"כ בזה דקאמר אשר יחובר לחיים וכלב חי טוב בו' * ע"כ מיידי לענין פעולת המלות והשגת מעלת הנפש והוא הבטחון שנמצא יחובר לחיים ור"ל בטחון הוא לשון חיבור ודיבור כמו טח עניני מראות היינו שהמה דביקות והיינו כל עוד שהוא מחובר

שערי תשובה

כה ואמרו (א) רז"ל הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בה לידי עבירה מאן באת משפה סרוחה ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ביאור הדבר כאשר תחשוב מאן באת תבניע נפשך ותשנא הנאותה וכאשר תזכור לאן אתה הולך תבוז העולם הזה ותכיר כי מותרו אין ולא תתעסק בו וזולתי לעבודת הבורא יתברך וכאשר תשיש אל לבך לפני מי אתה עתיד ליתן את החשבון יהי מורא שמים עליך (ב) ואמרז"ל (בראשית א) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד זה המות כי גם המות טוב להכניע הנפשות ולהיות חתת אלהים על הלבבות ולבלתי עשות העוה"ז עיקר ויש אנשים שאינם נותנים פנאי לנפשם לקבוע עתים להבין לאחריתם מטרדתם בקניני העולם כענין שכתוב (איוב ד) הלא נסע יתרם במ ימותו ולא בחכמה פירש הלא נסע יתרם ממונם מהם בנסיעתם הגה כי אין לו בהם תועלת אבל אבר מהם טובה הרבה כי גרם להם אשר ימותו ו'לא בחכמה כי לא חכמו להבין לאחריתם ולתקן נפשם ולהבין צידה לדרכם כענין שכתוב (דברים לב) לו חכמו ישבילו זאת יבינו לאחריתם :

כו והנה נחתום הענין הזה במאמר גבבד אשר לחכמי ישראל ז"ל היה הלך ע"ה אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי ביאור הדבר אם האדם לא יעורר נפשו מה יועילוהו המוסרים כי אע"פ שנכנסים בלבו ביום שמעו ישכחם היצר ויעבירם מלבבו כענין שנאמר (חושע ו) וחסרכם כענין בקר ונאמר (משלי י) כסף נבחר לשון צדיק לב רשעים כמעט - פי' המוסר הצדיק דך בלי סוג ולשונו נבחר אבל לב הרשעים השומעים מוסרו רגע אחד הוא מלשין (תהילים נא) כמעט אויביהם אכניע ענינו כרגע אויביהם אכניע ויקרא לב הלב הנבון והמתקן כמו שנאמר (משלי טו) רשומע תוכחת קונה לב (שם יז) לקנות חכמה ולב אין אכן צריך האדם בשמעו המוסר לעורר נפשו ולשום הדברים אל לבו

כנפי יונה

כה (א) ואמרז"ל הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בה לידי עבירה כו' ביאור הדבר כאשר תחשוב כו' הגדלה מה שים לדקדק בדברי חז"ל האלו למען אחרו הסתכל בשלשה דברים אלו והא' לכאורה באחד מהשלשה דברים למנוע מהחטא עוד יש להבין השני ואין אתה בה לידי עבירה הא' לידי לכאורה אין לו ביאור ולמה לא אחרו ואין אתה בה לעבירה לזאת בא החסיד ציטאורו תאין זאת הננו גספך ותשנא הנאותה והנאות מסבבת כמה עבירות כמ"ס החסיד בשער הראשון הוא כ"ז עיי"ש באריכות והנה אפי' אם יבנה הגאון מ"מ עדיין לא בזה את תאוות עוה"ז לזאת קאמר לאן אתה הולך שו"ז יסיל התאוה . מ"מ את מכל זה הכרח להתרחק מהעבירה דהא להיות קרוב לעבירה אין זה לא גאוה ולא כ"ב התאוות

לבו ולחשוב בהם תמיד ועליהם יוסף לקח ומלבו יוציא מילין ויתבודד בחדרי רוהו וישוב
 יהפוך יד תוכחתו על נפשו ולא יסמוך על תופחת המוכיח לבדו ותוכחתו לבקרים ולרגעים
 תהיה עד אשר תקבל נפשו המוכר ועד אשר תטהר וכשאני לעצמי מה אני גם כשאני רי
 להשתדל לתקן נפשי בכל בחי ואני הונה בחכמה בכל עת מה אני כי השגת האדם
 קצרה ודלה ועם הטורה והתיקן ישג כעט מן המעלות ראה מי אנכי ומי חיי כשאני אני
 לעצמי להשתדל ולטרוח לתקן נפשי (א) והמשל בזה מן השרה שהיא זיבורית כי עם רב
 הטורה בתיקונה ועם רב עבודה תוציא זרע מעט ואם לא יטרחו בתקונה לא תצמיח ולא
 יעלה בה כל עשב אבל קץ ודרדר תצמיח רק השרה אשר היא עידית גם כי לא יטרח
 בעבודתה ימצא בזריעתה תועלת ואמרו רז"ל בענין מה שכתוב (קהלת קט) כי הוא ידע ויצרנו
 משל למלך שנתן שדה לעבדיו והזהירם לעבדה ולשמרה ולהביא לו ממנה שלשים כור
 בכל שנה והם טרחו בה ועבדו אותה הטיב והביאו ממנה לפני המלך חמשה כורים אמר
 להם מה זאת עשיתם אמרו לו אדונינו המלך שדה שנתת לנו זיבורית היא ואנחנו בכל
 כחנו עבדנו אותה ועם כל הטורה לא עשתה את התבואה יותר מזה השיעור אם לא עכשיו
 אימתי

כנפי יונה

החיות כנ"ל • אשר זולת שלם חלה יאבד עובת
 הרבה כמ"ס החסיד הלא נשע יהרס גם כסע ממנו
 שלא יהיה בשם תועלת ולא תבונה כי לו תבונה
 יסבילו לאחריתם לתקן נפשם והיינו שכל העוב
 שבעולם כל עוד שלא יקח מוסר לנפשו חין בהם
 תועלת וא"כ לא יתכן לקרוא העוב בשם עוב אם
 לא על ידי המוסר שיקח ועל ידי זכירת המות
 הוא מסתכל בשלשה הדברים ושפיר אמרו עוב
 מאלד זה המות וכנ"ל :

כו (א) והמשל בזה מן השדה שהוא זיבורית כו' •
 כי אם רב הטורה כו' • ואז לא יטרחו
 בתקונה כו' • קץ ודרדר תצמיח כו' • ואמרו רז"ל
 בענין מה שכתוב כי הוא ידע ויצרנו משל למלך שנתן
 שדה כו' כוונה החסיד בשני המשלים האלו שכל יאמר
 האדם אחרי כשאני לעצמי מה אני להשיג בקולר ודלות
 השגתו וא"כ לשא עמלו אחרי שלא יועיל • ע"ז אמר
 משל הראשון השדה זיבורית דאם לא יטריח בתיקונה
 אז לא תצמיח כלל ויותר מזה שקץ ודרדר תצמיח
 זה ויהי רעות שמים וה"ל אדם כשלא ישתדל כלל
 לעצמו בכל כחו אז לא די שלא יצמיח בו שום דבר
 טוב • אלא קץ ודרדר יצמיח לו היינו שהי' משהקט
 בכל מדות רעות • והנה עדיין יאמר אדם הן אני
 מיתע ומעמל א"ש בכל בחי ולא אעלה אלא מעט הלא
 לריק תמו כחי ע"ז הביא המשל השני מהמלך שנתן

שערי תשובה

אימתי אין ראוי לי לאחר יום או ימים השתדלותי בתקון נפשי ובקביעות עתים לתורה כי אם אומר אקוה לעת הפנאי ועד היות בידי כסף די ספוקי הנה טרדות העולם אינן פוסקות כמו שאמרו רז"ל אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה :

בז (א) וחשנית אחרי אשר יאסוף ויכנס עוד יכסף לאסוף כמו שאמרו רז"ל אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו יש בידו מנה כתאוה לעשותו מאתים השיגה ידו מאתים כתאוה לעשותם ארבע מאות וכן כתיב (קהל ס') אוהב כסף לא ישבע כסף :

בח (א) והשירישית הזמן מתמעט והמלאכה מרובה מלאכת התורה ותיקון הנפש והשגת המעלות כמו האהבה והיראה והרביקות כמו שאמרו ז"ל היום קצר והמלאכה מרובה :

כט (א) והרביעית כאשר יאחר תקן נפשו יקרהו עון ויכשל בעבירות תמיד :

החמישית

כנפי יונה

כ (א) והנ' הזמן מתמעט והמלאכה מרובה כו' ר"ל אפי' לפי מחשבתו כשיפנה מערדו לא יתבונן ביותר עוב כנ"ל ע"ז קאמר שאין זה מספיק אחרי שהמלאכה מרובה והזמן קצר אפי' אם יתחיל עתה להתבונן ולשפשף ולתקן לא יספיק לו הזמן מלד ריבוי המלאכה וקוצר הזמן ומה יעשה בהמתנו לעת הפנאי אשר יקצר הזמן ביותר אז ודאי לא יספיק לו כי עבודה המושל עליו :

כז (א) הד' כאשר יאחר תיקון נפשו יקרהו עון ויכשל בעבירות תמיד - ר"ל עדיין יאמר האומר על הא' דמלאכה מרובה הלא לא עליך המלאכה לצמור ולכן יותר טוב להתבונן בכוונה בעת הפנאי כי טוב מעט בכוונה מהרבה בלא כוונה אחרי שאינו ערוד מאוד בעת ויהי' ההתבוננות שלי עתה בלא כוונה. ע"ז קאמר החסיד כאשר יאחר תיקון נפשו יקרהו עון ע"י בשער הראשון הוא ב' באומר החשובה כפול ענשו בכל יום עיי"ש. אכן יאמר האומר הלא האומר השוכח לא מחמת מרד ולא מחמת מעל כ"ל לעשות השוכח הנוטה ביתר התבוננות ע"ז קאמר החסיד ויכשל בעבירות תמיד ע"י בשער הראשון באות ד' שכתב המאמר החשובה עשה רעה כי לא שז ולא נאחז במצירות. אז כי יפגשוהו שנית ויזדמן החטא לידו לא יכנס אה ילדו עיי"ש וא"כ כשימתין עד עת הפנאי ועד אותו עת יחטא הרי הוא בכלל החטא ואיננו שאין מספיקין צדי

כנפי די ספוקי כו' - ר"ל שכל יאמר האדם אחרי שצריך ההבוננות הרבה להשגת תיקון הנפש אי' לזאת למה להתבונן בעת שאין לי פנאי וערוד אני ואין די ספוקי הכסף מעריר מחשבתי וכשיבי' בידי די ספוקי אז יהי' רעיונים שקטים ושלמים ואז התבונן בתיקון נפשי ויעלה בידי ההתבוננות של אותו עת יותר ממה שאעמול בעת ערדתי ע"ז קאמר ואם לא עכשיו אימתי כי ערדות העולם אין פוסקות לעולם כמו שאמרו רז"ל אל תאמר לכשאפנה אשנה שמה לא הפנה כנ"ל :

בז (א) והב' אחרי אשר יאסוף ויכנס עוד יכסף כו' הנה עד אות ט' בסוף השער הכל מבאר החסיד בכל אלה דברי התנא אם לא עכשיו אימתי וסייעו שכל עוד שיאחר יקלקל ביותר כמו שזכרנו בהפרטים שמתעפשים מהאיחור. והביא מנחם"ל אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו ולדחות סברתו בזה שחושב לכשיבי' בידי כסף די ספוקי אז יתבונן שכתב באות הקודם וע"ז מראה לו מנחם"ל דכל עוד שיאסוף עוד יכסף וא"כ אין התאוה בידו אלא הוא ביד התאוה ועוד זאת דכל עוד שימתין אז יתגבר עליו התאוה ביותר כי אם יהי' לו מנה יהי' לו תאוה למאכלים ואם ישיג מאכלים יגדיל תאוותו על ארבע מאות וא"כ אם לא יכול לכבוש את תאוותו צעיד שהוא מעט לו כ"ש שלא יכול לכבוש כשהי' לו התאוה מרובה ויהי' אז ערוד ביותר כי חושב כסף לא ישבע כסף וכנ"ל :

ל (א) החמישית באיחור תקון הנפש היצר הולך ומתגבר ויקשה עליו לתקן נפשו אחר כן כמו שכתוב (משלי כד) והנה עלה כלו קמשונים וגו' וארז'ל כאשר היצר קשור בעבירה ירמה כענין המינות ולא תשיג ידו לטהרתו ואמרו במוסרים ההרגל על כל דבר שלשון :

לא (א) הששית אולי לא ימשכו ימיו וימות טרם ישלם חוק התשובה על כן הזהיר שלמה ע"ה (קהלת ט) בכל עת יהיו בגדיך :

לב (א) השביעית בהתאחרו כן התשובה יהיו עונותיו ישנים וישכח יגונם ולא יראג להם כאשר בתחילה :

לג (א) השמינית בבואו בימים ויחלש כח היצר לא יקבל שכר על התשובה כאשר בתיקון לבבו בימי בחורותיו וארז'ל (תהלים קכ) אשרי איש ירא את ה' בעורו איש ואמרו כאשר לא תמצא יד הגנב לגנוב יחזיק נפשו כאיש שלם :

התשיעית

כנפי יונה

זזה השער אור ע"ו ומ"ש שם כנ"ל :

לב (א) ה' בהתאחרו מן התשובה יהי' עונותיו ישנים וישכח יגונם ולא ידלג להם כאשר בתחילה . עיין בשער הראשון אור י"ג שהתשובה הוא לפי המרידות ועולם היגון עיי"ש מ"ש . וה"כ כל עוד שיאחר ויתישן אללו וישכח היגון ממנו כאשר בתחילה ולא יהי' התשובה מעולה כ"כ כאשר עתה שהיא בסמוך לעשותה ולבו עליו דיו ולא נס ממנו היגון והאנחה צוודאי תהי' התשובה של עתה מקבלת ביותר :

לג (א) ה' בח' בבואו בימים ויחלש כח היצר לא יקבל שכר על התשובה כאשר בתיקון לבבו בימי בחורותיו ואחז"ל אשרי איש כו' והיינו כי בימי בחרות שילצו תקפו ע"י רחיצת הדם שלו ועושה העבירה בתאוה חזקה . וכשעושה התשובה ג"כ בימי בחרות וישכח האוורו אשר כמו אזוכן עתה הוי שפיר התשובה תשובת המשקל . משא"כ כשתקאו ה' בימי בחרות בעוד תאוות עזה והתשובה לעת זקנתו ששקט מהרהיית הדם שלו וגפלו מתאוותו הרי אין התשובה דומה להעבירה רק מתמת שאין לו תאוה הוא מתחרט . ושפיר הוי כמו שאחז"ל אם לא ממאל יד הגנב אז מחזיק נפשו כאיש שלם ה"כ כשאין לו תאוה הוא מחזיק ח"ע למתחרט כנ"ל ועי' בשער הראשון אור ע"ו כו' :

צידו . וה"כ כשימתין אז צוודאי לא יספיק לו הפנאי כנ"ל :

ר (א) ה' באיחור תיקון הנפש היצר הולך ומתגבר ויקשה עליו לתקן נפשו אחר כן כו' . הוסיף החסיד בזה שמתאחר תשובתו יקשה עליו תיקון הנפש וה"כ ילא שרד בהפסדו כמה שגלפה להרויח צעת הפנאי בהתבוננת יותר הלא היהרון ילא לו בהפסד כוזב החטא . ויהי' היינו כך אשר כעת צוקל לו לתקן ואפשר במעט ההתבוננות . ועוד בין כך ובין כך היצר קשור בעבירה והוא דומה כענין צוגד ה' כמ"ש . ולא תשיג ידו לטהרתו ויהי' נשאר בלא טהרה נפשו בהמתנו . נס אמרו במוסר ההרגל על כל דבר שלטון . והיינו שההרגל נעשה עובד שני והעצב שולט על אדם ויכבד עליו העבודה ביותר לשכור העצב ולהסיר מאתו הממשלת ההרגל והעצב ומה יועיל לו כ"כ ההתבוננות ביותר .

לד (א) ה' אולי לא ימשכו ימיו וימות טרם ישלם חוק התשובה ע"כ הזהיר שלמה בכל עת יהי' בגדיך לבנים . ור"ל אפי' לפי מחשבתו שחושב כשיפנה אז יתבונן ביוהר . עדיין אולי ימות טרם שיפנה כי המות יכול להגיע אליו קודם הפנאי ממילא ח"ו יהי' נשאר בלא תשובה דמתמת החשש שיקדים המות לזה אמר שלמה בכל עת יהי' בגדיך לבנים שקאי על התשובה עי'

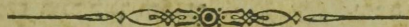
שערי תשובה

לד (א) התשיעית בימי הזקנה בהעדר כח ההרגשות איננו עוצר כח לחדש מסילות בלבבו ולערוך מהשבות להלחם בהם ביעזרו ולהשיג המעלות ולטרוח ולעמול בחורה ובפעולות כמו שכתוב (קהל יב) וזכור את בוראך בימי בחורתיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ על כן ראוי לאדם להחיש מפלט לנפשו כענין שאמר (תהילים קים) חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך :

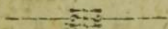
כנפי יונה

לד (א) הם' בימי הזקנה בהעדר כח ההרגשות איננו עוצר כח לחדש מסילות בלבבו כו' - היינו מלבד שלעת הזקנה לא הי' לו תשובה המשקל כנ"ל עוד יחסר לו סי' חס כחו מלחשוב מחשבות להלחם ביעזרו להשיג המעלות - הגם ש כח ילדו בתאוה לעת זקנתו - אבל לענין לעצרו מלשוב כח הילד כאז כן עתה ולא ינוח הילד לו

להתבונן בכל פרטי ומעלות התשובה המצוירים בשער הראשון - וכ"ז שלא יתן לו להוסיף חומץ להתבונן בהפרטים וכח ההרגשות שלו יחלשו לזקמתו ולא יתבונן להם - משא"כ כשיקדם תשובתו בימי צמרתו לא יתמהמה כשהוא צמח להתבונן על ילדו אז יתבונן ביותר ויחיש מפלט לנפשו כמ"ש חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך :

נישלם שער השני	בישיעת אשר דעת חנני
ונתחיל שער השלישי	בעזרת אלהי צורי וישעי :

חישו נא בתרומת ירכם	קבל באהבה את אשר לפניכם
ומוכן לפניכם גם חלק השני	ואז יהיה שלם השערי תשובה וכנפי יונה :